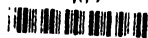

JAMES DOKHUMA

Pithu Tar Chhuak - 38.

(Lawrkhawm)

Mizoram State Library
7409

1972 - 1984.

Rs. 35/-

JAMES DOXHUMA

Rihu Far Chhuak - 33.

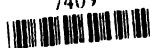
(Lawrkhawm)

1972 - 1984.

First Edition.

1995.

Mizoram State Library
7409

*Published by James Dokhuma, at the J. D. Press,
Kulikawn — 796005. Aizawl,
Mizoram. C/1000*

MIZORAM STATE LIBRARY

Acc No 7409.

Acc No Ngwira.

Class No 34.34

Curr by 101

Sub Heading by :

Transcribed by :

Location No .

THUHMAHRUAI

Ka thu ziaik 'Articles leh Essay' thenkhat hi a bu-a chhuah turin mi thenkhatin min ngen thin a. Kei pawhin tul ka tih ve avangin 1972 atanga 1984 inkar kum 12 chhunga ka ziaik ka dah that 116 atangin 38 chauh la chhuakin heti hian a bu-ah ka siam a.

1975 atanga 1995 thlenga ka ziaik pawh ka kawl tha hlawm a. Mahse bu khata chhuah tur chuan a chhah lutuk theih dawn avangin kum 12 kal ta chhung ami chauh ka lawr khawmin ka chhuah ta rih a ni. 1985 hnu lama ka ziaik chu tam tak a ni zawk bawk nen. Chhuah leh thei ta ngai ka nib leh ka la chhuah leh bran mai ang chu ka ti a ni.

Ni 15th. June 1995

James Dokhuma.

THU CHUANG THUPUI

Thupui	Phek
1. KUT HNATHAWH HLUTNA.....	1
2. KA MITTHLA MAI A NI LO.....	5
3. KA THU HRETU.....	9
4. TLAWMNGAIHNA.....	12
5. ZAN... ..	15
6. MIHRING NIH HI VANDUAINA.....	18
7. KAN LENLAI ENCHIMLOH PARTE.....	20
8. KA THLA A LA PHANG LO VE.....	22
9. KA TUM LOH ZAWK.....	24
10. ZIR SAN AIIN THIAM.....	26
11. LEPCHIAH VANG NGE HMANGAIHNA.....	27
12. KUM 60 A NI TA.....	29
13. HMANGAIHNA.....	32
14. CHAWLHNI KAWR.....	35
15. KA ZALENNA.....	38
16. MIZO KA NI KA ZAK DAWN LO.....	41
17. KA ZIRNA	44
18. KA MITTHLA MAI A NI LO(1).....	46
19. KA MITTHLA MAI A NI LO(2).....	51
20. LUNGAWINA	55
21. TOWN BUS (Kulikawn to Zarkawt)	58
22. KA RETHEIH VANG A NI	62
23. KA CHHIAHHLAWH REPORT.....	65
24. HNAM INPUMKHATNA	73
25. DUHA PIANG LEH DUH DANA.....	76
26. MIN TIRIANG EM MAI.....	81
27. KRISTIANNNA LEH HNAM HMANGAIHNA.....	87
28. FAM TA LO CHU.....	91

(Contd on.....ii)

(ii)

29.	NGAITHLATUTE LO HRIAT DAN.....	100
30.	TLAWM MAKAH VANZEMA A THI.....	102
31.	MITA HMUTU.....	106
32.	KHAWVELA MI HNAWKSAC BER	109
33.	KUM 39 LAI A NI TA.....	112
34.	SIKH.....	114
35.	ENG KAN TIH ANG	120
36.	TAWNGKAM THAIN SIAL A MAN.....	124
37.	KA THUTNA BUS SEAT-AH KHAN.....	127
38.	MIZOTE MAWH	132

1. KUT HNATHAWH HLUTNA

*Kolastib Y M A -in June ni 15, 1974 Y. M. A. Day Essay inziah
hakna a slam tuma lawmman pakhatna a lakna a ni. —Ed.)*

Phungpuinu chuan, "Chhura. tlan lang," a ti a. Chhura chuan, "Engin maw?" a ti a. Phungpuinu chuan, "Hreipui khuaitu thein," tiin a chhang a. Chhura chuan, "Tha a ngai em?" tiin a zawt a, Phungpuinu chuan, "Kut leh ke chu ngai ve bawk e," tiin a chhang leh a.

A ni tak a, he leilung kan luah chhung zawnga mihringte'na kan pum-pelh hauh loh tur, kut hnathawh hi chuan phungpuinu tak ngai pawh chu a lo sal bik awzawng lo ve. Samdala pawhin dem a kai phah a pi reng lawm ni kha? Aw ... he kut hnathawh hrehawm tak, mi jinina kan thil chak bera kan chhal loh theuh si, mahse thawk peih lote chu khawvel (Society)-in a dem leh si hi, engtin nge kan tih tak ang le? Tunlai khawvel hmasawna sang tak leh themthiamna sawi hleih theih loh chhawrtute pawh hian, an khawh chakna leh an boruak hmasa thiamnate chu chhawrin, tuna keini khawsak dante nena khalkhin ralah phei chuan pialala cheng ang an nih nachhante hi. kuta rimchai taka, beka thlan (sa) luang zawih zawih khawpa kum zabi eng emaw ti lai atang tawha an lo thawhrimna rah chu tunah an seng ta a ni zawk e. Aw le, chuti khawpa kuta hna thawktute chuan eng hna hi nge an lo thawh a, kuta hna thawk an nihna chhan le? Kuta hnathawk tib hian a huap chin kan hriat loh chuan a hlutna pawh kan hriat dawn loh avangin, a huap chin lo thlir hmasa phawt ila a tha awm e.

A HUAP CHIN: Khawvel ram bung hrang hranga chengte, ni tina kan kut hnathawh a man loh em avangin, azawng aza chuan sawi hleih theih pawh a ni lo vang a. Mahse a tlangpui thu chuan inanna lai chu a nei theuh ang chu. Chu chu thiamna (Qualification) lam ngai teh chiam lo, rilru lam aia taksa leh tha leh zung ngai chi, 'Labouring Work' a ni zawk ang a. Chungte chu kan ram bikah pawh hian; thlawhuma lak leh huan thlai lam (Agriculture) te, ran vulh chi hrang hrang (Livestock) te, thiamhnang (Cane Work) leh thing leh lung lam hna chi hrang hrang bakah pawh eng emaw thil tenau te te chu a la

huap thei awm e. Tin, ka ngaihdan chuan Sawrkar hnathawh leh sum-dawna thil bik ngau ngau hi chu kan chhian ngai lo nia a lang. Aw le, chuti a nih chuan, chung hlutnate chu eng nge a nih tih kawng thumin lo sawi ta ila:

KRISTIAN NUN DAN THA A NI: Sual vanga thawhrimna hi kan chung a ingnat mah ni sela, chu thupek leitung pian tirha bawchhiat-na avanga Evi leh Adama hdena Pathian thupek zawmtu chuan Amah (Pathian) chu a tilawm a-ni, tih a Lehkhahu Thianghlisah kan hmu. Tin, chu lehkhahu chhang dangta kan en chuan, 'Thawh peih lo chuan ei pawh ei sub se,' a ti si a. Tin, Tirhkoh Paula chuan, 'He kutte hian keimah leh ka thianthe chakkhai a deh chhuah thin kha,' (T.T. 20:34) a ti si a. Chuvangin, Pathian hmangaitu chuan, he khawvel, lungdum taka Siamtu lo siam tawh chu, kut kuangkuahtsan mai mai lovin, Pathian kuthou chu an lo chhui a, ropuina leh chawimawina thlengia an lo thawh chhuak tawh thin a ni. A nih leh an kut ngeia hna thawh e, ropuina leh chawimawina lo thleng chhuaktute chu, nongam? Nona chuan rim taka lawng a lo tuk awangin, a thlahte leh khawvela sungcha tinrengte nen chuan chhanchhinga leh ropuina an chang a. Athlah te chuan he leitung vang hi dap chhuak khawp hiala hmangitunlai khawvel ropui tak hi an lo dap chhuak ta a nih hi.

Jakoba pawhin kum sawm pali tlawng a pu Labana hnena a thawh hnin a thawh rim lah chu a seng a. Thlahtu hui leh hnam sawm leh pahthihte "PA", Israelite ropuina dintu a nih phah ta a ni lawm ni kha. A! chu chhang pawh chu em hi dawn? Isua Krista meik pawh kha? Thingram Siamtu hlawn chhuah ringa seihienia, chu Michi thawh rimna chuan khawvel chhadenma chu a tihpuithinpui ta kan ei ngam dawn lawm ni?

RAM HMASAWNNA A NI: Tunlai khawvel thiltithleihna leh thiam-na sawm thak lo hi kut ngeia an lo thawh rimna avanga puitling vek a ni. Japan ram aia hmasawn chak ram khawi ram nge awm chuang? Khawpui jian ver berthe leh khawf chakna te, ei leh bar tur leh silh leh fen tur tha tinrengte hi kuta deh chhuah a nih vek hi Chuvangin,

haathawk rim ram apiang an changkangin hma an sawn chak thin tih chu khawvelah hian thubruk theih a ni lo ve. Khawlaia vah he-heu-na hian ram hmasawna a siam lo va, Cinema Hall leh Club (Lamna) hmunah te an lam chhuah ngai na hek lo. Tin, heng nawm chenna zawng zawng pawh hi tih tak emah chuan, thanghlu mual lo liam tawh te khan an kut ngeia lo thawk rim tawhin, keini thang leh tharte an hlimblawp bawlna an lo thawk chhuak a ni zawk a, an lakeh bat kan va han ngah em!

Tunlai kan buhfai Kuata (Quota) leh kan chithlum inhnangfakna te hi phaizawl chirhdupa an pal chhuah a ni a. Chung lama thlawhtheih-na te, mei-lawng ropui tak tak te, indona briamhrei hlauhawm ber berte leh thil siamna (Factory) ropui tak tak te, silh leh fen leh, ei leh bar ter tuihmel tak takte hi kuta rim chui taka deh chhuah vek a nih hi. Tin, vawin ni thlenga khawvela Scientist thiam ber te, Politician hmingthang tak takte pawh hian, an finna vawrtawp pawh chuan han ngah-thang pawh leh thin mah se, kuta thawh chhuaha ram tih-hmasawn bak chu thil dang an ngaihtuah chhuak tak tak thei chuang lo vang. Khawvela zirna sang (University) hmingthang ber ber leh kawng dang zirna (Institution) hmun tha ber berte pawh chuan mithiam duhawm tak takte pawh chu han chhuah thin mah se, chung mithiamte pawh chuan kuta thawh chhuah bak thil hlu dang chu chatuan pawhin an ngaihtuah chhuak zo tak tak chuang dawn lo ve. Chung zawng zawng tihhlawh-ting tura Pathianin kut leh ke min pe hi a va han hlu tak em!

Lunglei khawpui motor-in a thlen hma khan, an chatkhai zawng zawngre kha Matu puakphur puak zawh vek leh, Mizoram chhim bial a ni hial awm e, 'Matu hnungzanga do din a ni ringawt a ni lawm ni kha? Chuvangin, mi thawhchhuah saa duhtawka lo inhnangfak a, nam chena awm awl mai kan tum a nih chuan,' Siamtu Pathian leh khawvel leitung dan hi phatsantu kan ni ang a, kan dam chhung nite hi thlana kan pelh thui a tha zawk mai lo vang maw?

HUN AWL HMAN THATNA A NI : Hun awl hi mahni hnapi ber atanga awlhlawn lai hi a ni ber a. Chu chu hman tha tur chuan,

hun awl kha awl lova siam a pawimawh thin a Hnam fing apiangin hun awl an nei tlem a, mimal khawsak leh ran pum pawhin hma a sawn chak bawh thin a ni. Sawrkar boathawh leh sumdawng zawng zawng pawh hian an hnappui karah in lam hna sekrek leh tangka ngata lei tul si deh chhuah man hun hman thiam apiang an intodelh thin a ni.

Entir nan Abraham Lincoln-a America President hmingthang ta pawhin a hna bakah la hmun a siam thin a. Chu a kut hna thawh chuan a in chhung mamawh zawng zawng chu a intum theih bakah pawh mirethei hlawnna tur eng emaw za a la theh chhuak leh thin a ni. Tirkoh Paula pawhin a hun awlah puan-in a siam thin a, ama mamawh leh thiante chakkhai pawh a dek chhuak bawh thin a ni, Chungte chuan an hun awla an hna thawhte chu vawin ni thlenga kan entawn leh kan zir atan min lo hnutchhiahin Baibul-a ziak tling hialin, keini thang leh tharte tan rochun tur min lo hnutchhiah ta a ni

Kan tsalai khawvel hi lawm avanga thawh a ni lo va, thawh avanga lawm hun a ni si a. Lei mihringte hi 'seki-bohchhuaka chawm' kan ni lo va, thangchhuahpa pialal ka anga fai hawta chawm kan ni hek lo Vaw khat chaubin i han thir nawn leh teh ang : Khawvela hausakna lung zeih-zuh tangka leh rangkachak te, sum leh pal chatuana kan ohen sen loh tur khawpa tamte hi, Israelte thlalara an kal lai hun anga van atanga lo tla em ni? A nih loh leh ei leh bar tur tui tinreng nena khawpui kawthler suartfuan a, chung nawmsip bawl a, chatuan ram ngai lo hrma leng snau suaute, eng vanga chuti fakana nuam ti a, chuti khawpa hlina lawm bik chu nge an nih? An nu leh pa, pi leh pu atanga rimchai taka an lo thawh avanga, chutiang hlimhawp chu bawl thei an ni, aia. Chutia anni pawhin an thei a nu chuan, keini pawh hian kan tha tawpin kan thawk ang a, kan hmu ang, kan bei ang a, kan chang ang. Chung hlutna zawng zawng chu thawh avanga lo awm, thawh a vanga hlu a ni si a. Thawh hi khawvela thil hlu ber hmu chhuahra bul awm chhun a ni ti ka han tui hnih a ni.

(He Article hi tuna 'MEICHER' ni ta Adult Education Wing chhuah 'Zoram Eng' a nih lai kum 1975 March-April-a chhuah hrhasakber-ah leh YMA chanchibu May, 1975-ah chhuah a ni - Ed)

2. KA MITTHLA MAI A NI LO.

Zan a rei thawkhat hle tawh a, kan nu te leh naupangho pawh an zanzaina a rei hle tawh a. Kei erawhchu ka lehkha ziak a tui em avangin, dar sarih vela ziak tan ka ni na-in, dar sawm-pakhat te pawh chuan ka la bur ta ngar ngar a. Dar sawm pakhat leh a chanve vel a rik chuan, ka kawng te a khamin mutchhuak chuan minrawn zem tan a. Ka thil ziak lai chu ka chawl a, mei ka han tan a, ka han in-thing pharh vel a. Chutih lai tak chuan, a mak lutuk! A mak lutuk! Thawn lawk pawh awm hauh lovin kan kawngkhar chu arawn ri rawk a. Ka han hawi thuai a, kum 30 dawn lai tawha ka pa, kum 90 mi lai kan lo then tawh chu a lo lut hlawl mai a.

Ka hmuh tih phat chuan ka thin a thawngin ka phu zawk a. Amah chu kum 1942 lai vela Aizawl a kal tum a, ka ute kawrchung hring dum lo pek, meivâp tlak var nguai khawpa mei lum a aipui thin, fai vak lo va a hak thin chu arawn ha a. Puan tlang sendang hnuk chhawh hi a veng bawk a. A lu tuak meh safu, var vo tawh leh a hmuimul var vah tawh te chuan, tu khaw hrilh ngai miah lovin ka pa ngei a ni tih chu ka thinlungah chuan a nemnghet nghal mai a. Tin, a mit tha chiah tawh lo tih hriat tak a, tar mit pawl rajh tawh chuan zan thim khawnvar ene tawh chiah lo karah chuan ngun takin min han en vawng vawng a. Ani tar mit tawh leh naupang mai ka nih laia min kalsan atanga ka hmel danglam tawh dan tur suangtuah telin min en tih chu ka hre nghal bawk a. Ka lu a buk deuh vang nge, ka thu mi kuai vanvadak meuh chuan min han en vawng vawng a.

A hmel ka hmuh phat chuan ka pa a nih avanga a zabawmna chuan ka thinlungah ro a rel nghal a. Chutah kan in chhung chu a han thlir vel ruai ruai a. Kan ina tlangnei tawh tur chuan, a fatlumber ka nih anga min enna mitmei chu a lang nghal bawk a ni. Chutia kan han inhmuh phat chu, kum 30 dawn lai thihna avanga lo inthen tawh mah ni ila, ka hamhah deuh bawk nen, thu han pak chhuah mai tur ka hre hauh lova. Ani lah chu, chuti kauva min ngai awm lah chuan a lang mang hek lo Mahse a mit mengah chuan mi duhsakna mitmei leh a

mi hmangaihna hmel chu ngaihawm takin a lantir thung a ni. In-lo mual vawm hranga ka awm ve achinah chumi tum chauh chu ka pain kan in a la chuankai ve chhun a ni nghe nghe a.

Chutia hrilhha taka ka en lai chuan, a mi koh dan panggai tê chuar min han ko phawng mai a. Ka hnenah eng thu emaw sawi duh a rei a ni ngei ang tih ka ring a. "Ka pa, thu teh," ka tih lai chuan naupang hritlang mu chu an rawn khu khak khak a, ka pa chuan, "Chu. i fate em ni" tiin min zawt a. Kei chuan, 'Ni e, ka pa, ka han kai-tho vek ang e aw, anni chu sawi loh, kan nu pawl i la hmu hauh hlei nem,' ka tih lai chuan engmah sawi lovin mutna pindan lamah chuan a lut a. Laltin a herh sang a, thosilen chu a hlim a, naupangho mu chu an biangah chuan a han chulsak liam liam hlawm a. Naupangho pawh chuan an mang hriat deuh zawng a ni ang, an tal zi ar ar hlawm a.

Zan reh lai tak a ni a, rapna lam chu chhe tê mahn ka nei hauh lo va. Thawm dang lah chu, chumi zar kler kher chuan a awm lo, a reh hian a reh tlawk tlawk mai a. Ka pa chu lathawp thuttlengah hian a thu a. Amah ngai pawimawh tih hriat takin ka lehkhia zia kana hmanraw uchhawp zawng zawng chu ka khawm fel sawk sawk a. Ka hian en thin a, ka pa a nih avanga a zahawmna leh a upatna chuan, kei naupang leh a fapa ngei chu min tlawm em em hian ka hria a. Thu han zawt hmasa tut emaw, a hmaa, 'Ka pa chu la dam se, a hre ngei ang,' ti-a ka lo ngaihtuah thin leh thil zawh ka lo chak em em thinte pawh chuan, ka rilru chu a tin zawhsan duak hian ka hria a. Ka lungphu chauh chu a inthum rawn tlut tlut a.

Chutah ka kut chu a la a, a chul pawr pawr a, thu a sawi ta a. "Hei, nangmah avang chauhin ka lo kal leh a nih hi, ka fatlum i ni Mahse kum i tin chiah hma-in min tlanbosan a, nu leh pa zilhna leh kaihhruaina dawng ve hman hauh lovin, mahni thuin min tal chhuahsan ta kha a ni a. Nang chuan min thlahlel vak lo pawh a ni ang. Mahse keini i nu leh i pa te hi chuan eng ang pawhin awm rual la, kan hmangaihna che hian tawp-in-tai a nei lo vang. Chuvangin, ici dan leh van

dan pawh pawisa zo lovin, he khawvel boruak rimchhe tak hi dawng leh turin ka lo kal leh ta chawih mai a nih hi Khawvela ka awm ve lai kha a rei ta fu a Aizawl phei chu kum 1942-a ka tlawh tih loh kha chu tun hi ka lo kal lehna chu a ni chauh a Khang hun lai nun te leh tunlai in nun dan te ka han khaikhinin a lo danglam ta em mai a. Nun dan pawh kan thiam ve tawh lo vang

“Hei avang tak hian a nia i hnenah pawh ka lo kal tak hial ni In tunlai khawvel nunphung ka han thlirin, heti ang nungchang karah hian in nung thiam lo vang tih mawlh ka hlauhpuiche a Chuvangin, kan pi leh pute nungchang maw tak kha theichlawp chhuahin tun din leh lo tum hram hram ang che Ietia nula leh tlangvalte ui leh ar ang mai a, serh leh sang pawh awm lo va an lo nungsuah khawlo zo ta tih ka hmuhin, nang zawng i hmungin patlin i nih ve tiwh hi i fate i kil-kaw danah i rein fimkbur hle dawn nia In khawvel lei tal dan ka hmuhin kan hman’i nungchang maw tak kha a bo te ti i lang chiang hle a Inchei dan te ringiwt ni chuan awmia a nei vak lovah lo ngat ta ila, nungchang mawlh mai hia nia pawimaw ber mai chu ni.

“I maw leh maw lohna hi i thenawm khawvengte ching a inghat a ni lo va, ningma mawhlian hiau a ni tih rawn hie hram ang che In tunlai nun dan pawlawh tak hi rawn ching ve haubuh Hei kei pawh kum 90 lai kha khawvelah ka lo cheng ve tiwh i A dam rei paw tak pawh ka ni ve mai awme. Mah-e ka thih hnua ka hun hman leh tur reizia ka hmuhin, ka damlai hui rei zawng nena leh rual lohin a in-rei bleih dawn tih ka hmu chiang ta i hzuai i Chuvangin, thih hnua nun nawmna mawlh hi rawn zawng hram hram ang che aw Mite mit hmuha mi sakhaw mi tak ang chuan i awm thei kher lo a nih pawhin, thih hnua nun blinn khawp tal chuan i hun hi rawn vawng ngei ngei ang che.

“Tin, chu lo chu heti ang tlawngaihna hr tawh lo chenna khawvel hi ka rawn tlawh tawh zen zen kher lo vang a Tlangval lam hi chuan kan hmanlai nun kha thitur thilah chu in an la kerg vawng ka hmu a Zu in an thiam lo tib thu mai loah chuan an la fakawm hle-in ka hmu.

Nula lam mawlh hian an lo thlahthlam a nih hi, an nungchang buaipui awm tak hi, nangni a hminga nu leh pa chan chang tawhte hian rawn ngaihthah hauh suh ang che u. Nang pawhin i fate kilkawina kawngah a tha ber tur rawn zawng hram hram la, i nu leh pa thlarau zah vang talin theihtawp rawn chhuah mawlh ang che. Aw le, Zoram hmun tin tlawha thu sawi tak hi ka nâp a, mahse kal thei dinhmuna ding ka ni tawh si lo. Mahse nanga hnen bera ka sawi tawh zawngin ka lung a dam ta e. Vawi dusi lo lo kal ka tum tawh a, mahse a har a ni. Zan-in bak chu engtikah mah ka lo kal thei tawh lo vang. Hei, zan pawh a rei a, ka hun pawh a tawp hnai leh ta, kalsan lo thei che u ka ni si lo, ka va han thlahlei tehlu che u em! I nu pawhin lo kal a duh hle a, a remchang hmasaberah a lo kal ve ang. Ka ruala lo kal tur hi zawng a ni a. Mahse kan duh anga i hnena thu sawi dunna hun kan pahnih atan a awm chuan dawn loh avangin, hun hrang ve ve-a thawl deuh hleka rawn hmuh che hi kan thlang ta zawk a ni e," a ti a.

Ka pa meuh, mitthi lo ni tawhin chutiang thu ka hnena a han sawi leh ta mai chu, ka rilru a dek em em mai a. Ka zawm vek thei lo vang tih chu ka ring a, tin, ani pawh chuan a hre sa a ni thei e. Mahse a thlarau chu zahawm ka ti em em a, leilung lo chang tawh, mita hmuh leh ka beisei phak tawh lovin thahnemngai taka ka hmai hmangeia mi hao hrilh leh ta mai chu, ka lung a chhe em em bawh a ni. Tin, khawvel hi lo chhuahsan tawhin thlarau khawvelah min lo chensan tawh mah se, keini an tu leh fate hian an sulhnu duhawm tak mai chhui tur leh, kawng engkima kan thatna duhin min lo vei em em reng a ni tih ka ngaihtuahin ka lawm bawh si, zahthlak ka tjin ka lung a chhe bawh si. An thlarau chuan min rawn thlir reng thin a, kan lut leh chhuak te pawh hi sal lovin min la rawn hmu kilkelh vek a ni tih ka hmuhin ka pa mah ni se la, a zah pawh ka zah fawm bawh si a ni.

Kal tum chuan a tho ta tuih tuih a, a thawh zawnge a thla han rap rim ka hriat te chu a damlai rim, fai chiah lo leh tar rim kha a la nam a. A kut chu vawna han pawh thut leh mai ka tum lai chuan, a ral ta ri ai ri ai a. Ka sana chu ka han en a, dar khat a lo hnai thuak

tawh a. Pawnah chuan ka va chhuak a, a kalna lam tur ni-a ka rin lam chu ka han thlir vang vang a, Boruaka ka mitthla-ah chuan, chhim khawthlang lam lam pan ni berin ka hria a ni. Chutah mut zai ka rel ve ta a. Ka muthilh bma chuan ka thinlungah aw thingkhaw ni awm tak hian:—

"I pa bik a ni lo, nangmahni hringtu ZORAM hian a sit che u a ni zawk e. In thlahtu muhil tawhte thlarau khin, ni tinin zilh che u an dang hlei nem Anmahni kha zahtlak an ni asin,"

rawn ti hian ka hria a. KA MITTHIA MAI A NI LO, tute pawh hi min hringtu kal hmase tawhte khan kan ram hi din thar leh turin min fuh mawih mawih reng a ni tih ka hre chhuak ta a. KA MITTHLA MAI a ni lo.

(Meichher Chanchinhu 'Zoram Eng' tih a nih lai 1975, September thla chhuaka chhuah a ni. — Ed)

3. KA THU HRETU

Amah upa tawng takin, kawiva-lenchham leh hla te khua ntanga lo palin; amah chu mi ingaiblu lo tak leh ka thu leh hla a kaw a ngila zawm thin, he ka thian duh tak leh ka thuruk tinreng hretu hi, tunge a nih ka sawi hma hian, ka laka a rinawmna tawpinta nei lo chu, thil dang zawng zawng ai pawhin ka sawi hmasak duh chu a ni. Ei leh bar leh zuk leh hmuamah a hautak si lo. Silh leh fen mawihawih leh incheina leplerh a ngaina bawh si lo. Ka tan lah sawisel bovin a rinawm si a. Khawi kipah pawh kalik vak chhuak mah ila, a tel lo chuan ka kal ngai lo va. Athim a var thlu lo leh a sur a sa hnuaish, a chhuk a chhova a serh zinga a mei an sawi ang main kan lo inhnuk dun thin a. Amah chu mamawh loh lai reng ka neih loh avangin ka thuruk engkim ka hrilh si se zel a Hma ka tawn ngam lohna thilah te, sul

ka sut theih loh leh ka thin lohna chenah, kei ka kal thian lohna hmunah leh min khapna hmunah ngei te pawh ani hi ka hmatawn zel thin a ni. Amah hian hringthanna leh thangbatna mahni tawka nawm-sakna leh ropuina chenin min khuntir a. Khawvel lai leh roreltu hmaah ni se ka aiawhin wawi duai lo a ding tawh bawka a. Chuti khawpa min hmangaitu chu, he khawvel eng hmu theia ka awm chhung leh ka thawk feih feih theih chhung chuan ka phatsan ngai lo vang.

Ka thu puan ngam loh tha zawng zam hauh lovin min puanzar sak a. Ka lungawi lohna thu leh ka thinrimna chenin, ani hian a hun takah min brikthlak sak thin si a. Ka duhna tipuitling tura ka tha leh zungin a phak bakah, ka chakna thehrui leh ka mit leh bengin awmzia a neih tawh lohna hmunah ngei pawh, ani hian thu tinreng min vawn that sakin a hunah zep nei hauh lovin min hriih chhawng leh leuh thin a ni. Heti khawpa thian tha, thu tinreng hriihna ngam ka chhar hi, kei zawng vannei ka inti lo thei lo a ni. Lebkhā zira A AW B ka tan lai atanga wawin ni thleng hian ka thachhangdalin, wawi te khat mah min la phatsan ngai lo va, englai mahin ka mamawhna thiluh reng reng hreh hmel leh hna zal lo hmel taka a lan ka la hmu ngai na hek lo.

Ka tlangval lai (ti ve tawh mai ila)-a ka nula hmel duh leh ka ngaih varung thawngte lakah ni se, wawi duai lo ka tan, keia tan ngei hian a lo inhmang ral tawh a. Puarak leh kara palajah tum tam ka lo tir tawh bawka a. Chuti anga ka tirh tawhnaah reng reng chuan wawi te khat mah a rinhielhawmna ka la hmu ngai lo. Ka thuchah chiah chu belhchhah chuang hauh lo leh uar hauh lovin a sawina tur dik tak hnenah chuan min sawi sak thin a ni. Amah a bengvar em avangin ka sawi rik kher lo pawh a sawi chhuak thei a, mahse eng thu pawh ni se, kamtam vangin tuma hnenah a sawi nawn leh tawh ngai lo. Thurok zep theihna kawngah leh sawi tur chauh sawi thin a nihna kawngah hian, tuma an malmak ngai lo vang. Tin, hetia pa rawngkhawr ni a, nupul fanau ren, in-mual vawm hranga ka awm ve chinah pawh hian, a tel lo chuan ka khawsa thei ngang lo zawng a ni e.

Tin, ral kara ring rawh a, hmelma leh dosi kara ka awm lai te leh

alftna hmunah leh hliampui tuara ka rum lai ni-ah-te, tin, khawhar taka an in chhungah leh hrenga khurkhung ka nih lai ngeire pawhin aw, chawvel hian min maimitchhinsan a, laina leh then leh rualten min hriat loh loh hun a lo thlen lai meuh pawhin, ani erawh hi chuan min phat-sa ve duh lovin. hmangaihte hnenah hmangaih palai hna min thawh sak a. Ka vui ka vainate lakah vui thu tinrenz sawjin mahni tanghma, sial sauh lo leh ka tanghma chauh ngaiin mawng a hung hman ngai lo. Thu a chhia a tha, a tul dan ang chiah zelin pehhel hauh lo leh thu khuh hauh lo va min puan sak thin avangin, ka thiante pawhin an han pawh pen chang pawhin ka laka a rinawm ang chiahin, tha na miah lo leh inthlahdah hauh lovin a hma sak tho bawh thin a ni.

Aw le, chu chang pawh chu a la ni nem, kan chhungkaw khawsak zel nana kawng min zawnpuin vawi chhiar sen loh kan chhungkaw tan a rawngbawlna a lo leihbaw tawh a. Ka rila rah leh ka tu leh fa te, kan laina leh thenawmte lakah pawh aw.... he ka thian, ka thu hretu hi zawng a rinawm tluan chhuak dawn tih ka hrechiang si a. Chuvang-in, heti kauva ka tana inpumpek hi zawng mi a nileng lo tan chuan ngawihpui mai mai chi a ni ta lo a nih hi. Tawngkhawlo ni suh sela, kei zawng rualawt leh mite hnu um reng rengin awm mahila, tin, ka damchhung nite hi leilungah mite aia riang chuangin hmang tlingtla bik, dawn ta mahila, he ka thian, ka thu hretu hian ka damlai chanchin sawi tlak loh tak takte leh ka thuruk chen hian, puanzar tur awm ve ngaita a nih chuan a la rawn puan chhuah aian a kutah ka dah ta a ni. Mite angin ka nunah entawn tur awm ve mah suh sela, tin, thang leh chhuan lo kal zel turte tan rochun tur hnutchhiah nei ve mah suh ila, he khawvela ka cham ve chhung ni reilote hi thlangh ka la pelin, leilung ka chan tikah pawh, he ka thian, ka thu hretu bawh hian, ka thlan lunga a rawngbawlna hnubnung ber tal chu a la hlen chhuak tho tho ang. Kei, a thian chhar chhun hian rual ka ban loh em avangin, he ka thu hretu hi a ropui tur ang leh a hmingthan tur angin tilar chhuak, ve zo lo mah ila, ani erawh hi chu, chhuan awm chhung zawng-in an la chhawr zui zel dawn tih ka hriatin, ka thla, zawng a muang tho va Mahse a tan ka iniai em em a, ka insit a, ka inzahpui bawh

a ni.

Tunlai khawvel finna chuan, van boruakte chu pal tlangin, thla-ah te khian in hmun lo ram tan perh han zep mah sela, tin, Sikeisen leh arsi hmangthang Chawngmawji-ah meuh pawh khian nun thiam ha zir ta pawh ni se, he ka thu hretu hi chu a la' pawimawh tho ang. An khawh thluak nej leh Atom thahrui te, khawiphetha leh tuipui leh thli chakna chenin chhawr mek mah se, Jet thlawhnate chu hmuh hmanloh khawpa rangin thlawk zir zer zer mah se, van boruak hleuh dan leh mihing sam danglam dan chenin lo thiam ta mah sela, he ka thian ka thu hretu hisap chhuah si baw lo hi chu rin tur dang an hmu chuang tak tak lo vang. Chu ka thu hretu chu, "FOUNTAIN PEN" hi a ni.

(He Article hi tuna 'MEICHHE' chanchin bu-ah kum 1976 May-June-a chhuah a ni. Class VII zirah an hmang baw. — Ed)

4. TLAWMNGAIHNA

'Tlawmngaihna' hi kan hnam nun tinuamtu ber ngang a nih avangin sawi leh ziaik hlawh ber leh fak kai ber a ni hial awm e. Thenkhatten fiah tak leh thiam takin lo tar lang fo tawh mah se, keini ang rual tan chuan zawm chu sawi thu cheng lo, sawi fiah ngawt pawh huphurhawm tak a ni. Chuti chung chuan ka han sawi tiah teh ang.

Tlawmngaihna hi 'MIDANG THATNA TURA PHUT LUIHNA NI LO VA THIL TIIH' a ni a. Chuti ang chu a nih avangin, mi tlawmngai ni tur chuan, huiisenna te, taimakna te, mahni hmasialna rilru neih loh te, dawhtheihna teleh chheina te a mamawh hle a ni. Mi tlawmngai chuan, 'Kofin nghei ila, midang puar se la, mite nuam sa se, kei rethei ila, midang dam se la, kei thi la 'tibial khawpin rilru an pu' thei a. Chuti ang em rilru pu' lo pawh chuan mi tlawmngai nih chu a theih tho baw si a. Tlawmngaihna chu a inchen lo thei hle a. Inchen lo ve ti lo chuap tohkhawng chu a nei tak tak chuang si lo. Bituk chin leh thliah chin emaw, huap chin leh inrawh theih lohna hlei a nei loh avangin, mi fieg leh bengvar apiangin an hmang zau thiamin hman hun an hria a.

An aia tlawmngai zawkte pawh thangthat an lak khalh thin a ni. Mahse tlawmngaihna chuan mite thangthat lak khalh chu a tum si lo.

Tin, dana ctbiar tel loh, dan ang tlata kal, tlawmngaih loh avanga chawina tling si lo hmingchhiat hlawnhna awlsam tak, mite tih ang chauh tihna mi fakawm nihna ni si lo, mite aia filawr leh chungchuangete erawh chu khawtlang chawimawina hlawn theihna ber, mi tin luka bat anga kal bat ni si lo, nula leh tlangval laka phut san bik, phut lan si loh a ni a. Tin, midangte phut lo, a phutu chu tlawmngaia chhiar tlak loh, chawimawina pawh phut lo, chawimawina phu ber, chawimawi dawnah si lo, chawimawi avanga zual si, chawimawi hlawn ber, chawimawi loha vui si lo a ni a. Khawtlang nunah dan anga kal tel tlak mah ni se, mite ruala kal ringawr chuan fak a hlawn tak tak chuang lo va, dem a kai na-hek law, a tihur a ti a ni ve mai. Mahse tlawmngaia ti a nih tho si avangin Mizo nuu rual bin phak a ni ve mai a ni.

Tun thlenga kan ram a la nawm bikna pawh tlawmngaihna avang chauh hi a ni. Mahse nun dan a inher danglam zel a. Hmanhna tlawmngaihna hna an lo thawh thin ang hna kha a tlem tial tial a. Mahse a pulna a awm chi-ah erawh chuan kan la chhonzawm ve ta fan bawk a. Mahse mite aia tlawmngai chu mi a nihna lamah kan kai ta lek lek emaw ni chu aw, tih turin kan nun a danglam ta hle zawng a nih hi. Mi tlawmngaite chu kan ka chuan fak thin mah se, tlawmngaih tum vena lam chu kan tlachham ta hle ni pawhin a lang thei awm e. Tin, hmanlai ai chuan kan khawsak a lo sang ta deuh a. Zuako tlan leh mizawn chenin lir thei leh biakhlatna kan hman thei ta a. Chu chuan tlawmngaite ngaltha a awl ta a, a hahdamhlak hle mai. Tlemin mihring kan lo neinung ta deuh a, mi tlawmngaite induatna tur chenin kan lo chenghnawng ta a. Ei tur tui tha tha invulhna leh induhsakna kan lo nei ta a, a lawmawm hle mai. Mahse heti anga induatna thil hi dan anga kan kaltir dawn a nih chuan vui leh vaina a chhuak mai dawn a. Chuvangin, mi tlawmngai tan chuan heti ang e leh bara induatna hi a tur renga ruat loh thim a tha hle ang. Tur renga kan ngaih chuan tlawmngaihna a tihmingchhia ang a, um bovin a awm bawk ang a. Mizo hmelthana lai tak hi a tihmelhem ngah bawk ang. Tlin ve lote a demtir

ang a, phûtna rilru a thlen baw k ang a, mirethei a timualpho nghal baw k ang. Entir nan:--

- (1) Khawhar chhungte chuan an inriakte tan bik chawhlui an siam lo ni ta se la.
- (2) Tin, tuitla leh mijbo zaw n thilah emaw, mizawn hmuah leh thlan lai hahte tan a neitu-in eng emaw ei leh bar tur pek ngei ngei thin lo ni ta baw k se la.

Mihring kan khawsak dan a inchen lo va, thenkhat tan engmah tham lo a nih lain thenkhat tan chuan khawsak tlawihna khawp hial a lo tling ta a. Chuvangin, mirethei tan chuan chhiatni thatni hi tlin loh hun a awm mai dawn ang. Hetiang induatna thil hi dan anga a kal chinah chiah chuan tlawmngaihna pawh chu a chhhe ngat ang. Ei leh bar tur nei lo lakah tunge tlawmngaih peih awm ang? Ei leh bar avang chauha tlawmngaih kan tum a nih chuan, tlawmngaihna a tling tawh baw k hek lo vang a, inhlawhfa chauh kan ni tawh zaw k ang, Mi tlawmngaih chuah, rilru pawhin ei leh bar a phût tur a ni lo va, a phût rilru a nih pawhin a inthup tlat a, ei leh bar a hmuah pawhin ei loh leh bar loh chu tlawmngaihna a ni tih hrenging, pumpelh a tum ran 'hin a ni. Chuvangin, ei leh bar hian tlawmngaihna a tichhia kan ti thei ang a, mirethei lakah tlawmngaih a tiharsa-in, mi neinung tih ang tlin ve talt an tumna avangin senso a titam baw k ang. Neih zawh zai sen a nih baw k loh avangin zahna a siam sak thuai baw k ang. Mirethei tana tul zing ber tlawmngaihna hi mi neinungte tan chauha a awm hma hian i ngaituah the leh teh ang u. Tin, kan rama tlawmngaihna lo chhe ta deuh deuh hi mawbhehhiat tur dap kual ta mai mai ila:--

- (1) In chawimawi kan tum loh vang em ni?
- (2) Kohbrenja an uksak taw k lo em ni?
- (3) Siket lammah inzirtir kan tum lo em ni?
- (4) Chhungkwah-ah kan la lut lovin, kan inzirtir ngai lo em ni?
- (5) Kan ram roeltute hian an mangngihh palh hlaueh em ni?
- (6) Ei leh bar tel lo hian kan tunlai nunah tlawmngaihna hi hman a harsa ta hrisa hrisa em ni zaw k?

- (7) Kan hnam tan hian a ðul nep ta deuh zawk em ni ang?
 (8) Tlawmngaihna ai hi tangka-in a awb zo ta hial em ni zawk?
 (9) Kan rilru hi a piangsual ta brim brim a, tlawmngaihna leng lo khawpin mabni hmasialnaa kan khah tak vang em ni?

(1976, April MEICHER-a chhuak. —Ed)

5. ZAN

Mihring nun min chhawk zangkhai tura thawhrimna lak ata hah-chawlhna hun hlu tak atana Siamtu lo ruat ZAN thlakhlethawm tak hi, leilung luahtute hian kan hman hun chu inang hlawm lo mah se, lei pang lehlama chengte tan pawh a lem chuanna a awm lo. An nunna atana a hñutna chu keini khawchhak lama khawsa ðhinte tan pawh hian, khaw-thlang lam unaute tan ajin a pawimawh chuang lo va, a ðul dan a 'nep deuh chuang bik na-hek lo. Mihring nuna ro a rel dan leh, chungleng savate leh fulafate tan te, nungena leh chung leh mau tan chen pawh he zan hi zawngin angkhatin ro min rel sak ðhin zawng a nih hi.

He hun bi mi ðha leh ðaktlaka nung ðhinte tan chuan thlamuang taka ðhin ðhi diaia mutmu tuahna hun mah ni se, sual tinrengte thanharh hun a ni ve hlahu thung si. Chhun khaw engin a lo hnawh ðiau tawh leh a lo hnungkhirh tawh ðhimna lai chu zalen taka a rawn inlar leh theihna hun rangkachak a ni ve mauh mai le. A birukna pûk ðhimna chu lo zuang chhuakin, phung leh ramhuai a rawn fuih pawrh a, a hmanrua atan thlahrâng leh zan vak a ðhawng tho bawh a Anni chuan mihring nun zâm ât tumin an thiltihtheihna an rawn hmachhuan a Mumang lam leh mitvaia inlar tumin an hmanhlel ðhin. Chu chang pawh chu duh tawh sa lovin an fuih pawrh theih chi zawng zawng chu an sawm khawm a. Rukru leh suamhmangte chuan an rawn zawm bawh a Anni chuan thier tin suar thuanin an nun dan dawngrawl tak nen, kukem neia miðha leh hauçate thisen chhuahna hun atan zan hi an duhthusam a ni si a Tam lua sa lovin an mi philde ruang chungah an

ruk sum an insem a. Mi thisena inchawm lenna hunah an hmang thin zawng a nih hi.

Tin, zu hmun sa hmun ngainatute lah chuan hun dang zawng zawng aijn he hun hi an nungchang pawngpawrh sum beha awm chu a rawn puangzarín tualthu tihchhiatna hun tha berah an hmang bawh thin Nulat tlangvalna lama mi awmeu leh lepchiah, nawmsip bawl thlahlela hurna ngainatute lah chu, chhün khaw engah inlar chhuak ngam lovin lo tawm bo mah se, zan khaw thimin an tenawmna a hliabkhuh thin chu hai bik hek lo, an sual rawngbawlna tenawm tak chu leihbuakna hun ah an hmang a. Chu vang chu a ni mahna maw, mi zelhel leh that-chhiate chuan enawm chhuahna in an hulum a. Cinéma chenín mi hetiang hi a lo lawm ta bikemaw tih turinchhun khaw eng aijn misualte inlar dub hun zanah hian a eng a chhuah fiah duh zawh bawh si Zu dawr leh lamna (Bar & Club) hmun pawh, he hun hian mal a sawm thin zawng a ni ang, hun dang ai berin zurui au thawm leh mi lep-chhiate tangka leihbuak ri a rinna hi ni. Aw... , he hun tak hi chuan khawvel tihrehawmtu tinreng a va han au khawm kim tak em!

Tin, natna khuma na tinreng tuara run, thinte natna chhawktu chhun khaw eng chu tihkianin a lo awm a. Ha ná leh panchhia, pangti thazam dik lo leh thise chhuak leh chho kal fel loh avang a, dam aia thih thlang rum rum khawpa dam chakte pawh chu he zan zet hi chuan khawngaihna leh lainatna tel haah lovin anchhia a rawn lawh a. Di-chim taka an natna chu tipundnit zan khua a thavartir si a! Thihna leh Sheol lama haah liam mai tum ang hrimin an natna chu a tizual-kai thin. He hun hi ngai teh. mitthi dar ri leh ruang kultu lung chhe jah hla chham rawl nen a va ban inlmeh bik em! Khawhar in leng khawm zai ri leh damlo na sual mangang daktawr kotu zualko hmanhmawh tlan thawm nen a va han inohawh ngai ve lo !!! Chu ! leh lama nay vei na tuar te ri pawh chu, hun dang zawng aijn a in-hmeh bik lo maw?

Ran-yakawh leh sa hel ei chite lah chuan an tin leh ngho chhuahin an thapei nen muat leh tlang an thual a. Ran buanga ranvulh duat lai

mutmu tuah mekte churawn thawng thovin, sa chak lo zawkte dimdawina
el hauh lo va nghaisakna hun atan an hmang a. Chuvangin, satla raj-
khel buai thawm leh thlabar au ri te nen pawh he zan zet hi chu a in-
mawi zo ta. Zu leh va huaisar zualte pawhin hun dang ber aiin rawlrals
chet nan an hmang a. Sihal rukruk hmang leh ui ei-ru chen hian kawm-
kar an hrut a, mi neih ringa inhnawh puar an lo tum si nen.

Heng thil chhia zawng zawng infawk khawmna hun hi a nih avang a
ni ang e, Shakespear-a pawhin. "Khawvel Chhandamtu lo pian zan
meuh chuan, phung leh ramhuaitc hnawt tiautu khawvar au thleng turin
ar a khuang tlajvar zak e, an ti," tia a lo sawi hi ni! Chu avang chu
a ni phawt ang, keini pawhin chhun malsawmna thawngkam nei lo va,
zan malsawmna thawngkam chauh nei a 'MUTTUI' kan lo intih bik tak
hi ni.

Ralpui intu leh rawlraia indo mekte lah chuan, khingpuite inbara-
khaih hlawhtlinna hun tha bera an lo ngaih kunikhua thin avangin, he
ralthuam leh hriamhreie chelekna hun thlan nahawm ber hi an leidote
chung a phuba lakna hunah an lo hmang tawh thin a ni. Ralvengtu
lah a fimkhur na rawh. Rirek leh chiapcha thawm rin hun ngang a nih
avangin mit hna aiin beng hna lah a hautak na ngiang. Sana chek ri
leh ungau rawl te, katchat hram leh chhimbuk tui birh leh ralkhata
ui bauh rawl tan chen zan hi chu an tan Loud Speaker tha tak a ni
thin.

Sesae thu latute an inhawr khawm a, an aw an dim a, phiarrutute an
inpan khawm a. Mantirtu lah roreltu hnena a kal ruk hun tha ber a
lo ni a. Thihna kawngka a lo hnai a, mihring nun a tiderdep a, dai-
tam leh khawpui chhung chenin a ralci zo thin. Hei avang hi a ni
phawt ang e, Juda Iskariota tan pawh hun tha a nihna ni. Mahse
Siamtu chuan mihringte tan khawvel hun hi zan hlir ni tur chuan a
phal bik lo va. Zan thim hri chhia chu hnawt tiautur leh, mihring-
tena an taksa rawngbawl na an neih theih nan chhun hlimawm tak a siam
ta a. Chu khaw eng chuan lei pang lehlama zan a hnawh tawm hnu
chuan, a hun takah lehlam pangah thung a um khawm leh thin.

Siamtu meuh li chuan chhun leh zan pawh a tawka sem rual dan zawng a thiam ngei e.

Zing khua a lo eng dawn, khawfing a lo chat tan ta. Archhiara ar-pa-hluisente chuan engthawlina hla an rawn sak meuh chuan, tit seh leh rul chuk t'ahran pawh a dam sawng 'sawng thin a ni lawm ni! Tumbu-ar a lo hram a, luidung chirrang a kai tho a, chungleng saw dangte pawhin an tual lenna thing tin kung an fang lawr leh ta. Chu mi hunah meuh zawng phung leh ramhuaite tlangnelna hun a rawn in khar a, misual leh mi-khawlo-ho pawh kawng a rawn khar khum ta. Mi thate zalenna hun, mi khawhar leh mi lungngaite hnemtu ni eng chuan chhawchhak kawlkil atang khian zalenna meichher a rawn chhi ta thin a ni. Chuvangin, miin eng manganna pawh lo tawkin tuifinriata lawng chhiatna rapthlak tak pawhin nang vel mah se. . . . "Khawvar hlan an ngkhakhlai hle mai a. (Tirhkohte 27:29)

(*'Zan' tih hi tunah HSLC zirlai-ah telh a ni. — Ed.*)

6. MIHRING NIH HI VANDUAINA

Khawvela mihring nia, mi pangngaia lo piang nikhaw hria a, mihring kumtling nunphung an thlen chhoh ve si chuan, nun aia thih thlang ta reng reng chu a zabi-ah an tlem hle awm e. Hmanlaia kan pi leh pu te Pawi ralin suak-salah an man a, an lu lak mai tur a nih hre renga an hnuh liam hlawk hlawkte pawhin, "Lentlangah kan that tho dawn che a, kawng chho kal hah ngai lovin hetah hian kan that zawk mai ang che," tia Tiau lui bruta an zawh pawhin, "Lentlangah law law le," tijn a kar kawng chho tawi te kal chhung khaw eng hmuh pawh an la thlahlel thin a ni. Chuti khawp chuan mihringte hian nun hi thlahlel blawm mah ila, kei zawng, 'mihring nih hi vanduaiaah' ka chhal lo thei lo a ni. He ka thlirna hi sakhuana (religious point of view) atang chuan a dik chiah lo pawh a ni mai thei.

Lusun chhngsten ruang an kil a, laina hnai leh an thleng-ringaiten nen mitthi vui liam mai tur thlahlel em ema an ruang chul chlunga jah hla tinreng chham vawn vawna khui thei lova an tap thawm ka hriat chang te hian aw, mihring nih hi hrehawm ka ti thin a. A nih loh a leh chhungkaw pa ber maiin vawkpui mife ruih takin zu a han rui a, mahni in chhungah mahni nupui te, rethei taka sanau lo kilkawitu leh chhungkaw mamawh sekrek engkim lo ngaituhtu, ani zu rui lung puamin thinrim eng phiar chunga mawh-chhiat tur leh huat tur zawnga a han an khum buan buan a, thiam thu sawi hman hauh lo va pa kutthlak thawm ri pawp pawp kara naupang hlawhlawp tap chiah chiah ka hriat chang te hian hrehawm ka ti thin, Tin, phaitualah kan han zin a, rel chawlhmunah mi chanhai kutdawn an thu tak nghek nghuk a, rel kal tur tur luah luah tawh karah keini akar, "Babu, Babu." ti chunga pawisasen pakhat min dil an han bu tak tak dawrh dawrh a hutah rel a tlan tan ta, kan neih chhun cheng khut emaw rel tukverhah kan han theh chhuak ngawt a, min dil-tu tak khan a chhaiin a chang ta ngut na'maw chu. Mihring nih hi vanduaithlak ka va han ti thin tak em!

A chang leh Zopa khawsak harsa ve tak mai chhungkua ka han hmu leh a; an fate chhawr la tling deuh si lo. nu berin nau no pawm leh bawhsawm a han thuah a. naupang rualawt han lam-akna chu sawi loh, chiseh leh therhlo man pawh nei lovin, ni tin ei dap chawp chunga thlawh-hma kawng zawh leh thingtuah lak leh tuisik khai nen pa berin a han fawmkem a. An tangka deh chhuah chhun tê tê lah chu nu ber damdawi lam nan a lo tul leh bawh si nen. Ei tur dap chawp ngai bawh si chhungkaw nun ka hmuh châng te hian, mihring nih hi vanduaina mai lovah chuan ka chhâl lo thei thin lo.

Heng retheihna chang hi a ni nem. Khawsa thei leh mualkil mi tlang-chhuak len challangte pawh hi awmlai leh hri chhiate chuan a kal pel mai bik lo va, rualawhna-in a kalsan bik hek lo. Eng ang pawhin hausa tawntaw mah se, a zar an zo hnahnun ber thihna chuan thlanmual lamah a la kaihkua hlawhtling tho tho thin. Midang aiin kuang an chang tha deuhin, tuamna puan mawikhai deuha tuam an hlawh chauh a. An

hausak avangin an nuu a sei chuang lo va, an dam lain an hlim chuan hek lo. Mirehei aiin damdawi an ei tlem chuang lo va, an nui tam bik hek lo. Chuti a nih tho si avang chuan mihring nih hi vanduai-thlak ka ti thin.

Nula leh tlangyal sa mawina leh nun hlim lai hun hmang mektute pawr hi damchhung phur rihna mawh chu an kovah a la inngat rib lovin, an par mawina chuan an hun lo kal tur khawdur chu a hlah ma chauh a ni. Engtikah emaw chuan an vanglai par vulna chu a la chuai ve ang a, an hlimna buk mawi tak mai chu a la tla tilin, a hlah-tu lak kian a nih tikah chuan, an hmabak mawhphurhna khawdur leh mihring nih brehawmna hliahtu puanzar chu hlim a la ni dawn si, tih ka ngaihtuah sak chang te hian, kei zawng mihring nih hi vanduaia—ah ka chhâl lo thei thin lo a ni.

(M Z P Charchinbu September 1972—a chhuak)

7. KAN LENLAI ENCHIMLOH PARTE I AM DUN ANG

‘Chawngkhum dan tlang huat loh’ tawngnamahah an lo ti a. Khaw-nge, arte zinga butung kaih an sawi ang maiin a khak khak chu lo khak mai mai teh se. Sawi chhuah chàkin ka ap ve feuh si a, ka han khual chauh chem thiah ve chawt teh ang. A chhiartuten min lo reng-dim teh poh a ni ang chu.

Sialsuk pathlawi Laltanpuia chuan, a lenlai hun thlakthlelhawm ber leh a vanglai ni hlimawm ber mai te chu, nakin lawkah khuarei leh hmanlai a chang leh maiin, he khawvela a hun duhawm ber piah lam ram chu a suangtuahna mitthla chuan a han thli a. Nu leh pa chan chingin, tunah chuan phurrit leh damchhung khawsak ngaihtuahna te chuan la chim pha rih lo mah se, nu leh pa kapkara a la khawsak rib avanga a zalenna te chu nakin lawkah a hun leh nite chuan thlasik

nga khêl lovin a la rawn chhem til dawn. Tunah pawh hian chu lei-
ung dan, nu leh pa mawhphurhna hautak tak mai chhumpui chu, van
mawng kawlah a hnim tan ta tih a hriatin - Aw, chu hun, a ni teta mual
iam zel chu au din rual a ni lo tih a hriatin, a hlinna belhchhahlu
inchim loh 'Parte-i' chu ampui atan tiang hriatin a han sawmin, Siamptui
pawhin Radio-ah a han sawmpui ve ta kha a nia. Chu hawk chu kei
pawhin ka han au zaupui dawn a ni.

A ni tak a, chu nun am chakawm tak leh hun mawi chu. mihringte
hian kan ngah loh em avang hian, pâmhmai taka kan vui liam mai lohna
turin, he kan chakna thabruite hi a la thum hma leh, kan irawm finna te
chu tar âtna te chuan min tlakbuak hma hian, dak chhuak la en vel
teh. Kan thahrui ngai ngawih ngawih mi chak lo leh chhumchiate, ram-
huileilo leh chawkhawn, kutdawb suruak klawngahthlak hlawn ngai
an va tam em !

A, chu chang chu a ni nem, kan turai nun suakhek zo tawh leh
khawlohna hri chhia-in lei vang dapa thangthate nun a suasa dan te
hi. Dikna leh felna paih thla a, mawihawihna puanvar sin a, sakhua-
na tiderthawngtu, nu leh pa bum nana hmanraw chle lua pawh nei
zo lo. Thler tin suartluantu lenglaite, ram sawrkar leh sakhaw pui-
thiam chu sawi loh, Siamtu Pathian meuh pawh zel zo lo va rukruk-
na kutkem leh tualthahna thahrui lektute, zu leh sa chena nawmsip-
bawl-a bawhlhlawh lua pawh nei zo tawh lo chenna khawvel hi. Siam
tha-a ram nun tungding a, din thar leh turin nu leh pa leh upa phan-
changte chuan mawhphurhna an nei ta lo. Gospel Campaign Sermon
leh miblimte thahnemngakhna-in kori a tu zo tawh lo va. Roreltute
thununna (Order) an pawthler a, manmte vuakna tiang leh thunun-
na hruihrualin a dawl zo tawh hek lo. CID an bum a, sipai ralthuam
pumpelh ting siin mi thate bum turin an inthurual a. Remna leh
hmangaihna dan an bawhchhia a, thamna dawtkarah an sa seh leh hlep
ruk an chhung khawm sinen. Aw... (kan ti teh ang), mi chuti ang chu
siam tha leh turin (kei vainglai nun nei YMA-te hian), "Kan lenlai

enchimloh Parte i am dun ang."

Ka han tui hnih hial teh ang. Pi leh pu aŋa rinawmna le tlawmgaihnaa midangte tana an lo thawh tawhna zawng zawng to, keim tan leh kan hnunga ŋang lo thar zel turte tan, tute hun lai aŋa emawa vui liam tawh anga lang kha, tunlai finna nena chei mamin hma lam kan pan theih nan, hawh u i pen ŋan aug u. Kan tu leh fate ar chhia kan khum lohna turin --"KAN LENLAI ENCHIMLOH PART I AM DUN ANG"

(YMA Group 10 President a nth lata a ziaak YMA Chanchinbu Feb. — Mar. 74-a chhuak)

8. KA THLA A LA PHANG LO VE

Rolura Mim Kut thla kan tan tlang a, Savunga Mim Kut thla kan han chungkai leh a. Kum khata 'Bar' (ber) thla hmasaber aŋa chuan fur ruahtui pawhin mual an liam ŋan tawh a. Thlasik boruak chuan a ruka lai a rawn rawn ŋan tawh avangin 'pang zarah thlasik arpui tia-in a ŋum' an lo ti chawh ŋhin reng a ni. He hun boruak theng-thaw lo thleng ŋhin hi, pi leh pu aŋa tawh khan sechhun khuang-chawi leh chawn leh lama mual tin an lo thaina hun a ni ŋhin. Bak berha fur hlo thlotute chuan an hnapui chu vangpui hun chhung zawng atana dah ŋa-in, favang awllen mihring nun tuai hrijam nan leh hlim-hlawp bawli nan an lo thlakhleih ber kumkhua ŋhin chuan. Tlang-valte chuan nula puan tah leh thingphur, zan thla enga leika sangpara nula la kaite sirah an hun an lo tum tawi ŋhin a. Sechhun khuang-chawi an awmin sa thing zar ni leh thingiar zan leh chawng buh den zan te chuan tumah ngai lo hrimin 'Dunia' (khawvel) hi an lo hmang tawh ŋhin a ni.

Fur chhum ruahtui pajin thlasik rim hlauvin luipui ruamah ŋan hmun an la a. Zan khawthimah rawn inlar chhuakin zing ni chhuak chuan a rawn hnawt ŋiau leh ŋhin a. Chung lamah ni se, murpui langte chuan vangpui buh tim chhah laite chu chibai bukin thlamchâr mual

rawlkbang brutin Jet Fighter thinrim ang hrimin an leng lek zer zer
 yk a. Chungleng sava dangte pawhin hnuhlak nizat vanglai atang
 wha an lo buaipui ber an tanaute pawh an lo chawi tlei tawh baw
 n. Thing tin zara fu lawrin an thlasik inhnangfakna tur thei rah hual
 r zawngin an lo hmanbleh hle tawh baw a ni. Ngawpui thingzarte
 u therengte chuan zaipawl 'seat'-ah hmangin, Orchestra leh Musical
 trument dangte pawh phut chuang mia' lo hian, an hla hriat chhun
 a khat chaub chu duh tawka an rem hnuah ning miah lovin zar dang-
 te chuan an hla ngai baw chu an lo nilenpui thin. Fur lai mitthi
 vawm tak ngial te pawh chu favang kaw! eng meuh chuan pheng-
 ehlep eng chi-ahrawn kai thovin tampusi par tlanin an leng siau
 u baw chin.

Buh rai nghawr khawpui a lo ri kal ruih ruih mai a. Hla thu takin
 i zun leh fam zun' ngaia kur nghawng nghawngin, lunglen hla tin-
 ngte chu an lairilah arawn intharthawh leh a. Chung mi lungleng
 semtu awm lo awmbarte chuan thang leh tharte tana rochun tur thu
 h hla anrawn chher chhuak ta a ni. Mahse kan tunlai nunah hi
 awng vangpui lunglen leh mihring nunkhua tinuamtu atan kan favang
 illen te chuan ro a rel pha ta lo va. Kan Mizo hnathawh thlawhhma
 kte lahin tette atanga mi tam zawk hi min uai buai tak loh avangin
 vang himna pawh chuan thinlung lairil a fan tawh na hek lo. Tin,
 an Mizo zia leh kan hnam nunphung te pawh chu kan thlahthlam tial
 al mek zel baw a. Duhamna leh mahni hmasialnain kan khat a, nung-
 pang duhawm lo zawk chuan thangtharte a phumthuk ti tih
 zel si nen. Favang awilen, ram nun leh hnam nun ngainat a lam
 m chu, mahni seh seh mual hrangah.

Chuvang chu a ni ta ve ang chu, kan lunglenna um tiauvin a awm
 u. Thu leh hla lamah atu khawkha lungleng awm ta hek suh. Kan
 ha han phuah chhuakte chu Sap awphawia sak chi, hla thu khun
 pawh awm lo va, angialangan a inphuah mai lo chu, hla thar tha pawh
 piang ta mumal lo ve. Lunglenna kan tlachham a, sabawkna leh
 pchhiapna leh nawmsipbawlna lama nunkhua kan chen tak avang

a ni ber e. Mhse chrti lai karah chuan hnam nun leh zia. thil hla chhuawm tur tha daptute leh theihtawpa hnam nun humhim tuma beite te an la awm hram hram hian, he ka thu ziak ngei pawh hi a rawn ra chhuahur tih ka briatin ka thla zawng a la phang lo ve.

*YMA Group 10 President a nih laia a ziak YMA Chanchinbi
September 74-a chhuak)*

9. KA TUM LOH ZAWK

Mahni tawka tlangval inti ve nafam chu, mahni hun lai na na na chuan, kalna lam apiangah lung tileng tawk chu kan tawng lo thei la va. Anni chuan min hlauvin min tih hle pawh ni se, kei erawb chuan amah duhna avangin ka um ka um lo thei lo a ni. Tlangval dangt hlawhtling au rawl ka hriat changte hian min tiphurin ka chakna a tizual thin a. Kan chhungkaw haisatna leh retheihna te, kan thawh mawhna leh hritlang satlah te hi chuan ka duhna chu dal zo lovin vawi khat tlangval manah a pakhara pakhat na na na chu ka la chha thlu ve ang, tiin ka tha pawh ka seng ngiang mai.

Tlai khat chu ni tla a mawi hle mai a. A hma ni-a furpui hma hruai, vaube par len tultu ruahtui hmasa avang chuan ram hnim hnat leh ngawpui chenin a tleuh thieng huau mai a. Chumi tlai zet chuan ka lo lungkham ber thin leh, kha leh chena ka lo zawn tawb, a thim var thlu lo va ka pan ruai ruai thin chuan ka lung a tileng ta hle mai a. A taksa ruangam leh pianhmang inkhaithli thlerb thlawrh, lu zo vah mai leh inthazo vah mai a nihzia te chu ka mitthlaa lang uai pa chung chuan ral leh lam ngawpui chu ka thlir vang vang a.

A pian hmang duhawmna chu thu dang ni se, hlawhtlingin kan in chhungab ngei han lawi se zawng ka tan chuan sawi thu cheng lo, ka nu leh ka pa leh ka unau te leh thenawm khawvengte nen, thenrual tha leh ngaihzawng deuh deuh te khawmin ruaipui kan han then meuh tura te! A lu pianhmang mawi tak mai te chu kan in chhunga lo lengte lo hawi heutu atana ka tai loh dan chen chuan ka dawn khawl a

ah herh reng renga hun kha leh chaw kan hawh hnuah pawh eng
ka la ang thei chuang si lo. Chumi tla pawh chuan rifrua duh-
sam, neuh neuh chung chuan ni tla chu ka thlir liam ta a.

A tuk khpa chu a lo var a, zar lama ka lo tum lawk ang ngejin,
hni duhber na na na chu eng nge ni vei, ka han thih chilh thak law
teh ang, tih rilru pu chuanzing ka tho va. Chaw sa-in min kang
leh mai ang tih hlauthawng tak chuan ka tum ruhna ka tiruh sauh
a. Tukthuan ei kham chuan zan lama thurualpui lawk ang hrim-
ka thianpa chuan inpeih diamin min rawn sawm ta thut mai a.
uta ka lawm ia ka lawmzia mai chu(h)! Tichuan, rilru kalhkim takin
nih nih nihpui huam chuan, ka thianpa nen chuan kan luai chhuak
a. Amah ka duhna leh itna chuan a phur thlu nganga ni ang chu
duhber pana kai na fam, kawng ohhuk leh chho, hling hmua leh
lawkrawk pawh chu pawisa lo chuan ka kai a. Ka aia tiangval fel
n ren hre zawkte thlim zak zaka kha chen ka lo hmanhlehpui tawh
amah ka duhna avanga tha leh sum senga ka lo buaipui tawh chu
hri thluk ngei tum chuan ka fimkhur em em a. Tun tum pawha
g ka la an loh fo chuan ka tawn fuh fuh chu ka iai tawh lo vang.
a tha leh zung pawhin a man brim hrim, tirilru chung chuan ka kai
a.

Tiangval dang hmel ka hmu lem lo bawka, kan thian dun chauhin
tak lo takin kan tum chu kan pan dun zel a. Khua a thengthaw
mamia, duhber han tawn fuh nan a itawm hle a. Chungleng sawa
kam mawi tak tak leh nipui thereng hram thiam tak takte chuan min
awi mah se kan duhber kan pan theih avang chuan, chung hram
hante pawh chuan rilru a awi no hman chiah lo. Ka duhna a an
n vang a ni ber ang chu, ka hawina lam apiangah a anput ni awm
ak tak ka hmu zut hian ka hria a. Mahse ka'n en chian meuh chuan,
chung zawngin ka rilru-ah hmua sang a chang pha lo zet mai,

Nakiah chuan khua a lo tla lam leh dawn ta mai a. Ka duhber
a khawvela tawn fuh ka chak ber thinte chenna leitung leh an sei-

Jenna vangkhua ve chu ka thlang dawn ta a. Rilru phu dep dep chung chuan ka infamna thawmhawte chu ka han inthlek uluk sauh sauh a. Chutah a thawm ni awm tak ka han bre' zui leh ta nghal zet chu aw ! Val hi, ka dip a sai dar dar mai a, a lakah meuh chuan ka mipa hlei thei lo achha chu a ni e. Chutah le (h) !! Kawng ruh uikual ti tihah chuan kan han intawng ta thut mai a. Kahmut duhber ZUKCHAL emaw ka tih nak alai chuan LA TUM LOH ZAWK savawmpui lian deuh mai chu lo niin, ka tlanche thelh a ni.

(Zawlbuk Magazine, March 1977-a'chhuak)

10. ZIR SAN AIN THIAM

Kan ramah hian, "Lehkhathiam" kan tih graduate chinte chu kan phahnem ta hle a. Sawi nikhua chang phei chuan kan hmai a uang hle thin. Pathien maksawmna a ni, a lawmawm e. Mahse vawjin ni thlang biam kan zir sangho kut hnu hi, sawrkata an thutethna hmanga an thiltib ni lo, an irawm atanga kan ram hmasawmna tura kut thlak leh sulhnu an la nei thom hle-in ka hmu a. A bik takin kan thu leh hia (literature) lamah ka ti deuh bik a ni. Tuna kan tawnga lehkhah-bu tam berte hi zir sang lote kut chhuak a ni bawk a. Kan thawnthu chhiah tam berte leh kan hla sak lar ber berte pawh hi zir sangho atanga chhuak a tam lo kher awm e. Kan zir sanghote biam beti ang lamah hian rilru an pe lovin, an ni tia hna ngawtah an inhmeng zo ta nge ni a, an pianphungin a tuipui lo hrim hrim zawk em ni ?

Ram buai sa hulh laia lung in tang zingah khan graduate 20 atanga 30 vel an tang a. Mahse Jail chhung atanga hla chhuak zawng zawng leh, thawnthu tam berte chu zir sangho tang ve atanga chhuak sawi tur a awm meuh lo. Sakhaw thil leh awm hmuna thil siam rek rek kawngah pawh Jail chhungah zir sangho alin midangin' an uat kawh a, an taina zawk bawh. A tlangpui thuin zir sangho lung in tang ve-te chu awm hmuna iatih milen an uat hle emaw ni zawk chu aw ..., tih tur an ni.

Kan zir sanghote chuan heti ang lam hi an ngaihtah deuh a nih pawh-in, a bei peih leh a thiamte thiltih sawiselah lo ramtang lo se, chei-mawipuitu leh tih-hlawhtin-puituah lo tang se, tichuan kan inthahrui tlang ang a, kan ram changkanna hnar pakhat ehu a ni ngei ang. Zir sang ve lote kutchhuak chu eng emaw chenah a mawihawih tawk leh-na chu a awm ngei ang a; chung kawngah chuan lo tih-mawipuituah tal lo tang se la, 'a zir tlemna a lang' tia lo au chhuahpui mai lovin lo fuih sauh sauhvin, lo fin chhuah se la a va han tha dawn em ?

Tin, zir san hi thain hlu em em mah se, thenkhatte phei chuan kan phak loh thil a ni a. Mahse kan ram changkanna tur chuan a eng kawngah pawh hian zir san ain thiamna kan mamawh a nih hi. Zir sanghote hian thiam han tum teh se la aw.., mawm thiam ai chuan kori a tuin a va han belhfak-awm dawn teh reng em ! !

(M. Z. P. Chanchinbu, Nov. — Dec , 1973-a chhuak)

11. LEPCHIAH VANG NGE HMA- NGAIHNA NGAH VANG

Tum khât chu tlangval pakhat hian ka thawnthu phuah 'KHAWHAR IN' a lo chhlar ve atangia min rawn zawng chhuak ve ngawt a. Tichuan, rei fe kan inkawm ta a. A chanchin a han sawi atang chuan kei-in engmah tihsak theih nei lem lo mahila, ngaihtuahna thui tak ka nei phah a.

Nula leh tlangval 'lepchiah' kan tih te hi azawng aza chuan an lepchiah vang brim brim ni lovin, hmangaihna an ngah vangah pawh an chhal theih mai awm mang tak e, ka tih phah ta rum rum a. Chu tlangval thusawi chuan ka ngaihdan hmasa chu eng emaw chen a pawn khawih nghing thei ta hial a. Mi chuti ang tan chuan, an hmel duh zawng mi chu a tlangpui thuin, an taksa ruangam len leh tet thu-ah te, an vun ngo leh han thu-ah te a ingghat ehiam lo va. Thil dang zawng ain an kimtlang pianpui ngaihnobeina chuan an mit a la

hrim hrim a, chu ber chuan a piah lama an nunphung leh an dinhmun chu a lan mawi chawptir mai zawkin a lang.

Mi chuti ang an tawn te chu nawmsip bawlpui atan chauh ni lovin, nupui pasala pawm tak takah pawh an pawm duh thei zel mai thin a. Tin, a mi lo tawn hmasak te kha an hnualsut ta tihna a ni bawk si lo. Hnualsutin duh lo hulhual zel se chu, mi partinlawr, lepchiah leh lerh vangah pawh a kal thei tur. Mahse lehlam lehlama a der mai ni lo va hmangaih tak tak tuak tawn thei zel mai si mihring chu, mirethei leh khawngaihthlak tak, hmangaihnaa khat an ni zawk mai lo vang maw?

Awmmawh vang leh khawsak theih loh hrim hrim vanga lehlam lehlama kawm lai nei ta zet zut chi hi chu, a tam berte dinhmunaah dah-in, sawi thu cheng lovah bil hrang ta law law ila. Chung ang mi zawng chatuan tellung dan pawh hian thiam a chantir dawn na hek lo. Amaherawhchu, mi an hmuh apiang hmangaih ta zel maj pawh ni bik si lo, an mit la bik riau hmel an tawn fuh changa thinlung lairil taka duhna puitlinga hmangaih thei zel ang lawi si, a tawpkhawk leh muallphona zakhua pawh thlung dawn se la, huam em em zel bawk. Mahse lehlamah a va kal leh a, chuti khawpa an hmangaih theih tur hmel suai nei an tawn leh pawh duh hlum leh zel thei mite chuan, an kawplai di hmasa kha an thinlungah an dah hlui chuang azeng a ni si lo. Lehlam lehlamah hmangaihnaa puitling inchen chuan a buaipui tawn ta hlo thin a ni. An kawppui turte phei chuan remti ngat se chu, a kawpa thuah a neih mai pawh duh khawpa thinlung pe thei mite chu, an lepchiah vang hrim brimah kan puh thei mai dawn em ni? Sakhuana (Religious point of view) atanga thlir lovin, khawvel (Society) hian thiap loh a chantir pawh a ni thei e. Mahse chutiang mihringte chu an lepchiah leh an lerh hertna leh an ze pianpui miteaia an awmmawhna leh an nihhleina awm hranpa chuang si lote an ni ang lawi si a. Chutiang chu a nih mauh si chuan, lepchiah vang nge hmangaihnaa ngah vang?

12. KUM 60 A NI TA.

Boys' M. E. School, 1915 - 1975 Aizawl College.

Khawvel Sawrkar ran hrang hrang sinna chu a sang tawh hle a. Kum 1913 vel lai kha a ni a. Germany Sawrkar leh Kumpinu Sawrkar te chuan ralthuam chi hrang hrang hmanga intuk tlawm tumin an ralhrat mian buatsaih mut mut tawh a. An Scientist leh an thil siamna hmunpui (Factory)-a thawktute pawh chuan a hrohrang na thei ang ber hriamhreih chher chhuah tumin mawng pawh hung hman lo leh mawngvawmba ang maia ralthuam tuaka an phet sek lai chuan, Sikulpui kawm hming puttirtu 'Sikulpui' an lo tih kumkhua thin, Tuikhlah tlang tlakdeng nakpek a, "AIZAWL COLLEGE"-a an la hman tur chu, PWD Overseer Hmaiuta an tih mai (Sylheti Bengali Babu) chuan Punjabi leh Mizo mitiri hmasate chu kaihruaiin mawng an lo hung hman bik lo.

Chuti khawpa khawvel hnam dangte an changkan tawh hnua, Mizo-te chuan chutih lai chuan mi hnu kan la umin rual kan la san lo hle a. "Sakhuana lamah" ni se, kum 1913 lai vel chuan kan Mizo Pastor hmasaber Pu Chhuahkhama chu an nemnghet (Ordain) hlimhlawt chauh a la ni a. Tin, kan hnam zinga Matric (chutih lai chuan Entrance) pass hmasaber Pu R.D. Leta (Raldoleta) pawhin a hma (1910) kum thum kal tawh chuan a zo chauh bawh a ni. Kan ram chu hawina lam apiangah chawn leh lam, kut ni vang thla leh sechhun khuang-chawi khuang ri leh toallai sa har khuin min la tuam muai muai reng a. Chutih hun laia he sikul satu Overseer Hmaiuta leh PWD hotu Supara (Supervisor) te ehuan chu an sikul sak chu Aizawl College a la ni ang tih an mang lamah pawh an mang pha ngut na maw chu. Kum 1915 kawh a lo eng a, Sawrkar chuan an sak chhan ang ngeiin Mizoram (Lushai Hills)-a M.E. School in sak thaber chu an luah ta a. Mahse chutih hun lai chuan sikul lam chu Kristian Mission hmasa (The Calvinistic Methodist Mission-Presbyterian ni ta hi) kuta awm a la nih avangin, Sawrkar kum tin cheng huih chawin Mission chuan an enkawl thin a. A hotu chan han chang hmasabertu atan Pu Chawnga an ruat a.

Tichuan Mizoram chhim leh hmar chhak leh thlanga zir lai naupang (puitling leh phanchang tak takte pawh an ni) fuan khawm chuan vawina kan hnam ropuina tur hi thlir pharh lo mahse, nakin hnu thlenga kan hnam ropuina tur atan an lo inbuatsaih lawk a. Thangthar leh chhuan la awm zel turte tan hmanraw chherna pumah an lo hmang tawh a ni. He sikulah hian Sailo lal fapate chu Sawrkarin duhsak (Scholarship and Stipend) pein, michhia leh hnamchawm thik phak rual loh in a lo enkawl tawh thin a. Tin, michhia leh hnamchawm fate pawh chuan finna zawnga rual ban loh hlain, buhfai tukhum tawnga phurin an lo inchawm chawp bawh thin. Chuti khawpa a tûr a hranga an lo tan tlan avang chuan Aizawl College pawh hi a lo piang kan ti thei hual awm e. Pu Chawnga hnuah chuan Pu Hrawva B.A. chuan hotu tak tak (Headmaster) chan changin a kaihruai ve leh ta thung a. Chumi zawh ah Pu Vankhuman a ho chho leh a. Pu Hrawva hun lajin khawv indopui pahnihna (Second World War) a lo puak keh ta a Kum 1941 lai velah phei chuan zinaa hmun atan pawh hmang thei lovin Japan ra tawng tura Kumpinu sipai bu khuarna hmunpui (Headquarters) atar hmangin 'Thu Lushai Brigade' an tih chuan an luah hmuk mai a.

Sap sipai leh sap lo sipaite chu an intheh thil sung sung reng mai a Chu Lushai Brigade hotu ber (Commander) Brig. Gen. P.C. Marindin DSO chuan awpin thut hmuna a hmang a. He sikulah hian Gen S.M. Shrinagesh, Assam Governor-ah pawh tang ta, India ram sipai hotu lalber (Chief of Army Staff) pawh lo ni leh chuan Brigade Major - niin ram chhan ral rela mutmu pawh tuah lo lekin ram rawng a lo bawl tawh nghe nghe. He sikul atang ngeia sipai an kaibhruain a zarah Mizoram hi muang dam dupin nunau leh a chhunga cheng chu min lo awi mu tawh thin a ni. Chutia he sikula puakrang leh ral thum chi hrang hrang an tun tlep tlar tuar lai te chuan AIZAWL COLLEGE chu a rim ara pawh tu-khaw-kha-in an la hre phak rih lo

Hun a lo kal zel a, he sikul hi Pu R. Rozinga B.A., B.T.-in a hnuah Pu L.R. Lungen B. Sc., C.Th. (Pu Lalrammawia) chuan a ha ho leh a. Chumi hnuah Pu Saizahawia B.A.-in a kaihruai leh a

Chutah Pu V.L. Lawm'an a awp leh a. A chang leh 1966 March thla khan MNF-hovin awptu Sawrkar tuk tlawm tumin ral rel nan an hrang leh rib thin. A chang leh Political Party lo ding tirtte chuan inkhawmpui nghah nan leh mi tin mi tangin thupui hlapui vaj can Public Hall ang hrimin an hmang mawh hek lo. Tin, mihlim lungleng fuan khawmho lah chuan inkhawm nan tak an hmang dang lo, tinreng fawmah zawng a lo piang na e,

Tin, he sikulin a lo tuai hriam leh a lo chher chhuahte chu vawiina kan ram nu leh pa, engkima min kaihruitu leh kan hnam hnarkaitu, kan vui kan vai kan thlennate leh kan chhiatni kan thatni-a min thlamuantute an ni. Chung kan nu leh pa. 'AIZAWL COLLEGE' kai thei tura min kai thleitute chu a lo awm lian tawh a. Chuti kauva sikul tangkai lo ni tawh chu a sak chhan ang ngein, a luah tan atanga kum sawmrak (1915 - 1975) a Diamond Jubilee kum takah chuan 'Aizawl College' chu a dawng leh ta a ni. Chhun lawnah naupang zawkten zan lama College la kai thei nih tumin a kalh laita an zir a, zanah erawh chuan phanchang zawkte chuan a tlang cheh rual tumin an fuan khawm thung thin a ni. Zing ni chhuak chuan M.E. School a chhuahpui a, tlai ni tla erawh chuan COLLEGE a tlakpui thin ta zawk a nih hi.

He a hlawhtlinna hi lawm em em mahila duhtawk a la sa lo va, than-kinna tur pawh a la ni mai hek lo. Tlai ni tlak sara AIZAWL COLLEGE tuallai lumtu nula leh tlangval (a thente chu nu leh pa pawh an ni ang) inkahpupchaw zuta lawi thinte hian an vanglai ni hi thang leh thar tan an tuai hriam a ni tih lo hre mawlh rawh se. Tunah rih chuan an duhtusam angin a enkawlina te chu la tha rih mah suh se, tin, an phu ang leh an tana tul tur thilte pawh thipuitlin theih la ni chiah mah suh se la, khua-in a la rel ang a. Mizo pa anga in hrang chan changa chhuakin changtlung tak leh intodelh zawk a in mual a la vawm hran ni chu a la awm chek ang a, ram roreltute chuan tun aia hnianghnar zawka a la enkawl ni zawng a la awm ngei ange, tlin beiseina nen kan thlir ta mek a nih hi.

Hmana Sailo lal fa leh hnamchawm naupang thleithla taka an lo en-

kaw! tawh thinna sikul kha, Japan ral rela, Kumpinu sipaiten ral an lo relna hmun kha, tin, vangtlang leh pawl chi hrang hrangten fuan khawm nana an lo hman thio sikul, mi hlim bovin ram leh hnam tana jawng-jai inkhawm an lo serhna hmun kha, ngai teh, tunah chuan 'AIZAWL COLLEGE' a nih tak hi. Mahse a la tawk lo, a la tawk rih lo. Ram leh hnamin kaihruaitu atan nghahfak leh enthlakah a neih che a. I ram ropuina leh zahawmna leh dinchhuah: a pawh he AIZAWL COLLEGE hmun mawh lian em em a phur a ni e. Mipuiin mitsiai leh dingdihlupin, Thumtea thliir takin a thliir che a ni tih hria ang che av, RAM NGHAIHFAK CHU ZIRLAITE HI AN NI SI A.

1975-1976, Aizawl College Magazine-a chhuak.

13. HMANGAIHNA

"..... a ropui ber chu hmangaihna hi a ni."

Lei rimawi leh van jawngte pawhin an puan sen loh, van mi zawng zawng pawhin a thukzia an hmuh phak loh HMANGAIHNA chung-chang thu kher kher keia kar, Poona MZP-in ziak tura min sawm ta mauh mai chu, ka lawma ai mahin ka huphurhna chuan mi buk thlu nachungin ka han ziak ve thla ri rawk a. Keini ang rual, khawpu, daifem, liankual leh vawkk zinga lo khawsa ve, Pholoh leh mang-khawng chhiar pha ve chung chang tan chuan a bawrbhang tawk lek-in kan sawi ve ang tih zawng a hlauhawm hle na a le, a tirtu-in min tih tak mjaush si chuan, kan kui tur a lawm.

Engkim hi Pathian siam a nih a, A ta a nih bawk si chuan HMA-NGAIHNA pawh chu Pathian laka chhuak, Ama siam a ni tur a ni. Chuti a nih chuan sual atanga chhuak a awm thei lo v, Pathian kut-chhuak a ni. Hong u leh nau nhmangaihna te, chhungkua leh ghenruaita leh nula leh tlangval inhmangaihna chen bian Pathian laka chhuak vek a ni si a. Hmangaihna a nih phawt chuan a lem leh a der leh a suak emaw a awm thei lo. Hmangaihna dik takah chuan hmangaih lek lek, hmangaih deuh thaw, hmangaih ang reng, tih a awm thei lo.

Mawi leh kbata puitling nqhal a ni fo. Hmangaih lek lek te a la awm thhung chuan hmangaihnaa chhal tlak a la ni lo va, a tling rih bawk hek lo. Hmangaihna-ah chuan sual hian awmzia a nei phak tawh lo va. Mawi lo leh tenawm te, blauihawm leh rettheihna chenin thiltittheihna a nei phak lo hulhual thin. Chuti khawp chu a nih avangin, ".....
.....a ropui ber chu HMANGAIHNA hi a ni.

'Hmangaihna chu a mit a del a, a beng a ngawng' an lo ti thin maw? A dikna chanve zawng a ni teh meuh mai. A mawi lo zawnga thil hmu turin a mit a del a, a chhe hawi zawng hmu turin a ngaihla phal lo mai a ni zawk e. A mit a del tak tak lo va, a beng lah a ngawng hek lo. A tha zawng leh a mawi zawng hlir chu hmanaihna thil hmuh dan a nih avangin, a hriatna kawngka chhawn zawng a dang ta a ni zawk e. Hmangaihna chuan mit leh beng chauh a khawih danglam a ni lo va, rim hriatna leh ngaihlan chenin a thlak danglam thin zawk a ni.

Khawvela thil mawi leh mawi lo hi a thlirtu mita innghat a ni a. Hmangaihna mita thlirtu mitah chuan engkim hi a mawin a naih thin. Mahni rila rahte (fate) ngei chu, mi fate aian tlang mitah tha bik hauh lo mahsela, ka mitah zawng — "ENCHIMLOH PAR MAWI, HRAI-CHAWI RIANGHLEI RUN MAWITU" a ni asin. A, chu chauh pawh chu a ni nem, hmana ka nula ngei zawng kan kohlan u pa fanu pawh kha — EN ZAWH PAWHA EN LEH TUL THIN LENG TUAITIRI' a nih tak maub chu. Thil hi a lo mak thei ngei mai. Amah lah chu hang phuai sip sep, hmui duk rii' rei leh hahni lawk thlik thlek, mit kalh ri re, pumraw lian si lo, mit pawng il el leh sam tho hing hiang kha, tunah zet chuan, 'Tiam tlat e' ka thpuai atana ka 'Miss Universe' a tling ta. Ka laka tuitla turin eng Qualification mah a nei bran lo. Mahse 'Your obedient servant' chu kei lo liam ka ni lo vang. Ani lah chu ka 'All Rights Reserved' a ni ber e.

Ka khaw en chang a tidanglam lo, ka ngaihthlakna beng chenin a dang zo ta. Hmanah chuan Pathian thuhrii thawm leh tawngtai ri te hi ka ngaihthlak peih loh zawng a ni thin a. Chung ai chuan, Elvis

Presley-a zai ri, Tv.Ngusliana Darbiahnemi, ka tana rimawi thin kha, tunah chuan ri ngaihnam a tling ta lo va. Mahse tunah zawng hman ri ninawm kha tunah chuan rimawi-ah a let ta thlap mai. Kha Koh-hran Upa fanu aw tham chil chel pawh kha, kan in chhunga aw ri ka hriat zin ber atan ka duh ta a. Khum beta ka nat changa ri dang ka ngaihtheih loh lai ber pawhin bengchheng ninawm lo awm chhun a nih tak chu. A! ka rim hriat dan chen hian a khawih danglam zo ta. Zakkha rim te chhia ka tih vei thin nen, ani zakkha rim zawng a hmu riai ta mai. A nulat laia an tapchhaka vawk chaw bel hing her hur nghenga ka thu zankhua thei ta mai to kha, ni dangah zawng ka peih lul lo mai le. Ka pangti hriatna ni se, nula dang kut nem thep mai min chul ai chuan, ani kut buh denna char rim rem chul chu dampui sawng sawng hian ka inbre bawk si. Aw, hmangaihna zet hi zawngin engkim mai hi a tuar dam thluam mai. Thil reng reng a duhawm zo vek mai zawng a nih hi.

Hrehawmna tinreng lah chuan thu a neihsak phak lek lo. Engvang mahin hmangaihna chuan a phatsan ngai si lo va. Chuvang chuan, hla phuahtu Pu Suakliana pawhin 'A dal zo lo hremhmun pawhin, aw, a eng mang e,' a la ti thlawt reng a ni. Pawla pawhin,..... Hmangaihna ata chu tui nge min then thei ang? Hrehawmnain emaw,tihdudahnain emaw,..... min then ang em ni? Then suh e," a ti hial reng a nih kha.

Hmangaihnaah chuan sual zawng zawng a tlawm tawh avangin, hmangaihna-in khawvel hi khat se chu - Thuchhe remna Court a ngai tawh lo vang a, manmi sipai leh Lock-Up, Tata leh Chabi chenin, Tan in leh indona hriamhreih leh a hmanra ral kap mite, sual khapna dan leh thiamthu sawipuitu (Ukil) chenin a ngai tawh lo tur. Chunga kan senso zawng zawng chu kawng dangah kan vawm bovin, khawvel hi muang dam dupin a awm tur a ni a lel Mahse a nih rih miao si loh avangin inhek leh inrawk, inphil leh inrunna khawvel a nih phah ta a nih hi. Chu avang chuan UNO, ECM kao ti, NATO dang lo. A, thu

tawp e Lumam, i sawi harsa lo mai tel ang. Chu lam ai chuan:-

"Hmangaihna-in khawvel ngam se,

I taksa tan hna thawk tha la;

I thih hunah i chan vanram a ni."

by Lalzova

ZAMZO

(Annual Publication of M. Z P., Poona Branch. 1976-1977)

14. CHAWLHNI KAWR

Tlai kbat chu zanriah ei rawngbawlin ka buai ve hle mai a. Ka hhungte zawng zawng lah chu, chawlhni tlai ngang a nih avargin an eng bo diak mai a. Keimah chauh chuan tawnzau ha a puan vengin apchhakah chuan ka tawlh hrath hrath mai a. Ei rawng chu ka bawl o ti tih ta a. Ka thirbel suan thla tur chuan, suan chhan pawncche al ung tak chu a suan rem zawng chuan ka han thing pharh a. Chu pawncche karah chuan fiah tak hian 'Harveston' tih inbel chu ka hmu a a. Ka han pharh Chiang a, chu pawncchja chu ka lamis hlui, a gawng bel ka hmuh fuh eh lo niin. Chu pawncche hnangkhai, a angkaina hnubnung ber atana kan hman mek chu, hmanah chuan ka CHAWLHNI KAWR a ni thin a, chu chuan ka rilu chu a hruaijin nin dawn kirtir leh ta chiam mai a.

Tun hmate chuan, tunlai ang hian incheina a kawpa nei kan ni lem o va. Tin, incheina hun kan neih tlem avengin chawlhni hi incheina hun kan neihchhun chu a ni mai a. Ni dangah te chuan in awm ni e chu awm zeuh zeuh thin mah se; khawtlanga awm rual a nih loh vengin chuti lua chuan hlutna a nei thei lo. Ka thianpa leh kan lawm- u nen chuan pathum lawmin kar kan feh tluan zak zak thin a. A tara kan awm (feh loh) vaih chuan kan lawm a bai dawn si a, mahni awih ni-a han awmsan lah chu lawmte an khawhar a hlaubawm si vengin Thawhtanni atanga Inrinri ihlengin kan feh tluan ngar ngar a. Mahse chhungkaw mawhphurhna leh damchhung khawsak ngaihtuahna-

te chuan min la delh hautak loh avang leh, nula tlangval nun blim lai leh engthawl hun lai ber ngung a nih avang te, tin, taksa a la chakin kan la hrisel rib bawk a Chuti lua chuan kan hah lem lo a ni ang zarah ni se rei tak tak mengin nula kan rim a, tumah dang ngai bil lovin furpui chu kar lovah kan vui liam ve leh mai thin. Chawlhni a lo thlen hlan erawh hi chu kan nghakhlel hle hlawn zawng a ni ang Thawhtan tuka kan feh tur ai hi chuan, Inrinai losul hi chu kan hlim hle thin mai. Chuti khawpa thawkrim leh kawla ni chhuak chhiara thlawhhma kawng zawh theuh chu kan nih hlawn avang chuan, Chawlhni chu tu tan pawh a hlu theuh hlawn mai le.

Chuti khawpa kan nghahhlel ni duat nana ka silhfen neih that ber, tuna bel suan chhana kan hman tak mai mai chu a ni, ka CHAWLHNI KAWR lo ni tawh thin chu ni. A chhiat hma chuan chu aja kawt tha chu ka nei ngai lo va. Favang awllen laia Aizawl ka kal tuma Ramghoti dawra ka lei a nih te chu ka ngaihtuah chhuak leh ta uar uar a. Tunah chuan pawncchhe hnangkhai lo ni tawh mah se, a vang-lai leh ka vanglai chu a lo inruai blaui mai a, ka lawmnu hlun kan khawtlang nula sawm tam zinga 'tiam tlat e' tihpui atana ka duhber, California (USA) Miami Beach—a khawvel nula thaber thlanna-ah te chuan a hming chu lang ve lem mah suh se la, Miss Universe aia ka 'My Deari' ka hel lai hun chhung zawng a min lo elpuitu, ka CHAWLHNI KAWR chu ka ngainep thei mawh lo. Kan hma (hnung) thla sawm leh pakhat kal ta-ah khan min elpui thin 'thiani nen chuan:-

*"Kan Chapel runpul ka hawi ngam lo,
Ka han thlira Lalngovi hming chuang ta si e;
Ka len khani chhawl ban a lo ni e."*

an lo tih phah angin, Biak in bang hmai tial chhan chu kan lo hlen chhuak dun tawh a. Mahse chumi er reng renga ka lo hmanhlelhpui chu, thin chu ka CHAWLHNI KAWR chu a ni.

Ka mawina leh mawi lohna chu amahah chuan a innghat fiat-a ka hriat avangin duat tak leh dimdawi takin ka enkawl thin a. A nghawng-

leh a hân lăwma bal a kai deuh pawhin blingsi rah chiah pawhn
 daw Dandi sôkôwôn emaw pluk takin ka su fah a. Hôhna a chhang-
 insu fôr lah an sôw loh pber chhuah, nâupang sôk ôw phôi lovin
 lamah ka keng a, vau luhah sukha lung phên ren chawpa kolman
 suk loh vek pawhin ka lăwmîu chahh ôrek takin nâ sukha a.
 khat thila a ro hman loh hâu em em-m bapka thieh lohna ber
 ra ka zô ro nruah chahgel khat hohnhung ber. Gôtru ngia fun
 hân ka lăwmîu a lô phûrt sôw tawh fun kha a m.

Forpaw chuan mual a lam tanin, sawangawaw chu kan buak thlang
 . Lawmnu te nen pawh kan inhem khat te deuh a, mahse Inrippi
 lo thlen meuh chuan Zirtawpni zana Progamang kan lo bmasah
 wk ang ngein insuk chu kan nileng hna tura kan lo ruahman a nih
 yangin suk hmuh panin kan hma thlang a. Lawmnu te pawh chuan
 hingal-um mai lo chu um dang phur bik lovin, thawmhnaw bal beng
 uk hma lamah chuan a. Inhem lair pawh a. Luidung
 uan chuan a inkawm ngeih zual deuh deuh te chu a ho hovin kan bung
 hla thluah mai a. Keini pawh inhem ngah tema vakam thuk
 amchawpa tui lum bel er kha vang vang chaw chuan, lawmnu to
 en hlingi phuan inhem puar khum sak sak a, tu dang kan
 bai bik hauh lo mai le. Ka CHAWLHNI, KAWR, chu a hmasaber-
 a kan su a, a fai, that, loh hlay takin suklo phuan chuan ka han
 biab leh rib a. A dang ka suk leh hnu-ab uluk takin ka fai ta a
 . Yaukamah, chuan kan chawlhni silhen, theuh chu a inpho vat
 wae mai a, chung thawmhnaw, inpho leh inzar, zawng zawng chu a tuka
 chawlhni el ngu a pi. Chu Chawlhni kan, el nachian chu vana mi
 bi nongaw, fai haim haim kan dub a yang nge mawi loh kan hnuh
 . Bina yang ka hoi lo.

[illegible]

He, CHAWLHN KAWR a nih, miao, a yang. Jeh Chawlnai, a la nih
bawh leh avangia a taka hek atan, thia yawng thingremah chuan
a chingnung berah ka zai ta zan mai, a, Tichuan, lungai takin a tuk
zing lam inkhawm der hmas rik hma dugh a ka chiu chhuah leh hu
ngak chuan min tawm bosan leh ta rik a. Istiri a awm hma phei
chuan riabin lamah kengin, awagphah hnuahnung ber dawtu-ah ka
han delh mar zang, Chawlni-tuka mabai in lama bawn paba kiu kawng
ka bah bawn zan thin kha a ni. Chutiang chuan ka CHAWLHN
KAWR chuan ta ari apang minchuan a vanglai mawna sawng sawng
chu ka tan a inchon chui tawh thin a ni, th chon chuan ka ngaitual
chitrah phih ta chuan and a.

(Maitpur MZR Annual Magazine 1975, 1976).

15 KA ZALENNA

*"Eternal Spirits of the Chainless Mated,
Liberty thou art brightest in dungeons."*

— Lord Byron

Vandante (vandante) leh vandite (vandite) chuan, he khawvel m
bring chharsaloh angah pawh hian, kol tuk ngai pawh hi mi lovin
nia lo hre ye tho, mi lo. March ni 14 (1968) Ningani kaw 16 en
cho, ka damai ni a ka kairawng dambon tak ka zawh janne a tur
a ang th hre lovk huan lovin, ka ni tin bun tin wungiem zawh
thimung tak ka awm lai chuan, khong lama ta berahng mahn, var
bui hri chue ber amah chuan hui raw berahng ta chue a. Mi
khop har lovak ka thien luipuah chuan ka tye ta ngai a. Sihin
huanahng cho ka ang lah chuan ang ka dawh leh dawh? tye kaptu
chuan hre chuan ka ang lah chuan, a ang huanahng chuan ka ba
chuanahng huanahng huanahng a. Ka huanahng chuan, var huanahng
chuan huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng. Chuan ka huanahng
huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng. Sihin huanahng
huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng
huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng huanahng

ang tih inring chungin, ka naupan laia ka nu leh ka pe kapkara ka awm laia, pangchang taka ka thil dubzawng reng pawh ka han duh lo der ngawhngau chhuah hun laite nen lam chuan chhitar chhuak dapin, ka hun muat lam tawh zawng zawng chu, a kip a kawin ka suang-tuahna dathlathangah chuan fiah fai kuk mai hian arawn inziak chhuak uai uai a.

Chutah silaimu thumna chuan min rawn phin leng leh lawp mai a. Ka thahhnuh mu hah a lut thiang a ni ang tih hre haub lo mah-ila, chu ka thil tuar avang chuan, ka damahhng nite chu thlanah ka pel tawh ang a. Ka thlarau chuan ka taka piah lam, ka la fan ngai haub loh ram panin ka pen tan ta niin ka inbra a. Mahse ka rilru harbfim tak chung chuan, chu ka hliampui chu rampalailengah, chhung leh khat leh then leh rualte bawisawm leh enkawl hlawn lovin, ni hnih leh zan hnih tlawn mai chu, ka tluk hmuah chuan ka thisen chu ka bawh chih ta a. Chutih lai chuan be khawvelah hian beiseina te, ropuina te; hausakna te chuan awmia neih a hachia, NUN ringawt pawh beiseina piah lamah pawh awma mawi a ni tawh lo.

Tichuan, chhuan kua lai chaw ka nghei hnuin, March ni 17 (1968) Chawihni chuan Helicopter atengin ka tum chhuak ta a. Pawnah chuan hmuaktu huaisar tak tak, thihna tur (poison) thaber aia chak zawk hlir kengtu eng emaw zat chuan, hmangaihna mitmei leh ngaih-nobeina hmel nei miah lovin min lo hmuak thup mai a. Tichuan, eng emaw hun obhng atana ka khawvel hman ghna lam tur panin min chhawn ta a ni. Chutah ka chunga thil lomung chu a hma pawha ka hai baub loh, zawha leh thiemna, vama leh tibduhdahna hrui-trui, ha taka lathawn be daihna te nen chuan ka inchhawn reng tih chu hai rual a ni lo. Koi, beiseina be sawh mihring chuan, dam aia thil ka hian hilei hiah tawh zawk avangin, ka damlei kakhawng chu ka ngahhna rawn taka tur zai zawk chu ka tum ta a. Tin, tu-mah ka chunga hian THIRNA na rochha seng set thei be khawvelah an awm lo tih ka hre ching si a. Chu ber nen leh chuan, phian kan in Chibai tawh si a. Tichuan, chug zawng zawng chu a indawt-

in ka rahbi chho ta zel a ni. Chumi ni la la chuan pindan thim, fit riat vela inbial tura zauvah chuan, mahnj chauhva khawsa tur n min thlahfal ta rih a ni. An thu min zawhte chu ka tana chhan thiam loh chite a nih hlawm avangin, an laka duatna māk (mark) ka hmu pha ta lo deuh nge ni, chaw min nghei zui leh ta a. Chhuan sawm leh paruk ka nghei hnu pawh chuan, rilamna te chuan ka lakah thuneih-na a la chang phak rih lo.

Ni 4 ni 5 lai chu khawharna pindana mahnj maia hliampui ka sepui ruah tuar lai chuan, a hmaa ka taksa hliam min bawisawmtu ka hmu h chhunte chu tawih lung hringtu thopui mai ngang a nih hlawm avangin, chungte chuan anchi thlah nan, ka hliam chu remchangah hmanin an tan ruaipui mai ka lo ni ta a. Lung sawi bleih theih loh chuan a chhun a zanin min chamchilh ta mup mup mai bawk a ni. Mahse heng thil ka tuar hun chhung zawng zawng hian, he ka lei taksa hi ka ngaihtuahnate chuan thlawh hosanin, rilru zalenna khawfingebate engah, thilung suangtuahna chauhva inbawh khawmin. leilung blimna-te leh van lawmna te nen kar tuak tawmin nawmsip a bawl ve tlat tho mai le. Lungngaihna puk thim chu ka hring lam taksa tan riabuk mah ni se, ka ngaihtuahnate erawh chu tumah dipdal lo leh tukhaw tibduhdah phak rual lohvin a duh duh a kawm lawr a. A duh leh Pulpit tlengah Gospel Sermon a sawi a, a chang leh Political Platform atangin a duhzawng a sep rawtui thul nen.

Chhun khaw eng lah chuan zah pahna min siamsak chuang lo va. zan khawthim lahin engmah min hlah chuang azeng a ni bawh hek lo. Ka taksa chu retheihna puk chhia-ah dthin a awm ngei tak e. Thih-na kawngka pawh an hawng huai mai. Mahse chuta luh zawng ka zalenna pian lama thuneitu thupek chuah lo chuan luh thian a ni lo. Mahse chumi ka thlen hma na na na chuan chhiartu, nang leh keia chanvo hi a lem chuang lo ve. Ka rilru chu a huatthla ber ni mahse, a chu-a ber chuan tu tibduhdahna mah a tem ve si lo. A ni tak e, he zalenna rilru, chungah van Pathian min pek hi kei zawng ropui ka ti. Chu tuarna chu ka tan chuan zalenna min zuitirna sikul a lo

ni a. "LAWMNA CHI (SEED) III HREHAWMNA LUI CHHIA-
 AII A TLA THAK THIN" a. Vanreihna pawh chu vanduatpa haw-
 rawpin a lo ziaak chhuakin, vanneihna pawh chuan chu vanduatna
 chu a lo tlangaupui bawh thin a ni.

(Mizo Zirlai Pawl Chanchin Bu November 1971.)

16 MIZO KA NI KA ZAK DAWN LO

Khawvel eng hnam pawh hian, hnam dan leh kalphung bik te, naze
 bik leh khawsak dan bik te an ni hrang theuh a. Mizo pawh hian
 chuti ang khawvel hnam topui ber berte pawhin an neth ang chu kan
 nei ve tho a ni. Hnam hrang hrang lu kan inbawh phat hian kan
 hmel atangin kan inbre hrang hmasaber thin a. Hnam hmel reng tak
 takt: pawh awm hawh thia mahla, kan pianphung ze dangpui chu
 danglamna chu kan nei theuh a. Kan hmel bakah kan man at loan
 lehna hauhuung zawk chu kan towng atangin a ni leh thin. Tin, kan
 tawng a hian baka kan danglam lehna em em chu, kan hoem naza
 leh nunphung te, kan hnam dan leh khawsak kalhmangah te kan mang
 lo lehzuat deuh deuh a. Chung kan man lohna tak chu hnam hranga
 min siamtu tak pawh a ni reng a ni.

Chung kan hnam dan neih theuh chu, hnam ting leh changkang
 apiangin vawn him an tem a. An vawn hawh chu an hnam damna
 (survival) a nih pawh an hre chiane em em bawh a ni. An hnam
 thdan leh kalphung a nih phawt chuan, hnam dang thdan nen a inan
 leh inan loh emaw, a mawt leh mawt loh lam emaw ngaihtuah lovin,
 an hnam thdan ang ang chuan tuma mitmei veng lo leh zahpui
 hauh lovin an kalpuitlang brahi mai zawk thin a. Hnam dang thdan
 na a hrehawm zawk veng emaw, a nih loh leh a harsat zawk veng emaw
 maiin an hnam kalphung chu an thlah duh ngat lo. Chu tak chuan an
 hnam ropuina chu a siam ta thin a ni. Chutia ka han sawi tak a zarah
 chuan:-

Kei pawh 'MIZO' ka ni a, ram leh jawng (hrang) ka nei a. Chu-bakah hnam dan leh kalhmang zepui danglam riau mai nei hnam ka ni bawk a. Khawvela 'ber' nih ka kaina awmchhun pawh 'Mizo' ka nihna hi a ni. Hnam dangte chuan Mizo nih tumin, pai hauh lovin jawng pawh thiam mah se, hnam dang Mizo jawng thiam tak a ni ve ringawt ang a. Tin, kan khawsak dan leh kan hnam kalphung ang zawng zawng zawmin khawsa ve mah se, hnam dang Mizo nih châk tak a ni satlah ve ringawt ang. Chuti a nih si chuan, he 'ber' nih ka hlawnna awmchhun, Mizo nihna min ti 'Mizotu' tak mai bi ka zah pui loh tur leh ka chawi vul zel tur pakhatna chu a ni ta a. Chu Mizo ka nihna Identity chu ka hloh vaih chuan America (USA) ranu Negro sal thlah ang lek ka ni ang.

Hnam hrang hrang kan nih avang chuan, kan tui tihzawng te, kan mawi tihzawng leh tha tihzawng chenin (a tlangpuiin) min thliar leh ta a. Thlum te, kha te leh al kan hriatna lam erawh hi chu danglam chuang lo mah se, 'tui' kan tihzawng tlangpui erawh hi chu a inang lo zawng a nih hi. Hnam thenkhat duhzawng hauh loh chu, thenkhat (hnam) chuan an chawhmeh duhzawng tak emaw a lo ni a. Entirnan:- Kawi (Burmese)-ho chuan rul chi khat sa chu an duh em em a. Tin, Bengali-ho pawh hian tangkawng leh satel te chu an duh em em bawk a. Mahse keini Mizote chuan sa jawphnawkah kan chhiar a, a duh vete pawh mi virkik bik deuhah kan ruat a ni. Mahse chung hnamten an ten em em Ui chu keini chuan kan pi leh pu atang tawhin tun thleng hian kan la el ta zel bawk si. Eng hnam pawh hian jawp rukna riau an nei theuh a. Chu kan jawp rukna riau chen pawh chuan kei chuan ka zahpui dawn lo. Kan Mizo puan kan mulate mcheina ve ber hi Hindu tan chuan khum khuhna puan (bedcover) chi chauh ni mah se, an Sari ngei pawh keini tan chuan tukverh puan (Window Sheet) atan chauh lo chuan hmanna kan bre bik hlei nem.

Chuti ang bawkin kan jawng leh kan hnam zepui chu, hnamdangte lo thlirah a mawi leh mawi loh ka ngaihtuah lo va. Ka kianga hnam dang lo awm veten min rel a ni ang e, tia an ngaih ka hlauh avanga

kan mitmei ven vang a nih ngawt loh chuan, ka Mizo pui na na na chu eng anga milian pawh ni raw sek sek Jamaica pawh thleng mahila, ka 'Eng a?' bawng bawng mai dawn a ni. Hotel lian leh milian ina chaw ka ei ve chang pawh hian, chaw eina hmanrua chi hrang hrang, thirkut leh fian leh chemte ilo chhawp eng ang mah se, chung chu hnawlin ka kut ngei hian ka bar tawn tawn mai thin a. Han intih vai-sap vel hi ka thiam loh vang pawh a ni ang. Mahse keima ngaihve danah chuan ka Mizo nihna tak hi ka thisen atanga ka pianpui chu ni mah se. ka che zia leh ka nun hian min ti-Mizo zawk. 'A Mizo lo em mai' kan thite hi an thisen leh pian leh murna chu Mizo ngei chu an ni asin. Mahse an Mizo lohna chhan chu an chezia atangin a ni fo thin.

Amaherawhchu, kan hnam dan zawng zawngte i kalpui vek ang u, ka tihna erawh chu a ni chuang lo ve. Kan hmanlai incheina lamte kha chu, inthuanma bera hman tur ka tihna lah chu a ni hek lo. Mahse khang thilte pawh kha kan la vawng tha zel tur a ni ang. Ram lo thang zel leh hnam kal inber zel hian hnam nun zia a tidanglam hret thin a. Mahse chung thil lo thlengte pawh chu, kan hnam mize thlawpa lo tih danglam ve mai tur ni zawkin ka bria. Hnam thang mekte hi chuan tlakchham leh neih loh kan ngah em em thin a. Mahse chung thilte pawh chu mahniin kan chher thiam ve lo a nih pawhin a hming leh a hman dan lam inzirtirna chu mahni tawng ngeia kan chher ve a tha zawk fo. Chuvangin, mahni hnam tawng leh mize kalpui duh lo va, hnam dang tihdan leh nundan la pumhlun. zo si lo va, mahni Mizo zia pah tawh chiaha kal mihring hi chu an zahpui-awm hle a ni.

Tin, mi thenkhatten mahni tawng hre lo khawpa hnam dang kara an tap rei avanga hnamdang tawng an thiam tak zawk an uanpui thei a nih chuan, chhmi chu mi zahpui-awm tak a ni ang. Mahni tawng zahpui Saptawng emaw, mahni hnampui zinga chelek lutuk te, kan tawng ngei han sap awphawi puam vel te pawh hi Mizo ze dik tak chu a ni lo. Tunhma lai deuh khan All India Radio-a thupuangtu leh kan milian thenkhatten Saptawnga an tawngin Mizoram an lam hian an ban tipuam 'Mijawram' vel a. Mahse tunah chuan All India Radio lam chu an

zia-zang ta viau a. Mahse kan saptaung thiamte erawh hi chuan an la chelek zeuh zeuh thin.

Mahse kei chuan, han ti-ngial ila, saptaung leh tawng dang ka thiam ve loh vang pawh ni chuang lovin, kan Mizo hnam leh a ram, a tawng leh a dan te, a kalphung leh kan thil lo chin dan panggaite hi chu
KA ZHPUI DAWN LO.

*(MZP Aizawl College Branch Annual Magazine & General Conference
Special Issue 1978-1979)*

17 KA ZIRNA

Mi huaisen leh pasalhtate ropui lai kan pi leh pute hunah khan lo piang ve ni ila chuan, mite angin huai ve kher mah suh ila, tunlai ang em hi chuan zahna chu ka tawng tlem deuh chuan ka ring thin. Mahse tunlai khawvel, thluak hmanga ropuina khawvel, thiamna chhawra inelna hunah hian ka lo piang ve ta si a. Zir ve ta lo napui chuan thiam ngaihna awm si hek lo, rual awt reng rengin kan tar dawn ta zawng a nih hi.

Ka rualpui leh thiamte chuan harsatna hual vel karah pawh an lo beih hram hram avangin thiamna an pawchhuak a. Chu avang chuan then-rual an ngah phah a. An chhiatni thatni-ah pawh inleng chuangkai an hmu bik a. An kalna apiangah fin an hlawhin an challang baw a. An tlangtlak avangin thil an ti thei a, an lo neinung ta zawk baw a. An neihnun avang chuan mi chhiatni thatni-ah pawh hum tur thil an nei a, hawibhawm leh bengvar an hlawh phah si a. Mahse kei zawngin chung ka thian hluite chu ka kawm pha ta lo a nih hi. Inhmuh nikhua chang phoi zawngin ka la nel fu a, an tawngkam pha-a biak pawh ka la hlawh ngei tak e. Mahse an hlimna ka tawmpui ve phak tawh lo va, titi a rual tawh lovin an nuibzat pawh nuib tur a nih leh nih loh ka briatpni pha ta lo. An fiamthu chu fiamthu a nih leh nih loh pawh ka hre pha hek lo, an lawmzawng leh lawm loh zawng pawh ka hre pha ta lo a ni. Ka zawl tawka min kawm thiam thin avangin, ka

zawlpui angtein ka han dah thla ngawt a. Mahse an thian pawl leh ka thian pawlte ka han khaikhinin ka pha ta lo hle zawng a nih hi.

Kei zawng ka kiana awmte mize hre thiam lo va pawng tawng phawng phawng mi ka ni a. Fiamthu ka han sawi ve leh mi huat-zawng tur chi sawi fuk fuk chi, mi-ang lo leh piangsual tih dan zira iak mai mai, fiamthu tuitanglo pui pui lawm chi, khawlaja ram reh au vak vak ching ka ni a. Ram kalna lama thing pang leh lungpui panga mahni thiampa tawpa nula hming kaihtawi leh lunglen thu ziaak zul mi, mi lehkhatare ni lo zawng zawnga belhchhah ching mi ka ni si a. Ka neltlake lakah a lova luakchhuaka tawng duh si, mi dang hmel thar an awm hleka sawi tur hre leh mang si lo. Khawhar inah ni se tlawmgaih vang pawh ni lova pawng men rei peih erh leh a bengchheng bera tang thih ka ni a. Nula rimna-ah ni se, an hmela belhpheta mahni nula rim sawisa zut zut chi, a to lo zawnga nung leh engemaw zawnga eng ni si lo chapo leh ang lawi fu si keini ang tan hi chuan inchhiar fin a va han tul tak em! Mahse achhiar tlem ber ka ni si a. Mithiam thu ziaak hmasawna lam hawi chu chhiar peih lo, a chhiar peihaten an chhiar pawha an chhiar titui lo khawpa lo sawisaa lo nuh kur kur te hi ka ching lehngal nen, khua a var lo ngei mai.

Mahse ka tan khua a la tlai lo tih ka hre ta. Tunah hi-n fa tha chhawr ni ve tawh mahila, zirna hun a la awm. Sapawng leh tawng kawi dange chu ka thiam tawh kher lo vang. Mahse tawng dang thiam chauh hi thiamna a ni lo. Kan mithiamten kan tawng ngein zirtur tam tak an ziaak a. Chung atang chuan kan thian hlui, nichina ka sawi tak, ka pawl phak lohte kha pawl phak leh theihna tur khawpa inchhiar finna tur hun ka la nei tih ka hria. Mifingte bula ka awmin an tih dan leh chezia ngun taka enin, a ruka chutianga nun ve tum ran chung chuan KA ZIRNA hun hi a la inhawng tih ka hriatin a la tlai lo ve. Chanchinbu leh lehkhabu kan tawng ngeia chhuakah hian KA ZIR khawp finna thu chu a lo awm teh meuh mai. Mithiam leh briate nungchang leh hawiherah hian zahpuiawm lo tawka bengvarna leh rualpawlna khawp entwawn tur a awm a. Tawng

danp thiam kher hi mithiam nihna a ni lo va. Zir sangte lakah hian thiamna kan phut lek a ni zawk e.

Chuvangin, KA ZIRNA hun chhung chu ka damchhung hun hi a ni a, khawiah pawh awmin eng hna pawh thawk mahila KA ZIRNA hun leh hmunah ka chantir vek a. A chang leh kan chhungkaw khawsak zir nan te, fate leh naupangho zirtir dan zir nan te, khawlai nun zir nan leh puipunna hmura awn. dan zir nan te hun a la tlar si lo tih ka hre chhuak ta a ni. Mimawl ni mahila ngun taka hriat tun ran leh nih ve tum ran chunga thil chik hi KA ZIRNA ghaber a ni. Ka tan chuan ka kalna apiang hi University leh College a tling zel a. Degree sang te hlutna (Quality) chu a sawmpui phak tih ka hre ta a ni. Certificate ne lo mahila, Certificate an neih theihna chhan, an hriatna tluk chu a neih theih tih pawh ka hriat tak avangin, englai pawh mai hian ka zir ta reng mai a ni. An sawng hrang thiamah chuan ka tluk phak tawh kher lo pawh a ni ang. Mahse leh lamah auni cia thiam zawk theih na tur hun tu tan pawh hian a la awm reng a. Chu chu a ni ka tan zirna sikul ghaber chu.

(*MLICHER April-1977*)

18 KA MITTHLA MAI A NI LO (1)

Zan a rei thawkhat hle tawh a, kan nu leh naupangho pawh an zan-
laina a rei tawh hle a. Kei crawh chu ka lehkba ziaik a tui em avang-
in dar sarih vela ziaik tan ka ni na a, dar sawmpakhat a rik te pawh
chuan ka la bur ta ngar ngar a. Dar 11 leh a chanve velah chuan ka
kawng te a khamin mutchhuak chuan min zêm tan a. Ka thil ziaik lai
chu chawlin mei ka'n tan a, ka han inthing harh vel a. Chutih lai tak
chuan a mak lutuk!! Thawn lawk pawh awm hauh lovin kan kawng
khar chu a ri rawk a, ka'n en nak chuan kum 30 dawn lai tawha kum
90 mi lai kan lo then tawh ka pa chu a lo lut hlawl mai a.

Ka hmuh tih phat chuan ka thin a ghangin ka phu deuh zawk a
Amah chuan kum 1942 lai vela Aizawl a kal tuma ka ute kawrchung

hring-dum lo pek, meivap bawh var nguai chung a meiduma aipui thin, fai vak tawh lo taka a hak thin ngei kha a rawn ha a. Puan tlang tuipal sen-dâng hnuekhawl tawh hi a rawn veng lut bawk a. A lu meh safu tuak var vo tawh leh a hmuimul var vah tawh te chuan tukhaw min hrilh lovin ka pa ngei kha a ni tih chu ka thilungah a nemnghet nghal mai a. Tin, a mit tha chiah tawh lo tih hriat taka tar mit pawl raih tawh chuan, zenthim khawnvar eng tawh chiah lo karah lehrgahal ngun takin min han en vang vang a. Naupang mai ka nih laia min kalsan hnua ka hmel danglam tawh dan tur suangtuah chungin ani tar mit Chiang tawh lo chuan min en tih ka hre nghal bawk a. Ka lu a buk deuh vang nge, ka thu lai khabea dawma mi kuai vanvadak meuhin min han en chiah a.

A hmel ka hmuh phat atang chuan ka pa a nih avanga a zahwmna chuan ka thilungah ro a rel nghal a. Chutah kan in chhuang kij tin chu a'n thir vel ruai ruai a. Kan ina tlangnel tavk tura a fatum ka nih anga min enna mitmei pawh a lang nghal bawk a ni. Thihua avanga kum 20 dawn lai lo inthen tawh ni mah la, chutia kan han inhmuh leh ta phet mai chu ka hamhaih deuh bawk nen, thu han pak chhuah mai tur ka hre lo. Ani lah chutia luua mi ngaiawm hmel lah chuan a lang mang bawk hek lo. Mahse a mitmengah chuan a mi duhsakta mitmei leh a mi hmangabna kintlang chu ngaihnotei takin a lantir a. In-lo muat vawm hranga ka awm ve achinah chumi tum chauh chu ka pain kan in a la rawn chuankai ve chhun pawh a ni nghe nghe.

Chutia hrilhhai taka ka en reng lai chuan a mi koh dan pangngai tê-in hmun leh hmunah min han ko phawng mai a. Ka hnenah eng thu tak emaw chu sawi duh a nei a ni ngeiang tih ka ring a. 'Ka pa, thu teh,' ka tib lai chuan khuma naupang hriltlang mu chu an khuh khak khak a. Ka pa chuan, "Mu chu i fate em ni?" tiin min zawt a. Kei chuan, 'Ni e, ka pa, ka'n kaitho vek ang e aw? Anni chu sawi loh kan nu pawh i la hmu hauh hlei nem,' ka tib lai chuan engmah sawi lovin khum pindan lamah chuan a lut a, latin a herh sang a, thosilen a hlim a. Naupangho mu lai biang chu a'n chul liam

liam hlawm a. Naupangho paw'n an mang hriat deuh zawng a ni ang, an tal zi ar ar hlawm a.

Zan reh lai tak a ni na a rāpna lam chu chhete mahin ka nei hauh lo a. Chumi zan kher kher chuan thawm dang lah chu a reh hian a reh tlawk tlawk mai a. Khum pindan aṭanga a lo chhuah leh hnu chuan ka pa chu berhsawp ṭhutthlengah hian a ṭhu a. Amah ngai pawimawh tih hriat takin kei pawh chuan ka lehkhā zia kana hmanraw inchhawp zawng zawng chu ka dah fel sawk sawk a. Ka'n en ṭhin a, ka pa a nih avanga a zahawmna leh a upatna chuan kei naupang leh a fapa ngei chu min tlawm em em hian ka hria a. Tun hma zawng a, 'ka pa chu la dam se a bre ngei ang' ti-a ka lo suangtuah zawh ka duh em em ṭhinte pawh chuan min thlawh bosan duak mai a. Ka lungphu chauh chu a inthumrawn tlut tlut a

Ka pa chuan ka ban chu a'n chul pawr pawr a, "Hei, nangmah avang chauhin ka lo kal leh a nih hi. Ka fatlum i ni a. Mahse kum i tlin chiah hman min tlanbosan a. Nu leh pa zihna leh kaihhrui-na dawng hman lovin mahni thuin min tal chhuahsan ta kha a ni a. Nang chuan min ngatin min thlahlel vak lo pawh a ni thei e. Mahse kei i nu leh i pa hi chuan engang pawhin awm mah la, kan hmangaih-na che hi chuan tawpintai a nei lo ang. Chuvangin, lei dan leh van dan pawh pawisa zo lovin be khawvel boruak rimchhe tak hi dawng leh turin ka lo kal ta chawih mai a nih hi. Khawvela ka awm ve lai kha a rei ta fu a. Aizawi phei hi chu 1942 a ka tlawh tih loh kha chu tun hi a ni leh chauh a. Khatih hun lai nun dan leh in tunlai nun dan te hi ka'n khaikhinin a lo danglam ta em a, nun dan pawh kan thiam ve tawh lo ang.

"Het avang tak hian a nia i huenah pawh ka la kal tak hial ni. In tūlai khawvel leitai din ka thirin heti ang nungchang karah hi chuan i nung thiam lo ang tih mawih ka hlahpuh che a. Chuvangin, kan pi leh pute nungchang mawi tak kha theitawp chhuahin tundin leh lo tumhram hram ang che. Hetia nula leh tiangval ui leh ar ang maia serh leh sang pawh awm lova an nun a lo piangsual khawlo zo ta tih ka

hmuhin; nang zawng a hmingin putling i nih ve tawh hi, i fate kil-kawi danah i rawn fimkhur hle dawn nia. Inkhawlai nungchang ka hmuhin kan hmanlai rinawmna nun mawi tak kha a bo ta tih a lang Chiang hle a. Inchei dan ringawt te hi chuan awmzia a nei thui vak lo-ah ngai ta ila - nungchang mawh mai hi a nia pawimawh ber chu ni.

"I mawi leh mawi lohna hi i thenawm khawvengte mawhphurhna a ni lo a, nangma mawh liau liau a ni tih rawn hre zui hram hram ang che. In tunlai nun dan pawlawh tak ang hian rawn nung ve reng reng sub. Kei pawh khawvelah kum 90 lai ka lo cheng ve tawh a, Pathian zarah a dam rei pawl tak pawh ka ni ve mai awm e. Mahse ka thih hnaa ka hun hman kumkhua tawh tur reizia ka hmuhin ka dam chen rei zawng nena teh rual lobin a inrei hleih tih ka hmu Chiang lehzual ta a. Chuvangin, thih hnu-a nun sawmna mawh hi rawn zawng hram hram ang che aw. Mite mit hmuha mi sakhawni tak angin i awm kher lo a nih pawhin, thih hnu-a nun himna khawp tal chuan i hun hi rawn vawng tha hram hram ang che." a ti a.

Ka sawi ve duh sawina leng lek lovin tawng a chuh a. A hmel a-tang chuan hmanhmawh ru riauva ka briet avangin ngawih ka chuh a, ka pa ringawt chu a tawngah a tang a. Chutah, "Hetl ang tlawm leh zah hre tawh lo chenna khawvel hi ka rawn brut leh zen zen tawh kher lo ang. Tlangval lam hi chuan mi tanpui thilah an mawhphurhna an la hre deubin ka hria a. Zu in an thiam lovin damdawi ruih an ching leh ta zel mai pawh a. Nula lam crawh hi chuan khawtlanga nula mawhphurhna an hre ta lo hle zawng a nih hi. He in nungchang rimchhe tak hi Thlarau khawvel hla tak atang pawhin kan lo hre phak a, Mizu huam kan chingpen zo ta. Chuvangin, nangni a hminga nu leh pa chan chang tawhte hi chuan in fate in kilkawina kawngah Pathian jih chungin kawng dik lamah rawn kaihrui bram hram ang che u. I nu leh i pa thlarau zah vang tal pawh hian theih-zawp i chhuah bram bram dawn nia. Aw le, Zoram hmun tin tlawha thu sawi tak hi ka nap a, mahse kal thei dinhmuna ding ka ni tawh ai lo. Mahse i hnen bera ka sawi tawh zawngin ka lung a dam ta e.

Vaw! duai lo lo kal ka tum tawh a, mahse a har a ni. Zanin bak hi ka lo kal leh thei ngai tawh lo ang. Aw le, zan a rejin ka hun a tawp hnai ta, kalsan lo thei che ka ni si lo, ka va han thlahiel tehlul che em! Tin, i nu pawhin lo kal ve a duh hle a, a remchang hmasa-berah a lo kal ve ka ring. Ka ruala lo kal tur hi zawng a ni a, mah-se kan pahaiha ihnsa thu sawi dusna hun a awm loh kan hlauh avangin hun hnan ve ve a thawl deuh zawka hmuh che hi kan thlang ta zawk a ni," a ti a.

Mitini lo ti tawh ka pa meuhin ka hmaiohhana thu a'n sawi leh ta mai chu ka rilu a dek em em a. A thu min chah chu ka zawm vek thei lo ang tih chu ka ringin ani pawhin a hre sa pawh a ni thei e. Mahse ka pa thlarau meuh chu zahawm ka ti em em a. Kum 30 lai kal ta a leilung to chang tawh, ka hringhran mita hmuh leh ka beisei phak tawh loh thahneingai taka ka hmaihma ngeia thu tha min han hrith leh ta chu zahawm ka tiin ka lung lam lam a chhe rum-rum a. Khawvel hi chhuhsan tawhin thlarau-khawvelah min chensan tawh mah se, kal ni a tu leh fate na na hi chu an sulhnu zahawm tak chhui tur leh kawng engkima kan thatna duhin min lo la vei em em reng a ni tih ka hriatin ka lawm bawh si, lehlahmah chuan zahthlak ka ti si nen. An thlarau chuan min lo thlir reng thinin kan lut leh chhuak te pawh hi sal lovin min la rawn hmu kikelh vek a ni tih ka hriatin ka thia a timuang em em a ni.

Kal tum chuan a tho ta uah a. A thawh zawnga a thia han zap rim ka hriat te chu a dam lai rim, fai chiah tawh lo leh tar rim kha a ngai ngai a la ham a. A kut chu han vawn a pawh thut leh mai ka tum lei chuan beidawnthlak takin a rai ta rai rai a. Chumi hnu chuan ka sana chu ka'n en a, zantai dar khat a lo hnai thuk tawh a. Pawnah chhuakin a kaina lam tur ni-a ka rin lam chu ka han pawng hriat vang vang a. Boruka ka mitihla-ah chuan - Chhim-khawthlang ama vaw thlang lei chhuak leilawn ngai em em tot tih tawh a, be rawn indawn thia zuih rai zak eng paw ruh lamah chuan, ka'pa chu ka lei-hringhran mita ka hmuh leh tawh ngai reng reng fok tura ham

ta vang vang angin ka mitthla a.

Chutah in chhungah lut lehin ngaihtuah leh dawn ~~sei tak chhungah~~ mut zai ka rel ta a. Ka mut men lai chuan aw-thangkhawh njawm tak hian ka thihlungah, "I pa bik a ni lo, nangmahni hringtu ZORAM hian a sit ta che u a ni zawk e. In thlahtute mubih tawhte thlarau khan ni tinin zilh che u an bang blei nem. Anni kha zahtlak an ni asin. Chuvangin, nang Zoram, Mizo hnam kawng i bo tanin boraina khuar-khurum panin ni tin i pen hnai zel e," rawn ti hian ka hria a. Ka mitthla mai a ni lo. Tute pawh hi min bringtu kal hmasate khan kan ram hi din thar leh turin min fuh mawlh mawlh reng reng a ni tih ka hre chhuak ta a. KA MITTHLA MAI A NI LO.

(ZORAM ENG (Meichher ni ta hi) September 1975-a chhuak)

19 KA MITTHLA MAI A NI LO (2)

Aizawl khawpuia cheng ve mah ni ila, veng lailum leh hulum laiah cheng ve phak hek lo i, khawpui daifem leh veng bitla taka khawsa ngang kan ni a. Mi intawllen lai hunah fahran pawh kan veng chu ram riak ang deuh kan ni a, a reh hian a reh tlawk tlawk mai thin a. Kei chu ka nawmsam zan loh avangin inah ka awm a kan nu khawilo chhuak tur chuan, "Hei, ka lo haw hma kher lo mai thei a, nau-pang sikul chhun chawl an lo hawn tika thingpui i lo lum dawn nia, an hmeh tur pawh ka dah hi," a ti a, min kalsan ta a. Chumi ni ber kher pheih chu ni dang aijn a reh ta beuh emaw ka ti hial a. Chutia keimah chauha ka awm lai chuan ka khua a har hle mai a. Ka tih tur bre lo chuan lehkhabu ka han chhiar dawn a, mahse ka chhiar tui mang hauh lo va. Eng emaw hian min mawlh deuh tlat hian ka hria a. Ka lehkhabu chhiar tumin a zir lo a ni ang e tih thu-ab lehkhabu chi hrang hrang chu ka chhawp rum mai a. Mahse eng bu amah chuan min tlat zova ka briat loh avangin a tawpawh chuan le, 'Pathian thu-thlung tih Varmih chhuah chu ka lek ta hlui a. Nakinah chuan ka mutchhuak chuan min zem ta chiai chiai a, ka lehkhabu chhiar lai chu

ka dah a, muthih ka han tum a. Muthih tuma ka han maichhin chu ka thjo a thi hman sek nge ni, ka mutna puanzar nghing laih a awm tak chuan min tiharh zawkin ka hria a. Chhuat dungah chua ke ruaka kal ri thap thap thawm hi ka han hria a.

Chutia thawm ka hre ta mai chu, kawngkhar zawag zawng la ka khar shu hmanah a chhung lafn atanga ka kalh tiat tih ka ha hre chhuak baw a. Tho ta mai lo chuan ngun lehzualin ka ha ngaithia vang vang a. Mak ka tih deuh em avangin ka thia pawh ch a thawng deuh a ni. Chutia ka ngaithiak lai chuan, "An awm lo ni kher khara ka han kal chu ni aw," a han ti a. A rawl chu ka hriat shan hle tawh hnu a ni na a, tu rawl nge a nih ka hre mai thei lo Rang mangkhenin, "Kan awm a lawm, tunge ni?" tih pah chuan ka tho vat a. Khum bana puan mbang cho ven tura pawh thlak pahni "Ka lo tho ve," tih leh khum pindan atanga chhuah ka rual a. Ka chhuak chiah, a hmel ka han hmu phut mai chu..... (h) ! Awi... ..Awi.....Awi....., ka phu nasa leh lutuk a, ka mak tihme chu min lo hmu a awm se, tunge ka nih hai hial amawi a ni. Ka re kha ! Ka nu chiah kha ! Kum 1945 August thia-a kan sun tak chiah kha ! Min hringtu leh min pawm tleitu, fatlum ka nih anga min dua em emtu leh thangva ruakhaupui mai ka nih hnu pawha ka pa thih him a, kan khawhar dun khum khata ka lo riahpu thia ka nu kha, a hmel ngai chiah, dang chuang haub lo mai chu kan chhuatlaiah chuan a lo ding ta reng mai chu nio!

Tuna-hetia he lehkhia ka zisk lai ngei hian ka la mur sung sung thei ni. Min hmuah voleh chuan min lo ko thuat a, mahse kei chu ka hmanah deuh neh, han eih mai nachang pawh ka hre hlei thei tawh lo. Tia, ka nu chiah kha ni mah se, betel phak loh, lei lung dana thia awm thei tawh lo va kan lo ruat kumkua thia a nih avangin, dik tak chuan ta ngaih pawh a the lo ru deuh a ni. Mahse ant chu hme dangant leh inhu thei thur sung a jaina a awm haub lo. Ka lo ngai em em thia takna a, nihhuat a lo rei tain ka ngaihak nang sarl thia pawh kha a lo hui hman tawh deuh neh. Chu lovah mak aihna

nen ka khah baw avangin thu han sawi mai tur pawh ka hre hlei thei tawh lo. Chhuat laia ding dun reng chuan kan inen ran mai'a. Ani jah chuan hlim hmel a pu hran lo va, a hmel pangngai kha a pu mai'a. 'A sam' chu a thih dawn hnaiha a sam' ang 'chiah chiah sampui hraw tak leh tuak var deuh vo chu a la pu a. Phulalen vut-buak rawng nghawng chip, Chalkhama (test in peace) thui ngei kha a ha a. A veilamin tuibui (lai) a hum a. Puan tuipal ang reng tawh tak a bih bawk'a. A bianga khuavang-chhinchhiah lian tak leh a hmui buk deuh, te chu a la danglam chuang lo.

Tlemin ka han inggaihtuah muk deuh a, chutah, 'Ka nu, engnge i rawn tih dawn i lo kal?' ka han ti-phawng mai a. Ka zawhna min chhang ta-lem lo chuan, "I lo va upat hmel ve ta ve, kan inthenna engtia rei nge ni ta?" tiin min zawt daih mai a. Kei chuan, 'Kum sawmhnih pali dawn lai a ni tawh lo maw? Ka pa i hmu ngai em?' tiin ka han zawt let ve nghal a. Ani chuan, "Hmu ngai e, hman kum pawh a rawn kan che kha, a rual khan lo kal ve ka tum a, a remchang thei ta lo a nih kha. I pa nen chuan kan hlim dun thin khawp a sin," a ti a. Kei chuan, 'A nih ka nu, bawh i thu ang. Naupangho pawh an lo haw tep tawh ang, hmuh ve te pawh i chak ve lawm ni? Kan nu lah chu vawin kher kherah a lo chhuak bo daih mai si a; a tuate mah i la hmu hlawn hlei nem, zanriah kan ei tlang ang chu,' tiin intlalhrung rilru tak chungin ka han sawm a. Mahse ani chuan min chhang hauh lo. Sana chu ka han en a, dar sawm pakhat (11.00 AM) a lo hnaih thuak tawh a. Tukverh hrula thutthlengah chuan kan thu dun a, mahse ka nu chu mi thawm riva a hriat a-piang hian a hawi leh vat thin a. A hmel reng reng chu i riau hian ka hria a. Zanriah eia ka sawmna chhan pawh ka nu ngei mah ni se, hring a ni tawh loh ka hriat chian em vang a ni.

Kan thu dun a, "I u Romani te nen kan awmho va, ani pawhin lo kal chu a la rawn tum mai thei. Mahse a lo kal lo mai thei bawk. I pa khan in chhungkaw chanchin min hrih nual a, chuta tang chuan hmuh ve che ka chak ta em em a, ka lo kal hram a ni. Tun inthlan

laia Champhai khuaa i nawm mang loh tum a, vengthlanga chhung i mut khan lo kal ka tum a, mahse i thiante khan an rawn sawm t mai si che a, ka kir leh ta a," a ti a. Ka'n ngaihtuah let chuan, a ni ta a, MLA Election lai khan Champhai vengthlangah Pu Chawngthuam (Pu Chawngkunga u) irah ka mu ngei tak a. Chumi tum chuan ka nu chu Chiang deuh mai hian ka mumangah ka lo hmu reng a ni. Chutia ka nuin a han sawi takah chuan ka hre chhuak leh ta uar uar a.

Ka nu chuan, "I e, Dova," tih pah chuan blaithawng awm takin a han hawi leh zak zak a. "Ka hmanhmawh em a ka han sawi thu thuai ang e. I hnenab thu tam tak ka sawi duh na a, i pa khan a brih nua) tawh che tih ka hria a, ka sawi tam lo mai ang e. Ka sawi duh chu hei fanu pali i nei a, tunah chuan leilung dan angin nula te pawh an lo ni ve dawn tawh blawm a. (an hawi leh vat vat a) Heng i fat hi uluk tak leh nguntakin lo enkawl ang che. Tunlai nulate sual du ka hmuhin an bawraw lutuk tawh em hi. An khawlai leng ringawt te han thlir chuan nula tihtlak awm fu fu pawh an ni blawm. Mahse belhohian an dawl lo em em pheuh mai a. Zu in a, mahni na hawt mumal lo lah bo lo, a phente lah chu nulat tlangvalna thila inhmang ra ta mai mai lah tam bawk, betiang karah hian in awm a ni tih hrereng turin ka duh che a ni. Chutiang nungchang siamthatna kawngah chur pa i nih tawh angin i mawh chu i haiin ka ring lo. Mahse heti lah hi crawh hi chu ka han hrih ve teh ang che," a ti a, a thaw huai hual a. Chutah :-

"Hei. kan ram chu mi leh sa kan inchiahpiah deuh deuh a, heti ane k rah hian mahni hnam dan thlahthlam hi a awlsam hie thin a. Eng hnam pawh mahni hnam dan leh tihdan hlamchhiah apang chu an hnamin zahawmna leh hlutna an nei ngai lo. Mi ram leh hnam finna chu lak loh tur ka ti hauh lo va, mahse chung mi hnam dan mawi tak tak chu mahni hnam dan aia ngaihblut tur a ni ngai lo ve. Hnam fing zawk finna chu an finna kalmang ang chuan i tlankhalh ngai lo vang. Mahse mahni hnam tihdan leh nih dan anga i tih chaubin i tlankhalhin an bum lo vang che. Kan hnamin a mamawh leh a duh ang chiah zel

in ti la, Mizo hnam danin thiam a chantir chhung che chuan engmah hlau hauh suh. Mahse hnam phal bak chuan kal lo la, chumi chinah chuan thiamloh i chang ngai lo ang. I ram leh hnam baka i chhuan tur leh i ropuina tur hi a awm hauh lo a ni tih hrereng ang che. Chumi kal pel apiang chu khawvelah an mualpho thin a ni. Khawvelah hian hmun tam tak tlawhin fang kual chiam mahla. Mizoram bak chu i tana hlu zawk tur ram i hmu dawn hauh lo t.h hria la. Hei aia i blimna tur leh i thlamuanpui tur ram pawh a awm lo tih hre nawn leh thin ang che." min ti a. Chutih lai tak chuan thawm a lo awm ta a. Ka nu chu a hawi ha ha a, ka hmuh loh hlan chuan a awm ta hauh lo mai a. Engti anga kal bo ta mai nge a nih ka hre thei lo. Ka mit chu ka han nuai thin a, mahse ka mitthla chu a ni mawlh si lo. A thut laia a hnah sihlerte pawh chu thutthleng hnuaiah chuan a tla ram baw si a. KA MITTHLA MAI A NI LO, ka hmu a ni.

(Meichler September 1978-a chhuak)

20 LUNGAWINA

Khawvela sakhaw hrang hrang inzirtirna te, sawrkar hrang thil tum leh an ram tana an rawngbawlnate pawh hian eng nge a tum bulpui ber kan tih chuan, mahni tawh theuh lungawina bak chu zawn tak tak an lo nei chuang lo. Heng Political Party-te leh Association chi tinrengte hian chu baw lo chu engmah dang a lo tum lo ve. Tin, nimal theuh pawh hian mahni tawka lungawina aia hlu chu eng dang mah hlawh-tlinna dang an paw chhuak tak tak thei chuang lo. Chuvangin, lungawina hi khawvelah chauh lo pawh mahni rinna kawnga 'Thlarau khawvel' kan tih theuhah pawh chu chu lungawina baw a ni e, kan lo thlakhlelh ber chu ni.

Mahse lungawina hi kan hriatthiam hma chuan, mi lungawina hian min tilungawi lo thin a. A chban chu, mi lungawina thila lo lungawi ve ka lo tum thin vang mai a lo ni. Hman ni chuan nula pakhat,

a kimtlaag leh a pianhmangin ka lung a tihawi lem loh chi tak hi lung awi hmel taka a lo kal ka hmu a. Amaha intih-lungawi ve ka tur avangin ka lungawi zawng a ni ta hauh lo mai a. Ka ngei zawng nula a ni ta reng mai a. Mahse a kal lham hnua ka han ngaihtuah nawi leh chuan, keima thiamloh lek a lo' ni tih ka hre 'chhuak ta' a. Ar (nula kha) chu miin chhia an ti emaw, ti lo emaw, amahah' chuan a lungawi a ni mai a. (lungawi tak tak ni ta se la) A ban vai leh a pheh then chen chuan a lungawi theih dan ber tur angin a inthch fawn no mai a ni. Chuti anga a tih avanga lungawi a nih hrim chuan a hlawhtling hle a ni ta bik mai a. Kei chuan ka lo ngei thla rawk chu ka thiam loh a ni. Chung thila lungawina a lo hmu chu a van nei em em bik a ni tih ka hriatin keimahah lungawina zawn ka tur ve ta zawk a.

Tichuan, miten mawi leh nalh min tih dawn leh dawn loh ngaihtuah hauh lovin keimahah, keima tan lungawina chu ka zawng ve lo the ta lo a ni. Mite min hmuh danah chuan - Mi intek min lo intavp ve mahila, tin, khawlaja ka han veivak te hi Suangpuilawn ban tum ang hrimin vei thuak thuak mahila ka lungawi zawng a ni tlat a. Tin, ka hmel te chu ka hawi bawih lai ber pawh hiah nur neuno mah se, kei kha ka lungawi miao chuan eng dang nge ngai tawh chuang ang le? Hmelchhiat leh lungawi loh thuah zawng a lungawi loh thlak em mai. Kan inchhungkhur chu tlabal rim remin, mi kamthueh ruata kamthuah ve thei lo khawpin lo rethei ta mah ila, mi hmusit leh endawng hlawhin ui ek pu pawh tluk lo ni mahila, kei kha ka lungawi tlat si chuan, khawvel duhber kha ka nei tho tihna a ni dawn a. Miin an lungawina tawh an hmuhna thila kei lo lungawi ve ka lo tum ngawt hian, mi min reitir mai mai tih ka hriatin ka lungawina anga awm ve mai ka tum ta zawk a ni.

Kan thepawmpa chuan bawngpu sawr lai a nei a, fu huan-zau tak nejin a her tlut tlut reng a. Mahse ei phal lovin thingpu sen lawng chu a in thin a. A bawnghnute chu ei phal lovin a hralh fai vek a. Kei chuan mi duham leh kawmah sawiin ka lo hre thin a. Mahse ani chuan a neih a chunga thuneihna nejin a lungawi theihna ber tur angin

khawsa mai a ni zawk. Ka lungawina anga awmtir ka tum avang-
a ka lo lungawi lo lek a ni si a, ka va lo hre lo em! Tunah chuan
heimahab chauh lungawina ka zawng ta. Kei ka lungawi theih a, mi
a tihlungawi theih bawk chuan ka duhthusam ni mah se, mahni pawh
ungawi lo, mi pawh tilungawi lo nih si chuan, ka lungawina zawng a
ih phawt chuan, chu chu ka tan thil bluber a lo ni. Tin, ka lungawi-
a ka zawn avanga dan ka bawhchhiat a, hrem hial ka tawh pawhin lung-
wi tak chungin awm ka tum ta a ni. Dan bawhchhiat chu a tha ka
hna a ni lo va, hremna pawh thil chakawm a ni ka thina a ni hek lo.
Mahse kan chung a thil lo thleng apiang lungawi taka dawn sawn theih
ai vanceihna ropui tak a ni.

Mi pakhat chu lung inah a tang a, a lo ohhuaha an lo zawh chuan,
"Lung in tan chu a nuam em?" an lo ti a. Ani chuan, "E, nuam tak
a ni, ei leh bar ngaihtuah a ngai si lo, hnathawh a tul bawk si lo,
chhungkua-a tan nan a ni ka it ni," tiin zu chhang a. He pa hian a
rilru tak zeta ti a nih ngat chuan midangte chuan awhawmah ngai
bauh mah suh ila, ani erawh chu a lungawi hle a ni. Han ti ta
mai mai zel ila Pu Saia (tunah kan zingah a awm tawh lo) Mission
venga cheng thin khan, sipai Uniform chi hrang hranga in-form-in a
inbel kur nasa hle thin a. Tu tan mah awhawm chu a ni hauh lo vang
lo. Mahse ama lungawi theihna ber a nih avangin a lungawi blich blich
mai a, nuam takin khawvel a hman ta bik mai a lo ni. Assam Rifles
tawtawrawt ham leh an lam te chu amah chibai buk niin a hre tlat
a. Keini chuan mi a kan ti pawh a ni ang. Mahse ani tan zawng
lungawina a tling si a. Chutia a lungawi avanga Assam Rifles (sipai)-
ho pawh chuan lo ngei ta ngawt pawh ni se, a tibual azeng pawh a ni
si lo va, lo ngei ta mai mai ang hmiang. Pu Saia lungawina chuan an
huan thlai a pet azeng a ni hlei nem.

Chuvangin, mahni duhdan hian awm ila, amaherawhchu kan awm-
dan chuan mi pawh sawi (kawih) lo thung se la. Amaherawhchu, tu
pawh mah ka sawi (kawih) loh chung pawha mi an lo lungawi loh
ngawt chuan duh leh lo lungawi lo ta mai mai rawh se. Mahse mahni
lungawina kan zawn theuhna kawngah hian mite tihlungawi loh theihna

tur zawnga lungawina zawn kher chu i tum lo thung ang u. Tin, kan lungawina chu kan zavaia ram pum lungawi ruat tlan theihna ber tur leh khawtlang thilab ni se, khawtlang lungawi ruat theihna ber tur ro-reina zawng bram bram ni thei ila. Chhungkuaah pawb lungawi tlan theihna ber tur kan zawng theub tur a ni.

(Meikhei December 1976-a chhuak)

21 TOWN BUS (Kulikawn to Zarkawt)

Pisa kal hun a nih tawh lem loh avangin mi chuang an tlem hle rib a, phar kher lem lo makila, ka lo en dan yang chu n Dayer chuan ka mitmei a hmu thiam hle mai. Min tlan tel dawn emaw ka tih tawh buush a han ding leh riak a, hmanhuawh tokin ka lut ve to a. Hlaa luh thawka dinlam panga thu ka neh avang in hmanthlang lam chu ka chan a ni a, mahni chathin kol khawh chuan ka phar ra ni a. I. Kulikawn kham pheia Bus dang jo thaa thlaa nen an riawh lai chuan anni chu an hun hnungtawh leh rib a. Kena tim chuan, khamko su deuh maia kawng kan ken awl zai lai chuan, thlang lam khamko chu ka han hawi thlaa a, Mamawii Girls' High School naupang leh kha zir lai thu tlar thap leh a chhaka Home Guards-ho an pisa tarta mtlar uk kbakie chu ka hmu hman chuan, a an hman zawka khamko hung vut mai chuan ka mit a la ta zawk a. Khamko hmawr tak daja kan tawh hman hman lai chuan ham thia ta mai ila aw..... khawvel hi! Tawngkhawlo ni suh se la, kan in chu khawhar in leh chlungkaw. Jahaan a ni tasi dawn tih ka suangtuahna-ab chuan a lo lut tghal vat a. Mahse Bus pafnute chu mawng changin an pen thum thum a, hual tak e maw! Ken inpelh tek zai mai chu! Chekah chekah, chu lo hama chatuan hmawiko leh na si lova thih teuhna a awm leh chuang thei hial dawn em ni! Mahse jawngthuchhelo kan him ta rib.

Thakthing Bazarah chuan Bus chu a dan pangngaiin Semi-Colon tluk lekin a han chaw! a. Midangte pawb an lo-chuangkai nak nak blawm

Kan tlan chho leh ta a. Kawng kama vaihlo zuar inpho-ho ta lei
mte chuan, a tui leh tui leh chhine lo zu talh talh laite pawh chu
kan tlan pel zel a. Kawngsir zawha CRP kawng zawh, silai zangthala
u inzui, tha zawl awm deuh maina kal nghuai nghuaita pawh chuan
kan ram chu ram buai a nih sawl nawn ngai miah lovin a puangzer
baw em em a. Sikolpuikawmah chuan tlan dail kan kan han tawi
leh hlek a. Midang pawhia min rawn beihchah zel danah chuan a lan
kan kan la pan tih chu bai rual a ni lo. Chhun reh lai mah ni se,
pus chhungthlak hi a zim vang ngo Aizawlah hian mi kan lo thahnem
ve ta hrim hrim em ni kan tawt tith ta hle mai a. Ka liangah chuan
pala rimtai tak mai hi a rawn thu ve chawt mai a. Kei akar chu
ni nghen chak vak mah seh se a tawt man si avang chuan inghen
leh theih chho ni si hek lo lo, inkawr chuh dai dai chung chuan min
pawh ngheng serh bawh a. Kan la innel lo bawh a, tibe ta lem lo chu
kan tawng chun tem lo hle mai.

Tichuan, kawng hmai lamah kan lu thla leh ta a. Aizawl East PWD
Office velah te chuan Contractor-ho beisel ni taka lo fuan khawnte
chuan dawhchei takin Aeronet Assistant leh EE chu an lo ngahk tih a
veldin theih fu zel ang chu. Khat'a kan thlang ta, Kawngpi tana
pawngsa leh vawksa lo kh a bek lei zauh zauh lo kan hmat chuan,
kan ram chu kan la Midu lam lovin kan lo Mo chuan rih lem na bek
lo tih pawh min ngahnuah chhuahthei hle a ni, Chutia kan la din lai
chuan Gurkhalu nu Bazar kai turte chu tel hel rim nam rum rumin an
lo lut a. Bawngnutepu-ho lah an jin var ruak khai bawr chungin
min rawn beihchah zel bawh a. Thutun laklin tur chuang awm lem
hek lo i le, a tawt a tawtin hmar lam pan chuan kan tlan Lh ta zel a.
Pu Hrangai kawmhak zawna kan tlan lai te chuan inhlawha bul
e tak tak kara inti Babu fe fe a lo kawh kual vel te chuan, hmar-
hmawh lo tak leh ngeng ang repg takin kawng chu min lo hian ve zel
a. Tin, a remehan ber avanga a tlanna lehlan (wrong side) zawnga
o tlan sipai motor Shaktiman bring hlui bel bul te nen chuan inle-
hawi niap lovin kan inpel zel bawh a ni.

Bank kan thleng ta a, kawng chung lama kai a rem loh avangin, mi thenkhatte chuan an tum chiah la thleng lo deuh mah so, a remchan zawk avangin an chhuk ta hlawn a. Tin, an tumna reng a nih avanga chhuk ta lah bo lo. Chhaklam chu ka han thlir zawk a, chhun pachang mah ni so, million inkhel loh hun chuh ni-awm taka, nula mai vawng tak leh inthazo taka Lawn Tennis khela lo zuang al al lai chu ka han hmuh chuan, Lentlang panga kan pi leh pu khawsak lai hun chu kan ngai tawh lo awm hie-in ka hria. Bank lam ka han hawi a, tangka lo chu beisei an nei lo tih briat taka mipui tawt mup mup kara sipai Officer tiangnei taka mipui kara lo vei thoh thoh te chuan tangka tak hi chu aw....., mihring duh rual ber thil chu va han ni kher emi tiin ka ngaihtuah phah rum rum a. Office Peon-te pawh an pute tirhin an vei buai hie a. Chhaklam panga sipai motor inhung chhunga Driver-ten ning awm fahrana an pute Bank kai lo nghak mu-thlu lawk lawkte nen chuan Sawrkar hna chu an thawk tiang theuh zawng a ni.

Tlemin kan thawl ta deuh a, ka kiana nula thu pawh chuan a tum chu a la thleng bik lo a ni ang, a la thu ve ta reng a. Pawn lama hmelhriat tiangval a han au leh zauh thin tih mai lo chu a tawng tam vak bik lo. Congress Office hnai kan thlen chuan Congress hotute be tur Zokhawpa vaikalte pawh chu, Congress Bhavan batblara thuin, an lehka ken chu an hum jat hlawn a. Khaw kar kawng thu ni maw, hna thu ni maw, V/C chungchang ni maw, an sawi duh awm ka zeldinpui hman lem lo. Kan tian pei ta thuak a, Booking-Office thin kiana Police (kawng) duty chuan, kan kaina lam tur chu rinawm takin min lo kawhmaruh kawh va mai a. A eizawnaa chu Cowboy dawi zawk ang mai phar da reng mai a ni tih te min ngaihtuah tir rum rum a. Tichuan, Cinema Hall kan thleng ta. Hei zawng Pawla kawtchhuah an sawi ang deuh a ni a. Mi pawh an lun hat hat hie mai. Cinema Hall butah chuan ka kiana THUVERENGI pawh chu a chhuk ve ta a. A hall kiang velah chuan naupang thunni ngai tak tak hmelipui leh tiangval tawngawi, awmawi leh ei tai ngaina awm hmel tak tak chuan eng dangmeh luykham nei hmel lo hian, Cinema

phhuah hma darker li dawn lai atang tawh chuan an lo chang tawh si-awm tak a ni. An hmel enin Chatuan nuna lam aiin Ticket leh seat a hlu zawk mai thei. Thil nepnawi zuarho lahin a kawng kual lan anga thu kualin, chuti lai mihring fuan khawm lakah chuan ngawi in lo dawh bawk a. Mi leh sa kan kimna lai ber a ni hial awm e. Cinema neitu tan chuan a lawmawm hle ta ve ang. Mahse heta fuan hawm-ho nu leh pate tan erawh chuan lu tihai mai an ni mahna le.

Tichuan, hramalam panin kan tlan leh ta a. Assam Rifles Bahrik klanga kan tlan lai chuan Pushpak motor lian nen kan intawh avangin kan tlan zawi hle a, kan tawh phej hrut hrut chaah a ni. Chutih lai chuan Chou dawra chhang changpat lo inbarh uai duah duah hmelte pawh chu ka hmu hman hram a. A piaah leh deuha Rimawi Run-a im Reeves-a zai pawh chu ngaitihla ngun hman lo chuan kan paw iam phej zel bawk a. Bazar Bungkawn kan thlen chuan thian tam zawk chu an chhuk ta sang sang hlawm a. Kei erawh chuan ka kal tumna ka la thlen ve si loh avangin ka la to ta vang a. Ralkhat atang chuan Civil Hospital tuala Nurse-ho Lasi leh Khuavang rual inlar ang maia vei siau siau te chu ka han hmu phak thuak a. Tin, sir lehlama sana chhe siamtu-in khaw dang hawi lo lek a hmeichhe puan thlang ang hrina uluk fahrana a lo bib ngar ngar ka hmuh chuan, tarchhe thawh chi a nih lohzia pawh min ngaituhtir hial a ni.

A thierpui barah chuan kan tawh lut ta a. Dawrkai puanthan zuarin a dawrtupa hmasa a lo pheh vir mawp mawp lai te leh pheikhaw dawra an fote tana lei-tum, tih hriat tak a lo bun chbintir mawh mawh lai te chu kan tlan pel phej zel a. Zion Street peng chbakah chuan kan han chawchlek a kan rum liam leh ta a. Bazar veng Biak In kawm-char kawng kawi laia Police Duty kut zaizir chu ngun taka melh chung-in kawng kawi cha kan tlan ngil uh uh hian ka hria a. Zarkawt kawng kan vela pânraang, hnah bawmrang lo tlu ngutte pawh chu barah khawn ta leh lo chuan kan tlan zel a. ZARKAWT chu kan lovah kan thlang ta mai a. A ZO a VAI intawhlenna hmunpui Zarkawt chuan kei

pawh chuan ka chuanna Bus chu dub leh tawh ngai loh tur ang brim
in'ka chhukuan ta a ni.

(YMA Chanchinbu January 1976)

22 KA RETHEIH VANG A NI

Khawvela mi hmingthang tak tak thenkhatte hi mirethei tak tak an
ni vein mibausatep an hriat ve phak loh an tuar bik avanga hming-
thangaw blawh chhuak an ni hlawm a. Tin, retheihna hi chi hran hran
a awm a. Tihduhdahna avang te, vanduaina avanga taksa tuarna avang
leh mihring chungkaw khawsak harsatna avangte a ni hlawm a. Tuna
ka sawi duh tak hi chu mihring khawsak harsatna avanga retheihna hi
a ni. Tumah hian retheih chu kan thlang hauh lo na-in, a kumkhaw
thilah mibausate hausakna puangzar turin mirethei hi chu kan awm
dawn a. A tam zawk hi kan hi reng dawn baw nachungin, upa thu-
rochhiah, A hniak tam lam lamrawn zawh ang che u' tiñ hi retheih-
na kawngah kber hi chuan hniak tam lam kawng kan zawh chak loh
ber a ni hial awm e.

Mihringa lo piangin lei dana chhungkua kan ban din ve takah chuan,
thenruat leh hameihriatte kan lo nei ve a. Tin, kan chhungkuain chhiat-
ni thatni mahni tawkah tawn loh theih loh a ni ang bawkin mi pawhin
an lo tawh a. Kan Mitto dapin chung ni-ahte chuan laha leh then-
ruat thaten min baw ve baw a. Mahse ka retheih vangin ka hai-
der a. Mite chuan raina emaw lawmpuina emaw hum tur an nei a.
Mahse ka neih ve si loh vangin hrihthai take va laha ve ngawt a
chuan kal lovah a tiak a. Ni dangah ka ban hmuah leh te hian chhuan-
lam ka sham chawp a, zak riiru tak chungin ka pha rawi kua te thin
a. Ka retheih vangin ka hriatreng thilah pawh bengwar loh ka
hlawp te phawt a. Chuti ang bawkin kan chungkaw chhiatni thatni ah
pawh thenruat ka se khawm zat ngam lo va. Ni dangah min lo
chhuahchhiat leh a. Chutah pawh chuan hriat hriat phatna bo lo

mah se, ka retheih vang a ni. Bengvar lo leh tlawmngai lo nih ka hlawh leh thin nachhan pawh ka retheih vang a ni.

Kan chungkaw harsatna avangin thenrual tha lei kan ba a. A rei talh talh a leiba dangin min khahchhilh zel a. A tir lam chuan bengvar chhuahin ka han pha a, min lo hrethiam viau va. Mahse a zozai lo chin a lo awm a. A tawpah phei chuan ka leibatnate hmu ngam lovin bel a lo tul a. Chuti ang a lo nih chinah chuan mi rel sep sep kan lo hlawh ta ni. Miin an hre zau tial tial a, mi rinawm lo nih ka hlawh ta a. Pawisasen tak ngial pawh mi ta ban tur kan hre ta lo thin a ni. Leiba neih lohte hi ka chak ve tho va. Nei pawh ni ila ruh leh thuai thuai hi ka duh ve tho. Mahse nei miao hek lo i le, ka retheih vang a ni.

Thiante nena thingpui dawra han len chang a, man petu tur tihhriat taka thingpui leh a hmeh tui tui lamtu nih a, thian kalpui te hrai (khilai)—tu nih pawh ka chak ve tho. Mi hrai nih reng te hi ka duh bik ngai lo. Mahse thiante han hraitu nih ka tlin si lo. Chu avang chuan, mi min hrai nih fo pawh chu ka chhia leh tha hriatna chuan mawi a tih bik si loh avangin, thenrual ka neih loh phah a. Ka kawm vang ni bik haui si lovin ka tuallim loh phah a. Thiante zinga zahna ka hmu phah fo hi ka retheih vang a ni.

Ka rilruin pawl a hai lo chungin dik lo deuh hleka hlep mai emaw, neih mai emaw. ei mai chakna emaw ka neih phah a. Cheng li cheng nga lekah ka hming tha hi ka hralh a. A ruka tuma hriat loha a kalral theih beisein ka kutkawih chiah loh thil te tham te pawh inthiam lo rilru reng chungin ka ei ta mai a. Ka rilru tak chuan kut tling lo thil (corruption) a nih chu ka hai lo. Mahse kan khawsak den retheihthlak tak avangin ka nep zo ngang lo a ni. Eng dang vang mah a ni lo. Hetia mi rinawm lo ka nih nachhan hi ka retheih vang a ni.

Ram thim leh ram thar hi ka vei lo a ni bik lo ve. Pathian ram zau nana thawblawm thawb te, Pathian tana sum sen te hi ka hreh

bik lo. Mahse ka nei si lo. Nei ta lo napui chuan ka thawh ngai lo va, thawh lo na na na chu Kohhran hmelhriat pawh ka hlawh thei lo va. Kan inah lah khawlam Kohhran Committee te chu hnai lo. Mi tang-kai lo ka nih mian, si chuan Nilai zan tantu nih pawh, Gazetted Officer nih, harsat tlyk zetin a harsa a. Tlin ta lo napui chu ka chhung-tlum deuh deuh a, Biakin ka hlat talh talh a. A tawpah pheh chuan ringtu nun pawh ka pha ta lo va, Chutia ringtu nun ka thlahthlam takah chuan, a sir chuan, Chawihni-a Za-10 inchuhin ka la jumtla thei a. A lo rei deuh a, za-10 inchuh ngawt chuan ka hlim zo ta lo deuh nge, a tawpah pheh chuan ka pai ta jiang jiang mai a. Eng dang a ni lo ve, ka retheih vang a ni.

Ka faten ichkha an zir ve thei lo va, sikul lut rual an la nih lasin inhlawhfak a tul a. An inhlawhfak-puite lah chu nungchang zirtlak nei lo ve tak tak an lo ni si a. An seilena-in zir ta si lo chu an lo puilla tikah pawh mihausa hnuaja inhlawhfak mai lo chu bak an nei lo va. An seilena ip chhung khur lah chu chengkawi hip ruahna ang laka kawrawng a nih si avangin, chung ka fate hmabak pawh chu retheih chauh a lo ni leh ta a ni. Keini ang mirethei tan chuan thin thawwen ni a awm dawn lo ve.

Mi neinung leh hausate tual tim dan kan hmu ve phak ang lawi a. An-sia leh fen angte kan han duh ve thia ri-rawk a. In chhung lam eng ni mang si lo hian. Kan tangka hmuh chhunte chu sana lei naa leh kawr tha, mahni phu lo leh in chhung khur mawi phak loh lei naa te kan hmuang a.

Neih chuang hama mia Cinema an en leih neih zawng zawng ka lo enah a. Thiangpu dawrah chhungkaw ei tur chu mahnin ka in-phar yul hrai ve chian a. Mahse ka dinhmuu mia hre chhantute chuan, mip lo pawh ru tet tet si a. Ka mihring ropuina chu ka hralh bo va. Ka rinawma a len khang a. Ka tiawngalaka a thup bovin ka bengarna a hlah bo ta. Tunah chuan mi rinawm lo leh mihai mai ka lo oi ta. Chuta chinch chuan ka chawhman ta sauh a. Mi-tringa chawhman kawm ta lo. Pashan ka hlat deuh deuh, bak na.

Rukru leh suambmang nih thlengin ka chak ta rum rum mai. Mi tak
ak leh mi pangngai min kawmtu leh min belumlamtu tur an hla zo ta.
Ka retheih vang a ni.

[MEICHER June 1979-a chhuak]

23 KA CHHIAHHLAWH REPORT

Town Bus-a chuan 'man ka han pe tur chuan kei lo angin Rs. 20/-
Note thar sen ham mai ka han phawrh dak ve thlarh mai a. Bus Con-
ductor chuan Rs. 10/- Note hlui fe tawh leh Rs. 5/- Note thar tak leh
Rs. 2/- Note pahnih leh duli min kir a. Mi kan hnih khat deuh avang-
n Note hlui leh thar pawh thleithla hman ta lo chuan a mi pek ang
ng chu 'ka kekawr mawng ipte-ah chuan ka bilh lut ta ngawt a.
Bus-a chuang duh leh tawh ngai lo tur ang hrimin ka liam ta vang
vang a.

Thingpui dawrah ka lut a, thingpui mana cheng hnih tlang ka rek
hnu chuan Bazar lamah naupang lehkhabu lei turin ka kal leh ta a.
Kawng lakah chuan mi veivak an tam hle a. Chung mipui insul nuk
nuk karah chuan hmelhriat pawh be lumlam hman lovin ka kal zel a.
Ka lehkhabu lei duh Laboratory Note bu man tur ka han phawrh chuan,
Bus Conductor min pek Rs. 10/- Note hlui tawh tak chu ka han phawrh
a. Mahse chu sawm tlang chuan ka lnenah eng emaw tak sawi duh
nei ni-awm taka ka hriat tlat avang chuan, hman hnahnuna ka tih a
thar zawk chu ka pe ta a. Khawi khawih emaw ka len kual hnu
chuan, Veterinary Directorate Office lamah ka then lut ta a. Chuta ka
kal'chu Ramhlon YMA Branch-in chanchinbu (Magazine) chhuah an
tum avanga chuta thu tlem zlak ve tura min sawma zahawm tak chu
ka dawng hlahh mai a. Chu lehkhah ka dawn avang chu nge ni, ka
Rs. 10/- Note-in 'thu sawi tur neia ka hriat tlat nachhan kha. A hun
takuh kha pawisa 'khan a chanchin thulkhung rin hrih duh neia ka
rin avang chuan ka haw ta ngah a.

La ka thlen chuan ka cheng sawm leh Ramhlon YMA min sawma

lehkha chu ka ipte atang chuan ka phawrh a, dawhkanah ka dah dun a. 'Chumi tuma' chu Rs. 10/- Note thu min brilh chu a ni tuna tlem karawn ziaik tak hi ni. Chuta a thu sawi ka la briatreng chu:-

"Khatia State Bank atanga min la chhuak ta kha rizai kawr lei nan mirhmang ta kha a ni a. Kha dawr neitupa kha a tuk lawkah Daka parsal (parcel) lak chhuah nan min hmang zai leh ta mai a. Mahse Dakhah chuan ka cham rei ta chuang lo va, a ni la la-in CRP Captain (DSP) hnenah min pe chhuak leh a. He CRP hnenah hian ni 4 lai ka cham a. Ka pianna khaw lam mite ngang an nih avangin an tawng pawh ka bre ve nual a. Zan khat chu, chu CRP Captain chuan a kawr ipte-a Bag-ah min ak a. A thianpa Captain ve bawh nen thing-pui in pahin an titi dun a. Chuta an titi ka la briatreng chu: 'Hei, nang chu Mizoramah i lo chhuak deuh hlawt a ni a, i rin ang a ni em?' tiin a han zawt a. A thianpa chuan, 'A ram boruak hi chu ka rin ang a ni a. A mihring chengte erawh hi chu ka rin khum emaw ni, Kristian ram an nih avangin hmah thut ka tum lutuk pawh a ni mai thei,' a han ti a.

"Min aktu chuan, 'Kei pawh ka ti asin, mahse Mizote hian makna riau mai an nei a. Hei, an ram a buai avangin kan chuang chhuak a ni ber a. Sipalin lo brut, nasa hle tawh mah se, an rilru hi eng emaw tak a ti a. A van zawng chuan hneh chian ni tauh lo mai a. Thawn-awp an ni tauh na vang vangin an rilruah mi ngaihnapna leh chung enge chhe te mah hi an nei lo va. Chu-a-chhapah min la ngainap ta zaw mah mah mai a. Chuvangin, Mizote hi chunglak tak leh hneh-sew taka dawr mi an ni tauh lo. Anmahai hi mi intivei leh hnam chapo deuh mai an nih avang hian mi chapo leh intivei hi an ngai thei hneh lo bawh a. Mahse tawngkam thei leh thuhnpairawh taka biak hi chuan thii an ngaihiam thui khawp thung mai. Tin an khawlang nun hi a zalen om an mai bawh a. Hmeichhia leh mipa hi an piaaphung danglamna bak chu kawng dangah an danglam tam lo hle a. Puipuna leh mi chhiatni thutni te, in chung leh khawlah pawh an lem chawng lo ni. Nula an ni emaw, mi nupui an ni emaw, an fantei dan

pangngai reng a. Keini tan chuan hriatthiam har tak a ni.

'Tin, kan hnam zinga awm ve ngai hauh lo an hnam nuna ka awm em
em pakhat chu: Chi sang leh hniam an awm lo leh mihausa leh rethei
hthleithla chuang lova, chhiatni thatni-a an inpawh tlang vek mai hi
ni. Inten tih ang reng leh hna hnuaing thawk leh hna lian
hawkte pawh hi, an Office lamah chuan danglam mah se, in lamah
chuan hna thuhmun thawk ang maiin an intawllen leh thei mai bawk a.
Hetia ang hnam reng reng hi India ramah hian ka la hmu ngai lo. Tin,
thian ngaina tak leh inlen pawh chi an ni a, an hriat ang zep lovin an
hbrilh tlang vek a. Hei, kum thum ka awm ta a, Mizo Officer pa-
khat kawm ngeih deuh mai ka nei a, chu nen chuan kan leng dun fo
thin a. Ka awm rei tawlh tawlh a an hnam nun chu nuam ka ti
tawlh tawlh mai. Pawl din te hi asin an awisam chu ni, an chhuak
khawm let let a eng pawl emaw hi an din leh mai thin a. Hei hian an
hnam inkawm ngeihzia a hrihthia ngawtin ka hria.

'Tin, nichina i sawi tak, Kristian ram an nih vanga hmuh that i tum
ang a an awm tak loh nachhan kha ka ngaihdan chuan,: A mimir
hian Kristianna hi an ngaisangin an la runthlak em em a. Mahse an
Kristianna hian a thunun lo ni berin ka hmu a. Infiam miin Goal
khung tum lovin khelmualah chet mawi tum ta ringawt se, chu ang
deuh chuan Goal lam ngaihtuah chiah lovin an Kristianna chu inchei
naa leh khawlai lenpuiah an hmangniin ka hmu a. Chuti ang ringawta
sakhaw lakna chuan mihring nun chhungril hi a thunun zo tak tak
bawk si lo va, chuang chu ni berin ka hria. Hetia an hmeichhe then-
khatte leh sawrkar hnathawk pawh, tin, sumdawng leh kawng hran
hrana ei zawng pawh an depdet nachhan chu ni,' a ti a. Chumi
thlanga an titi chu ka hre hman a, chu Captain chuan a Bedman chu
sikret leiah a tir a, kei chu sikret dawrah min theihang leh ta a.
Sikret zuartu thingrem te-ah chuan min khung leh ta ran a.

:"Reiloté-ah chuan Mizo Driver pakhatin sikret a rawn lei ve a. Kei
che-min pe chhuak leh ta a, chumi ni chuan chang dang kan lovin a
ipte-ah min dah a. A tuk chuan chu Driver leh a pu chu tum lawk

loh takin an inkhawm ve chut mai a. Thawhlawm an rawn khawn ta si, han thawh ve mai tur pawisa nawi a lo ak ve si lo, a kjanga thute thlong nawi, nawi tur a dil lahin tuman an lo nei bik bawk si lo, mi u tak chungin cheng sawm chu a khawntu nula melh zuk zuk chung chuan min hnawh ham ve leh ta a. Chumi hnu chuan an, Kohhran upa, an tangka vawngtu chuan an inah min hawn a, thingremah min kalh khung ta hmiah a, Ni khat chu ni danga min hawn dan loh tak hian ka awmna thingrem chu a han hawng sawk sawk a. Kei chu hmanhmawh takin min tham chhuak lawp a, a ipte-ah chuan min bilh lut nawk nawk a, in chhungah tumah an awm ve lo tih ka hriatin mip kawltu Kohhran upa fapa chuan min ru tih ka hrp ta a. Mani-lomah Pathian rawng ka bawh ve tawh dawn emaw ka tih nak alai chuan tum lo deuh Atta Line lamah min liampui ta vang vang a.

"A ni la la chuan a tuisen lei nan min thehthang nghal a Atta Line-a nuthlawi emaw ni, pawnfen ipte-ah chuun khawr ting tawm deuh min min beng lut leh ta thung a Atta Line meuh chur dang-lam hie mai, Pawla kawthhauah an sawi ang deuh a ni a, mi tin hnam tih an long zu-tih hia ang mai a ni a. Pohoe bel kai lo atanga arsi ka thlanga an fan kawm a. Sumdawng hausa awm fu fu leh Con-tactor leh bo bi lo, AO, BDO ni awm tak tak leh intvei awm fu fu pawh ka hmuah bel mai. Tiangval thatchhe vak rawlai mai mai leh Burma sumdawng tawu tur awm bawk, nula hmetha fu fu leh nuthlawi ngai mi nupui em pawh hriet loh tal dubdah fe fe site nen kan cheng zu-tih. Ma khawh rei ban lut lo na chungin an chet dan a danglam thung Ma mai. Ret ka awm hma-in min kawltu nuthlawi chuan Lunglet lamah zu tawh-turh leh ak chhuak leh ta a. Lunglet khaw-pui hmuah chet bawk a, min hrupitu ka pi leh chu Tract Front Sawnah lei hmuah hmuah mai bawk a. Selingah kan chawh a, ka pi chu min an hmuah hmuah inghe nghe a. Mahse Selingah chuan Burma pua, Lavendal, (Lavender), huang lei nan min hmuah leh ta a. Tupa loh tak mai, Champhai lamah Tract Fall-load chungah kan intar chho leh ta va va thung a.

"Mizoram khawpui zinga ka hmuh chak ber pakhat Champhai lam panin kan chuang chho leh ta a. Mahse ka vanduai a siamin kawng akah min chhukpui a, sumdawng ngang a ni a, a kiu-kawna puan-han batin kawithler min suarluan pui leh ta zar zar a. Nakinah chuan nula pakhat hian Cheng za Note kengin a rawn dawr a. chuta kir zingah chuan min pe tel ve ta a. Nula chuan a ipte chhunga ip (Money bag)-ah chuan min khung a. Kan valin cheng sawmnga pasarih leh pawisa sawmriat chiah kan ni a. Kha kan awmna bag chhungah thil chi hrang hrang kan inkhung pawlh tam fe awmin ka hria. Ka la hriat zawng chu: Rawmawl sava lêm chuang, hnawihsen leh darthlalang te bial leh samkhuih, thlalak leh a Negative, bil thei no khat awm vel leh kuva khawr vuai deuh tak leh Capstan sikret tlawn li la awm leh nawalh ral lam, tin, lehkhathawn tlan ngai chi (Duc-letter) a sena pawisa 60 tih inziak leh Receipt pawh bun tawh leh Classic bu kan awm tlang a. Kha nula kha Zokhaw nula-ah chuan a inti ve pawl tak nin ka hria. Mahse a ipah chuan rei ka awm hma-in an Headmaster lei an bat ruh nan min hmang leh ta a.

"Headmaster nupui chuan min kawh hleng hlawng na a, an sikul hotu SDEO (Sub-Divisional Education Officer) a lo thlen tak avangin sa ser manah min hmang leh ta a. Sa zuartu pawh chuan a tuk lek-ah Burma bawng kawi turin Tiaural lamah min liam chhohpui leh ta a. Mahse Burma ram chu thui kan thleng hman lo. Hualngo ram Tuidil-ah Burma sipai haw thla tur pawis thleng pum nan min hmang leh ta a. Chu Burma sipai chawl tur chuan a thingrem, a nau phurh chhunga a kawmawl thleh karah chuan a dangte nen min zep a. Chu a thingremah chuan kawmawl pathum, sipai kekawr pahnih leh kekawrtlawh pahnih, mawza bun thum leh an in lama a chhungte lawm tur. puanthan tawi tē tē eng emaw zat, hanawhna hlo leh a nawhna, tin, pheikhawk hlo leh a nawhna leh tawnzau pathum leh a kekawte pahnih nen, Burma sikret bawm sawmli lai leh Burma ngbaum (ngapih) fun leh nula saruak khial khual lem eng emaw zat nen chuan Tiau thlang panin min rawn phur thla leh ta hlawk hlawk a. Champhaia ni thum kan cham zan chuan, sipai Cinema enin nulate nen Ticket

manah min hmang leh ta a. Tichuan sipai kutah ka lut leh ta a Mahse a ni pawh chuan an Puja chakkhai lei nan Champhai Bazarah min thehthang leh ta a.

"Champhai dawrkai kutah chuan ka tawm leh ta ren rawn a. Chuti khawp chuan pingpei kual tam mahila chhiahhlawh a tana siam ka ni miau mai a, pute thu awih loh cbana han chang ngam tur ni hek lo le, an mi duhna leh chhawrna ang angah chuan i he lo va kalzel mai ter ka ni miau si a. Chutia Champhai dawrkai kuta ka awm ren rawn leh chuan, Champhai YMA-in Drama an chhuah dawn a, chu Dawrkai pa chu Ticket Rs 10/- man an rawn bel ve avang chuan YMA kutah min pe kawi leh ta a. YMA chuan pawisa an chawh leh lai tak mah ni se, a che chhuak zingah ka tang lo hlaub mai a. Nakinah chuan YMA Treasurer kutah min hlan fel leh ta a. Min dah ulukin min duat hle mni a. Ka awmna chu up hle mah se, ka bula awnte an thianghlamin an rimtui a ka ning lem lo. Atta Line nuthlawi kiang awm ai chuan nuam tak a ni. A mi dahna hmunah chuan an pi an ralna Holy Bible leh an pu Kohhran Upa thi tawh thlak te, Matric Certificate leh YMA tlawmogai Certificate leh Sande Sikul Ekzami Certificate Pu Mensa hming sign la chuang leh Bawrhap A.G. McCall-a Kujl awina lehkha hlui tawh tak te, Pastor Chhuahkhama hrilhiahna-bu siam hlui tawh tak te leh an upa ber sipai tangkapui leh Pension lehkha leh Radio Licence leh in hmun Patta lehkha nen kan khawsa ho a. Chung bak chu awm pawh ni se ka hrereng ta lo a ni.

"Hemihma min kawltute chhungkua hi an fel hle mai. An pi leh pu ajang mi suu tiang leh nun ngil, Kristianna kawnga mi zahawm tak leh piangthar chhungkua, int-piangthar surha lang si lo. mi tlawm-ngai tak leh int-YMA khak chuang si lo va YMA tum vuan tlak chhungkua an ni. Association leh Kohhranah Party Politics an la lut ve ngai love, kotu niti tumin an khu ruai ngai hek lo. Mahse an tel tawhna-ah reng reng chuan hrusitu chan an chang pha zur zur thung si a. Ah huna chen ve chu nuam hle mah se, chhiahhlawh ka nih miau si avang chuan, YMA chuan rellote-ah mirethei tanpui nan min

theh chhuak leh ta a.

“Ei nei lo leh khawsak harsa zual an thlan chhuah zing ami chhawm-dawl ve tur chuan min tir kual leh ta a. Ka hrawn turte chhungkua chu mi khawsak harsa ve tak mah ni se, chu mi thum eng ema ka ropui leh chawimawi ka hlawn ni ka la tawng teh bel ngai lo. Mi lo dawngtute nupa chu an rethei ve khawp mai a. An nu chu a bawrh-sawm hle mai a. An pa lah mi chakvak lo a nih bakah a kebai lehngah. Fa pakhat naupang tē an nei a. Mahse chuti khawp chuan an rethei ve na a, mi tlawmngai leh nun ngil tak, mi thil reng reng mahni kur zala tla duh hauh lo, mi kawngkam fanghma fahran pawh a neitu hriat loh hlana lo duh ngai lo an ni. Chumi tuma min lo lawm thiamzia mai chu (h)! A petute chung a lawm mah ni se, kei-ni tan tak pawh a nua min Rs. 100/- Note nih mai a chākawm. Kan vajin sawm Note hlir sawm kan ni a. YMA brvaitute mit hmuh lai chuan an nupain min han chhiar a, an mittui a tla zung zung mai bawh a. An pa chuan tap rawl tēuh hian, ‘Pathian chu fakin awm se la, malsawm che u rawh se,’ a han ti a. Thingpui an neih tawh tualnuai sen hlang chu YMA hravaitute chu a thlit a, anni pawh chuan lawm thiam takia leh lai lo takin an in ve ta a.

“Keini chu min lawm thiam ngei mai. An nupa chuan min han chhiar leh thin a. An pa chuan, ‘Aw, hman lo theih a tan kan va duh tak che u em! Mahse kan hman lo thei dawn si tak lo che u a, Pathian malsawmna zozai tak hi chu aw...,’ ti vawng vawng chungin an nu chuan hnahtial rovin min fun a, a lukham hnuaih chuan min dah ta a. Mahse a tuk lekah chuan A.O. Office lamah buhfai lei nan min hman zui leh ta mai a. A.O. chuan chung buhfai man tling khawm chu Aizawl hmunpui lama theh loh turin chumi hnu lawk chuan min kal-pui leh ta a. Aw le, thu pawimawh tak dang sawi tur ka nei lem lo bawh a, a kip a kawin sawi tawh lo mai ila. Aizawl ka thlen hnu chuan hmun tam tak ka tlawh leh a. Silchar pawh ka zuk thlengin ka lo kir leh a. A chang leh Bible Society Life Membership Fee-ah min hman a. Chutia ka pingpei ka pingpei kual chhunga ka sawi loh

theih loh pakhat chauh ka han sawi leh ang e.

"Aizawl-a ka luh leh tawh hnu. Theological College zirlaiten Book-room-a thil lei nana min hman hnuah tum khat chu Pastor pakhat hian min kawl a. Chuta ka awm lai chuan chu min kawltu Pastor chuan, nupa chungchang thu titina-a a sawi rumin, 'Nupa chu ingaizawng reng tur an nih leh a it pawb init reng tur an nih thu te, inlawm thiam a inkawm ngeih tura a duh thu a sawi chu ka bengah a la cham reng thn. Chu Pastor vek chu Air Ticket lei tura an nupaa Bazar lama an kal chuan Bus chuan manah min hmang a. Khatia Bus i rawn chuan ve khan i kutah vek min pe kir leh ta a ni. Min han en chiang mah la, ka nambar pawh i Diary-ah khan i chhinchhiah kha," a ti a. Kei chuan kum thum lai liam tawh a ka Diary bu hlui chu ka han en a. State Bank atanga sawm Note hlir ka lak chhuah, a phak hmatawng nambar ka chinchhiah 50B 162401-162500 chu a lo chhuang kiau mai tak a. Chumi khawl tel zinga 50B 162427 nambar, rizai kawr lei nana ka hman chiah khan a pu hlui chu rawn bel lehjo, kum thum muai liam ta chhunga he a zinna khawvel a hrut kual dan chu min hrilh a ni.

YMA Branch RAMHLUN Annual Magazine 1980-81-a chhuak

24 HNAM INPUMKHATNA

Aw le, tunah bian HNAM INPUMKHATNA thu tlem han tihrik ve ka tum a. Inpumkhatna hi mihringte tana a pawimawh em em nachhan chu: Mihringte hi a huhova cheng chi, mahnia mal tlat ngai thei lo tak, midangte tel lo a nun nuam ti lo tak chi—a Siamtu Pathianin min lo duan tawh vang a ni. Amaherawhchu, midangte nena khawsa-ho thei tur chuan thil dang zawng zawng aiin INNGEIH TLANNA a tul ble thung a. Chu inngeih tlanne nei thei tur erawh chuan mahni theuh hi intheihngihl a midangte itsik lohna thilung put a tul thin. Tin, khawsa hova cheng za tur si kan inngeih miao si loh chuan inpumkhatna chu beisci phak a ni lo ang a. Chu bakah pawh kan nun a tibrehawmin Siamtu min lo siam dan pawh chu kan khawsak dan chuan a kath nghal a ni ang. Chhungkua emaw, a nih loh leh ram emaw pawh chu lo ni se, inpumkhatna an neih loh hun hun chu an darh hun a ni thin.

Tin, inpumkhatna hi rilru lama inngat a ni a. In leh lo chenna a hran avang ringawtin emaw, tawng a inan loh avang leh kan chenna leilung ramlin a daidan vang emaw, hnam khat nih loh vang emaw ringawta inpumkhatna hi tlachham ta-ah kan inruat tur a ni lo. Chung inan lohna chu inpumkhatna daltu lah a ni hek lo. Keini Kristiante zirtirna-ah ngat phei chuan, “Mi zawng zawng nen inremin i awm ang u,” tih kan Bible-ah kan hmu a. Tin, kan fakna hla siamtu pakhat chuan, “Aw hnam zawng zawng leh chi tin tawng tin hi, Van lal nau ang a tanna Kalvari-ah an dang chuang love,” a ti hial a nih kha. Chuvangin, inang lo a inhriat tlatna bian inngeih lohna a siam a, inngeih lohna chuan inpumkhatna a tichhe thin. a, inpumkhatna awm tur pawh a tibo bawh thin. Chu chuan chhungkua a tidarh a, khawtlang a tibudat hnam leh hnam iakarah ionghirngbona a thlen a, a tawpab indone hial a chawh chhuak ta thin a ni. Min siamtu-in angkhata chawo min pak hi intihchhiataak tum a, mahni chanvo chauh tihlal kan tum apiangin inpumkhatna pawh a kah nghal thin a ni. Indopui pakhatna chuan hnam inpumkhatna a awm theih nan LEAGUE OF

NATIONS chu din hnah se, Hitlera chuan German hnam chu khawvela hnam dang aia hnam chungnung ni-a a hriat tlat avangin, hnam dang zawng zawng rai beñ tumin Indopui pahniina a chawk chhuak a Mahse chu Hitlera thil tum chu siamtu min siam dan kalh tlat a nih avangin a tawpah German hnamin a keh chhiat phah ta zawk a nih kha

Chuvangin, mahi hnam chaw chungnungtir tumu hian hnam in-pumkhatna a tawpah mahi chungah tuana a lo thien phah sawk thia. Aw id, tana hian Mizote hi India khu leh tui min, India-in 'Ka ra' ti-a a sah keal chungah kan cheng a. Keint chauh hi hi lovin hnam dangte pawh keimahat ang bawh hian an cheng ve a. A tu ber hi ngo India ber pawh awm chuang lovin kan in-pumkhatna chawh chawh hnam ropuih min siam a, khawvel hma-ah pawh zah-awmin mihi stotis bawh a. Kan valin Dan laipui 'Constitution' pakhat chu vash thengin roelita (President pakhat) chu lu berah hmanin ro-reina laithutthleng pakhat kan din hual tiang bawh a. Tin, chu kan yawa-tan, ropina, chuan kan dia leh tuk thu-ah se, kan thui leh dam thu-ah te pawh ang khatin kan chungah mawh a, phur bawh a ni. Hnam tam zawk leh lian zawkte chunga a mawh a lian chuang lo va, hnamte zawkte chungah a inthiafihlim mai chuang hek lo. Chuti ang taka ro ingeloh remah chuan a eng hnam pawh chuan hnam pum tukna leh dia thu-ah emaw, hnam hmasawna leh, changkanna kawng-eh emaw mawh, kan phur tiangin, tu thutur bikah emaw kan papek ngawt thei lo yang. Amah Mizo Upaten, 'Kan dam leh tiang khatah, kangthih leh ruan, khatah,' an lo gi thia angin, ramri khat hual chungah awm kan nih jaherengin, indidanna rilru leh inuhhanna thipluna i pa amah ang, hi i.

Chu in-pumkhatna leh inthiafihlim rilru avang chuan, 'India phai Var kan tin hriate chuan' he Mizote chuan ang tamah ngel hian an hnam chawh lu an an phum tawh a. Arunachal ngawpui kareh leh Nagaland dangdung leh kawruam hman hriaham tak takah se an thien chu an yembaw tawh bawh si a. Tin, keini Mizo dangval, 'Chhindung chhuak' hriate ngel pawh chuan ram tana nun pe-in kan

mir vur ramah te, Pakistan ral dai, India hmar-thlang ramri tawpah te tumah vultu leh bawisawmtu pawh hmu lovin an núnna thaw hnu-hnung ber chu an lo thaw tawp tawh bawk a ní. Chung mahni nunna hiat pawh lo hlan duh a, mahni nunna thisen ngei pawh hmelhriat loh rama an leihbuak duh nachhan chu hnam inpumkhatna avang chauh a ni e. Tin, chung thil bak chu hnam inpumkhatna atan hian tih leh tur chuang a va han vâng teh reng em!

Aw le, India ramah hian hnam hrang hrangte kan cheng a, chung hnamte chuan Dan leh hrai kan nei hrangin, kan chenna leilung leh kan jawng te pawh a inang lo hle a ni thei e. Mahse chung thil chu inpumkhatna daltu a ni thei ngai lo. Tin, kan hmel put hmang te a inang lo em em angin kan sakhua chen pawh a hrangin a inang lo hle a ni mai thei Mahse chung thilte pawh chu hnam inpumkhatna daltu a ni chuang ngai lo. Nichina kan sawi tawh ang khat, kan hnam inpumkhatna leh inpumkhat lohna chu RILRU LAM a ni kan tih tawh kha. Inpumkhat thei a inhriatna thilung chauh hian pumkhatin min awm ang a, inpumkhat lo va, inhriat, tatna rilru bawkin min tidarh ang.

Nula leh tlangvalte pawh hi hnam hrung daih pawh ni ve ve mah se, inpumkhat thei an inhriat ve ve tat chuan, tohmangaih takin an in-nei a. An damahhung hma chu him takin an hmang liam mai thin. Kuni Kristianto pheh hi chu kan sakhaw, ziruna-ah Chiang takin kan hmu a. Kan thurinbu-ah chuan, 'Ka tlang thiangleimah chuan jutih natna reng reng a awm tawh lo vang,' tiin, Chutlangah chuan bawng-pate leh sakhabaknei vanglai ten chinghniate leh befanite, napangte leh rukukte, pawh cheng ze dawnin min bilh a. Chumi hunah chuan sakhabaknei cheng a zin a thlak chuang dawn lo va, chinghnia pawhin ki a nei chuang dawn lo. Rukuk tûr (poison), pawh a da chuang na hek lo vang. Mahse an rilru an thlak tawh dawn avang chauh zawkin an inpumkhat dawn a ni. Inpumkhatna nei tur chuan incheina thlak danglam a ngat chuang lo va, mahni jawng thilhan a jut cheng hek lo. Rilru aanga inpumkhat trinda chauh hian inpumkhatna a siam thin.

Chuvangin, hnam a lo inpumkhatna tur chuan eng dang mah kalsan a tul lo ve. Inpumkhat thei tura Pathian siam kan nihzia hi inhre chiang hlawm ila, inpumkhat tumna chauh hi inpumkhatna bul chu a ni. Inlak hnan tum tlatna rilru chuan, chhungkuasaah te, pawl atang te, Kohbran leh khawtlang leh bnamah hian inpumkhatna a tichhia a. Inpumkhatna a chhiat phawt chuan chakna leh zahawmna te leh thiltih-theihna te a lo bo a, tuarna-in a zui a. A tawpah tumah ding chhuak lovin ral raihna thlengin a thlen thin. Inpumkhatna chauh hi CHAKNA te, ROPUINA te ZAHAWMNA te siamtu chu a ni si a.

*(A.I.R. Atzawl Station, Date of Broadcasting: 30th. March 1982 (7 00PM)
Courtesy of AIR Atzawl Station.)*

25 "DUHA PIANG LEH DUH DANA PIANG KAN NI SI LO"

Tulsik atanga mihring ni ve tura nu pum chhunga kan ruangam din a nih lai khan, hmeichhia emaw mipa emaw kan nih tur thu-ah, min hringte kan nu leh pa te thu leh ngaidan a tel lo a. Piangsual sa-a piang tur ka nih leh nih loh tur thu-ah emaw, ka hmel chhiat leh that tur thu-ah te, mihring piangkana thil awm thei reng reng a chhe lam a tha lamia, khawvel mihring tu hi nge kan chunga uang ngam awm? Kan lo pian vena kawngah leh kan pianken thilah hian kan nu pa ngel pawh kan chungah an uang thei lo ang. Lala lalte tumah hianrawn der pawh an hlawh lo a, mi fing ber pawh jawngkam tha pawhin a ngaidan an zawt hek lo. Khawmualpui hnehtu sipat General hualsen ber ber pawh hi ka lo pian vena kawngah kher kher hi chuan lu lei ngam tur an awm lo. Anni chu sawi loh, KEI, a pianga ngeia ngaidan pawh a tel ther te si lo a.

Ka hmel lah hi 'artist'-ho emaw, 'cartoonist'-ho emaw-ten an duan a ni lo ve, Ka fin leh at thu-ah lah 'Scientist'-ho emaw, 'philosopher'-ho emaw pawh an inrawih chhin eih bawh hek lo. A nih loh leh

kan ruangam din turin tu 'Engineer' nge inchhuang thei awm? A nih ka jawng theih leh theih loh tur thuah emaw pawh 'Linguist' tu tal emaw an tel lo maw? Teh suh e, 'Physician' emaw, 'Specialist' emaw tal pawh han inti-pachuaava han uang der ngam tur pawh an awm lo. He thilah kher hi zawng lei chung a mihring, a tungchhova kal zingah tumah hi an intineitu ngam lo vang. Kei, apiang ngei pawh hian ka hnarngul hi ka duan a ni lo va, ka samzai klat jawh hi ka rhun a ni si lo. Siamtu-in min siamna kawngah hian min va han awl hnch-in kan theih a va han ngai lo tak em! Ni, chuti ang bawkin, mihring thungeihna pakhat mah tel lo va ka lo piang ang hian, ka tisa put lai ni pawh hi tumahrawn lovin, he tisa khawvel piah lamah a la liam leh dawn. Chu chu SIAMTU ruat vek a ni.

Tuma buaipui loh leh tisa leh thisenrawn lo va Siamtu-in kan nih dan dan ni tura min siamna kawngah tuman min buaipui lo mah se, kan lo pian chhuah atanga kan ral leh hun tur inkara kan khawvel hman dan tura Siamtu min din dan ang ang hi chu, a hmei a pa-in kan buaipui leh ta theuh thung si zawng a nih hi. Hmel tha-in a hmel thatna a buaipui lain hmelchhia in a hmelchhia a lo buaipui baw a. Mi chak leh chak lo lahin an buaipui tawh an tlachham chuang hek lo. Mi thatchhia leh taima-in an buaina tawh an haihchham chuang lo va, mihausa leh rethei pawh an awl mai mai thei bik lo. Misual leh mithain an buaina khawp an hmuh lain mi huaisen leh dawihzep pawh an awl chuang hek lo. Mi a buaipui a dang a, mi fang buaipui a dang leh chauh mai a ni. Hei hi a ni BUAINA KAWVEL a nihna chu ni. Mahse min Siamtu chu a buai ve hauh thung si lo.

Dam rei lo' chu an buai rei lo deuh a, dam rei lah an buai rei deuh leh ringawt a. Siamtu-in min siam laia a buai loh tehlu men, min siam zo te te a kan buai chai leh ta hle thung zawng a nih hi. Eng kan tih ang lo, hei lo liama 'Khuarel'. Mahni duh dana pian lo, mahni duh loh dana mahni-a buai. Mahse mahni chu induh tak ni theuh si-a mahni nihna lai tak mihringte hian, mahni duh thu-a piang

lo leh mahni duh dana piang kan nih lohzia han inhriat thiampui tlang blawm teh ia chuan, mihring nih pawh hi tlem a zangkai deuh tura lo. Mahse mahni duh thu ni lo theuha mahni nihna kan chan theuh hi, mahni thian sual reng ang hrimin kan mensak blawm ang lawi si zawng a nih hi.

Siamtu-in a mi siam ang ang hi a lawm em em lain, a siama-te zawk erawh hi chu, kan duha kan tih theih ang hrimin kan lo vui kualin kan lo phumawi a. Kan thurawn pakhat mah la lo leh kan hmanraw pakhat pawh tel lo va, hmanraw ang khata siam tlan theuh mihring ni hlawmte hian, mahni ngei pawh iniaia insit ngawih ngawih chung si hian, midangte chu an duh dan ang taka siam ni bik ta ang zia-zangin kan tawng a. Mihring piah lama kan taksa dintu-in min din ang ang hi kan inhriatthiampui hmaloh chuan kan ka kua-ah kan rawng mai mai thin dawn zawng a nih hi. Mahni nihna duh tawh loh avanga Siamtu mia siam dan lai vanga invawrh san duhna rilu chih tawh nei lote chuan, mahni thiam hinchantir chungin kau induh tawh lohna chu kan chapopui a.

A changin theawmte nen kan inkar 'compound' ramri a sut buai chhang lah a awm zauh bawh. Kawng hrang hrangah palai kan inthlak a. Duh aia hmae chhungkaw darh hakna te, fatlum rokhawmtu mang mang pawh ipui luah thei lo va a per chhuah lap lap chhang lah bo lo Kawmthlang te ina famo an lai viau lain kawmchhakte inah farnu an lah lutuk bawh a. Nu-in ro tin a rel avangin pa chhungte lam an vai sep sep chhang lah a awm bawh. Nu an thiamin thepawm nu chungtlak laia a, "Nangnte chuan in nei a lawm," a han ti mei nei fiak bak hlak thin te hi. Mahse kan duh dana piang kan ni si lo. Kawmchhak nula fel tak chu fakin, "A teima si a, a sakhaw min a hmei leh kimtlang bakah a ruangam a bleitling si," kaa th tawh bera liamah tawktir, tawh mai awm. Mahse sawi kai ngai lo, "Kawmthlang nula erawh kha chu," kan han tika kher te hi. Mahse kaa lo pian vena kawngah tuman thu kan nei si lo. Mahni in lai tak e ti lo chuan

midang sit ta reng reng a. "Kei chu ni ila," kan la ti thei theuh si te hian khawvel hi a hrilhfiah Chiang thin.

Mahni duh thua piang lo leh mahni duh dana piang lo mihringte hian, mahni duh dan chauh tun din tum a kan intlansiakna khawvelah hian, khawvel hi kan chenna tawk tura Siamtu-in a lo siam ni tawh mah se, kan duhdan hi kan thun kim vek hlei thei lo zawng a nie. Min Siamtu-in a thil duh zawng zawng a dah kim hnuah keini a siamte zawk crawh hi chuan, Siamtu aia themthiam lo zawk tih inhre reng chung si hian, kan duhamna lei hian tawng tin tawng tang kan phuh chhuak reng zawng a nih hi. Kan thu awitu chauh mi fela ruat thin leh kan ngaih-dan min tawmtu chauh mi dika ngai thin mihringte hian, min khawngaihtu chu khawngaihnaa khat, min hawtu chu misual lailet der a chhal thin mi ni chungin, engtin nge Siamtu min din dan hi kan hmuh fiah theih ang?

A nih leh mihring ni ve tura ka ruangam din a nih lai khan, ka mizia leh ka pumraw chungchangah kei emaw, ka nu leh pa te emaw, a nih loh leh tuemaw tal hi lo inrawh ve ta se, kan tan hian a tha zawk ang em? A nih loh tuna mihringten duhthusam kan tib ang hian lo piang thei ta zel ila, kan tan a tha zawk baw ang em? Chuti ang a lo nih chuan, kan pian chhuah atanga mihringte chanvo hi a bo nghal ang a, ka taksa chungah ka zalenna hi khuatkhir'n a lo awm baw ang. Midangin ka taksa chungah thuneihna zau zawk a lo nei tawh ang. Chu ti a nih si chuan ka damchhung ni hi mi-jangte thuneihna chuan damchhung 'Jail-ah' a tantir tihna a ni dawp si a. Chuvangin, tu duhdan mah tel lo va siam ka lo ni hi ka zalenna chu a ni. Chu zalenna chu nungcha zawng zawng leh fulafate nen pawh ang khatin kan cheng za a, kan blimna lungphum a ni. Chu ka zalenna chuan mi zalenna sadai a thiah tik apiangah ka zalenna chu nek chep-in a lo awm ve nghal thin. A tawpah phei chuan thuchhe remna hmaah thiamloh changa lo awmin khaihlumna leilawn thlengin min bruai ta thin a ni.

Mahni duba piang ni lo va min Siamtu dub dan ang taka ka lo piang
ve hi khawvela ka chanvo tiliantu leh min tizahawmtu, ka laka mi an
inrawlh thuk theih lohna bul leh ka hlut vena awm chhun a nih avang-
in, chu ka hlutna ang chu piangsual leh ramtuileilo zawng zawngte pawh
hjan ka neib tjat chiah chu an nei tih kan hre chiang theuh si a. Za-
lonna atang theuhin siamin kan awm a, zalen sa-in min hring theuh
bawh a. Chu kan intluk tlanna lai theuh atanga mihringte hi kan inen
thiam hunah chauh. mihring nih hlutna leh a nawmna a chiang ang.
Chu thil chu kan inbriatthiampui rih loh avangia, hnam leh hnam in-
dona te, intihjiunaga leh chhungkaw mal ngei pawh a um darh thin.
Chung thil zawng zawng chu, mahni thu-a piang lo kan nih leh mah-
ni duh dana piang kan nih lohzia kan inhriat thiampui lohna avanga
lo awm a ni. Thu inneihsak tawn hauh lo va piang kan nih theuhzia
inhriatthiampui na nei tawh ila chuan, mi, piangsual leh rual ban lote
en dan pawh kan hiam deuh tur. Kan duh avanga piang kan ni lo leh
mahni duh dana piang lo theuh kan nihzia hi, mahni theuhah iuhrechiang
hie ila chuan, mahni mihringpuite laka nun dan tur leh piangsual leh
rual ban lote chunga rilru put dan tur pawh kan thiam phah deuh ngei
tur. Chu briatthiamna chuan mahni mihringpuite laka khawngaihna a
thlen a, hmanngaihna a hring ehhuak leh a. Chu chuan REMNA a thlen
thin. Remna chuan himna a siam a, himna chuan THLAMUANNA
a hring leh a. Thlamuana chuan thihna tur (poison) thlengin a pawh
dat tawh a ni.

NGHILHLOH NAN
Gen. Conference Souvenir

YMA General Conference '36-na
1981. Lunglei

26. MIN TIRIANG EM MAI KA DI VE KHAN

Tiangval leng-lai lo nih ve takah si chuan, mahni hma zawna lo chhuak apiang azawng aza-a han vai hma ngawt thu lah chu a awm si lo. Mahni tawkah tlema nikhua ve deuh leh changkang deuh, tar hlumpui tur tawn chu a ruk tak chuan kan duhtusam a nih hlawm ngai hi. Neih sum leh kan chhungkaw dinhmunin a cho pha emaw, pha lo emaw, chuti ang chu thiante leh tiangval dangte pawhin lungkham bera an lo neih ve takah si chuan, kei pawhin a chin hriat ve chu ka chak rilru ta hle a. Min sihhmuhtute lah chuan an fak em em theuh mai si a. Ka hmelhriat chiah ve hmaa ka lo ral hriat dan atang phei chuan han beisei loh chi rual a ni lo reng a ni. Hei hi, thil a lo pawl tak hnua ka inthiam chawp lehna mai pawh a ni lo.

Ka thiante zawng zawngin, "A hmeltha-in a kawm nuam si, amah lah a induh lovin a rua-te pawh an nihna ang tawh theuh leh an phu tawka kawm a thiam si. Tu lakah mah ui a nei lovin a pawk thiam bawka si a. Nictio, mi te leh, milian, hausa leh, rethei ang khata enin a kawm thiam theuh mai a. Tin, hmelchhia leh hmeltha ni se, an phu tawh lah a bai lovin an lawmna tawh tur vekin a chiau-au thei zel a. Chu avang chuan inleng chuangkai pawh a hmu-in a khawi tam thei na-ngiang a ni. Amah lah a hmel a chhe bawh si lo. A tawng duh-in rual pawl a thiam em em mai a," ti-a an sawi an sawi hnua chuan, mahnia khawhara thut reng ai chuan, ni khat chu zak deuh chung chung pawh a len lub ve zai ka rel ta a. Mahse hmelhriat loh lakah zawng tiangnel ngal mai chu mi zak thei lo tak nihna a nih si avangin, lo chuangkai ve ta pawh ni ila, a mawi tawka nun ka tum ang, ka ti-ril-ru ran a.

"Amah a kawm nuamin rual pawl a thiam e' mah ti se la, a wavi khatna-a han pawng ba sa ngam ngal ngawt chu mi pangngai leh mi anileng lo tan chuan, tu chungah maha nundan mawi a nih ngai loh theuh hi. Tin, rual pawl thiam leh mi phungthlu, chhungkhat laina hui khawm thiam mi tak ni-a an sawi avang te hlei blei chuan, mi

zahawm leh a laka finkhur ngai tak tur a ni ang tih ngaihtuah rilru ran chungin ka inpuahchah ve ta a. Ka vanneih a siamin ka thianpa chuta leng thang tak lungualpui tur a lo awm hlah si nen. Tin, ka sawi tawh ang khan, tiangval lo ni ve-in nula dang eng emaw zat ka lo rimin ka lo kawm ve tawh thin a. Mahse tuna mi hi chu mahni tuakhatpui mah ni se, ka la len luhna ngai hauh loh a nih avangin a zah pawh ka zak deuh a ni, dik tak chuan. Tin, chu lovah chu chen khaw khata lo awm ve tawh si, ka la chuangkai ve reng reng lo pawh chu, min an fak a kawm nuam an tih tehlul nen, mi bengvar lo leh rual pawl lo tiangval nih ka hlawh tih ka inbriatin ka inzum (lo) hle bawh a.

Chu lovah tuakhat tiangval leh mikhual tiangval chena an chuankai-na in ber si, chu leh chen leng lo va ka lo awm avang pawh chuan, han leng ve ta hlawl ila eng angin nge min lo ngaih ang? tih ka ngaihtuahna rilru nen chuan ka inkhapthlu rei tu reng a ni. Mahse rual pawl lo leh mi burchut tak nih a chuan mi panggai nih chu mi thin kan thin zawk theuh hi. Chung thin zawng zawng ka dawn kual vek hnuah choon, ka thianpa nen kan thawk chhuak dun ta a. Chumi zan chu Chawlbui zan niin ka hria. Inkhawm zan te a lo nih bawh vang nge chu ka hre lo, zan dang ber aini inleng pawh anni lo angin an nih loh zan tak a lo ni hlahu nghe nghe a. Keini leng ve ngai lo han len ve tad awm tak pawh a lo ni a. Ani lah chu a lo awm remchang 'mah bawh' si nen, kan tawng remchang kber mai.

Ket lah chu mi tawng duh lo leh mi titi hre lo ber mi ka lo ni chhap nen, ka kal tur ka inst rilruk ai mahin kei meuh pawh chu ka hlin ta phian a. Han ti leh ila : Ka kal tur chu, mi zak thei tak leh mi tiangchhuak lo keini ang tan chuan, chuti ang ina han chuankai ve chu a huphuhawm reng ang tih chu min ngaihtuahpui thiam ka ring. Mahni nihna lah sep thu oheng lo, kan khawwak te lahna a zir lovin ni tina el-ohawp dapa khawwa mai mai thin kan lo ni si nen. An lo mi ngaih dan-tur dawn rilru ran chungin, 'zahfakah lu om chhum suh' tiin ka

phawk chnuak ve ringawt a ni reng a. Mahse ka rin ang a lo ni lo tawp ta mai a, mak ka ti ngei mai. Ka tlangnel nghal mai zu nja, kei tak ngial pawh.

Ka wawi khat chuankaina a ni na vang vangin, a fin vang ngei lah ka hre lo, mi a lo chiau-au thiamin min lo chhawnchhahj thiam ngang mai reng a. Keini ang jawngna tur pawh hre lo mihring pawh chu kan jawng ve bawrh bawrh mai a, kan sa le lu mai a, kan hlim ta phian a. Mahse chumi zan chuan ka len wawi khatna a ni bawka, wawi khat leenna-a rei tak han len chu, ka tih vang pawh ni chuang lovin, Koh-hran Thalain an inah jawngtai inkhawm an neih dawn thu min hrilh a. Inkhawm bana nei tur an nih avangin inkhawm ban hla an sak tak mai bawka si avangin, keini pawh chu kan chai chhuak leh ta a. Chuta tang zawngin ka leng ve ta zeuh zeuh a. ka hmelhriat ve tak tak chinah pheii chuan changdang kan phal lovin ka tâp ta rawt mai a, an tap-hrik reng reng ka ni ta hial a.

An sawi ang ngeiin, a zuna han uai fuh tawh chuan han thlah leh phal mai mai chi a lo ni ta awzawng lo mai a. Ka rilru-ah a cham ta rengin nula dang zawng zawng hnuchhawnin ani-ah chauh chuan ka rilru leh taksa leh neih chenin ka innghat ta hmiah a. Chuti khawpa a mi zial ât thiamna leh zawlaidi-in min phuar fuh hnu chuan amah chauh chu lungkham berah neiin a chhun a zanin ka ât phah chiai reng mai thin ni berin ka inhria. An sawi ang chiah chu a lo ni teh meuh mai. An inleangte lah chu mahni chhungkhat leh thisen zawmpui ang vekin min kai khawm a. A tua-te pawh mai chuan engmah in-itsikna leh inhuphurhna rilru nei miah lovin, kap neih ang ang chu kan elin kan bar tlang thei vek si a. Chhungkhat sa chu sawi loh a mi nazah zawng chu kan chhungkhat awm thei a ni ber mai e. Chuti em em-a a thiamna chuan, keini ang laisen lungmawl chu min ching zawi hneh kher mai.

Tichuan, nikhua a lo rei deuh deuh a, kei lah chu a hmel hmu lovin ni khat pawh ka khawsa thei lo chu a ni ta der mai si a. Mahni

duhber nena lungruai takah si chuan, midang ela han intuai hnuma han inchei pawh tul tawh hek lo. Kan ei neih avang chauba lo induang thin keini ang tan chuan, duhber nena inkawp fuh bera lo liamah inchei reng reng ka uksak tawh hek lo. An inah hlii chuan ka khawsa ta rawt a, a zun zam phuar vel a na kber mai. Mahse he thilah hia i thil mak tak ka chungah a lo thleng ta. Chuti taka ka lo at chilh takah chuan, ka nu leh ka pa pawh chuan an lo bre ta thuai a. Chuti khawpa an fapa neihchhuni ka duh ngawih ngawih chu min duhpui ta lo chu a ni. Mahse kei lah chuan ka nu leh pa mitmei pawh veng zo tawh loyin ka kawmserh phal mawih tawh si lo.

Chutia ka duhber min duhpui lotu na na na chu, ka nu leh pa ngei pawh ni se, kan inkarah ingeih lohna leh ingbirghona te a lo chhuah phah ta a. Mualpho khawpa kan inhauh buai leh kan rik tak rum rum chang lah bo lo. Kei lah chuan ka pa sum leh pai leh kan bung rua chenin ka tihrial phah nasa rawh. Chutia ka chhungte nena kan inkar chu a lo chhiat phah hial tak ayang chuan kan in ngei pawh chu nuam ka ti lo tan ta a. Ka haw lo ta zauh zauh a, thiante ina ka riah tak lah awm, an ina chaw ei nghala ka riah chilh tum lah bo lo, a hmangaih theih hle mai. Chuti reng reng chuan ka khawsa ta a. Chuti khawpa ka at chilh leh ka lungkhām ber na na na chu ka tarpui tur nlin ka ring a. Amah ka duhnaah chuan ka tla hlum a ni ber tawh si a. Amah ka hmangaihna chuan ka mit a tidelin ka beng a tingawng zo tawh a ni ber ang chu, laina thurawn leh chhungte min zihna pawh bengkhawn ta hauh lo mai chu. Kei lah chuan ka nu leh pa te ka farnu leh fapa mai ka nihna ang a ka ro khawm tur zawng zawng ai pawh chuan ka thilng tawh zawk si a.

Zan abhat chu a mak khawp nja : 'Buichhia laih loyin a inpuang' tih ang duhnaah kan insawi ta mai ila. Ka thianpa te inah ka riak a. Zan laiah chuan ka han harh hlai mai a. Ka ngaihtuahna chu a vak thui-in ka muhil leh thei ta reng reng lo mai a. Ka muhil thei lo chu pawnah ka chhuak a, thia chu a eng lo na a, khua a tha-in van chu

a thiang em em a. Arsi sang tam tak mai chuan an hum hlui, kum sang tam tak ral ta a an lo luah tawh thin kha luah sawn chuang haub lovin an awmna pangchuam tê tê chu an thut kim bial mai tih te ngaihtuahin ka ding reng a. Chung arsi atang chuan ka ngaihtuahna chuan keimahah min chhui lut ta a. Kei chuan ka duhber thien phal lovin ka nu leh ka pa min bringtu ngei leh ka farnute, ka hum luah tur leh ka pa chanvo min pek chauh pawh ni lo va, leilung danin fa-pa mal ka nihna ang a ka pa ro khawmtu ni tura min vohbikna zawng zawngte tlansan a, chutia mahni tanghma chauh thlira ka hum tur ka chan phah mai tur chu thil dik lo tawp niin ka hmu ta tlat a.

Ka chanvo tur chu a chhia emaw a tha emaw, ka nu leh pa min brin chhan leh tuisik atanga min enkawl seilen ang ngei a awm tur ka nih-zia chu a lo lang ta uar uar mai a. Keia duhber chauh at chilh a lungkham bera neih a, ma'ni nu leh pa hial tlan chhuahsan tlakna tur a nih lohzia ka hmu ta a. Chumi zan la la chuan kan ina hawn ka chak a. Mahse zan lai laia hawn chu ni tut tuta ka hriat loh avangin ka mu leh ta a. Mahse ka mut a chhuah theih chuan loh avangin ka mu meng ta reng a. Ka nu leh pa min hmangaihna lam chauh chu dawn loyin, ka hmangaih berina min hmangaih vena lam te nen chuan ka khaikhin ta chiam mai a. Chu ka ngaihtuahna chuan van Pathian khi a au ta hial a. Chuta tang chiah chuan he an hla hi ka chham chhuak ta a ni.

Kha chen kha nangmah hmangaih avanga eng dang mah lungkham lovin ka lo inpumpek tawh a, nang hian eng ngo min pek tak le? I duh-awmna an sawi zawng zawngte kha bumna leh tawktarh lek a lo ni e. Sava thang kamtulin tawktarh a chah hian sava kha a hmangaih avanga tawktarh chah a ni lo va, thah a duh avanga tawktarh siam lek a ni ang hian, nang pawh hian, i kawm nawmna leh i phungthlukna zawng zawng te, mitê leh milian, mi hausa leh rethei, hmelfchhia leh hmelftha thleithla lo va ang khata i kawm thiamna pawnlang tak hi, i mi ei

chhiatna leh zuk ralna hmanrua mai a lo ni e. Mihring nangmah rawn kawmtu apiangte neih zawng zawng chhuhsakin an nu leh pa i tuihtlar-tir a. An ni tin ei zawnaa chenin i chhut chhiatsak zel bawh si a. Heti ang em ema nunrawng hi ka hmu peih tawh lo che. Tan-ina hnuk lettu, chhungkaw busina thlentü leh mi thisen pawh dawt kang duhtu, mi hetü zozai hian an buaipui che-in tualthahna hial i thlentir tawh a.

Mihring tupawh alian atê sawi lovin, an neih zawng zawng ni se i chhuhsak a. Phihmang leh suamhmang mai i lo ni e. A pawnlawia i phatna zawng zawng hi chhungril lama i mi ei chhiat theihna tura i tawktarh lek a lo ni tib ka hre ta. I zawlaidi chuan min tirui a, pawhsak nei lo turin min fuihpawrh a, chapona leh intihveina hri chhia i thun a. I suahsualna tûr (poison) chakber chu lek chhuakin an thisen zam leh an thluakah i 'jection' hlum thâwn nen. Chuti khawpa nunrawng chu maw i lo nih? I lam hawin wawi khat mah ka pen leh ngai tawh lo vang. I intihrimtuina chu ka hnimsak leh tawh ngai lo vang che. Phungthluka derin phenrual i hui khawm a, a tawpah invuak darhna bak ang aye a thien? Ngul nei lo thang i kamah hian ka awk leh ngai tawh lo vang a, tumah awk turia ka phal hek lo.

Phemhamun meidila kal tura min zem â-tu leh hmelma tinreng min mawtu hi. Ka nu leh ka pa ngei pawh wawi tam an mittui ka tih-tak phah tawh a. Wawi tam vangtlang hmasa ka mualphovin ka zah phah bawh nen. Chuvangin, nang leh kei hi kumkhua-in kan inhnim hoal leh ngai tawh lo vang. Heti khawpa nunrawng, mihring nunna pawh zahderna nei love suagamtu hrim hrim hi chu khawvelin an mal-mak phe tih ka hriat har avanga lo kawm ve mai che ka ni tih ka inhnim chhuak ta e. Thi la, thisawn rawh. Mipui mimir leh khawtlang-in an do rawn che a, Sawrkâr labin a hnatzia che hi. Mahae chuti chung pawh chuan i tenawmna chu i la chhuah zak chuang hek lo. Khawpui kawthlerah an la mualphopui ngam chia, zah bopalin an la dangaupui ngam che hi i suahsual zah theih loh vang lek a ni.

Serkar leh mipui chu sawi loh, pawl zawng zawng Kohhran leh YMA

chenin, VDP leh khawtlang thatna tura pawl ding reng rengin an hua chauh che pawh ni lovin, a dovin an do rawn si che a. Han kalhlek ila, veng tinah an duh lohna che au-hla chu 'signboard' tibrengh an tar khum kiau kuau che a. Chuti ang hrim hrim chu i dinhmun a ni tih ka lo hre har hi a pawl thui hman teuh hle mai. Mahse tunah zawng ka hre ta chia ka hre chiang ta hle mai che. Kaldai lai Bel-sazzara chuan a chhiat phah thak tawh che a, Israel lai tam takin Pathian kut an tuar phah tawh baw. Khawmual leh thliarkar ram bung tina chengte huat i lo ni e. Mahse kei hian, keimah ngei hian, chuti khawpa mihring tichhetu, 'Hmelthahmingthangi' ka lo ngaizawng chia, i zunah ka lo uai kha a ni a. Heng ka chung a thil lo thleng zawng zawng hi kan phu renga hmu kan ni e, 'MIN TIRIANG EM MAI KEI KA DI VE²KHAN.'

Ramhlun Br. Y.M.A. Annual Magazine 1981-82-a chhuak.

— xox ❀ xox —

27. KRISTIANNALAH HNAM HMANGAIHNA

Bible-a kan hmuh angin, khawvel leh a chhunga awm zawng hi Pathian siam a ni a. Chung a thil siam zingah chuan mihring chu amah aaga siam leh a thil siam dang zawng zawngte chunga thunei tura a dip kan ni. Taksana tana mihringte mamawh leh tui tur reng reng chu lei chungsah hian a dah vek a. Ei-tur to, silhfen leh kawng dang a mihringte mamawh chi reng reng chu, leilung atanga hmuh leh leilung hian vek a ni. Tin, mihring chauh erawh hi chu, Pathianin, "Awm rawh se," a tih atanga lo awm ve ta mai a ni lo va. Amah Pathian ngein ama kuta thawk ohhuakin a thaw atanga nung siam kan ni. (Gen. 1:26-2:7) Chuvangin, kan nunna hian Pathian a zawm that a, a thilsiam dangte chunga thuneihna min kawltir angin hmangaihna pawh ngah bik turin min duh a. Tin, mihringte pawhin Pathian thilsiam chunga hmangaihna ngah chu kan bat that a ni.

Chu Pathian siam leitung hmangaihna chu 'ram hmangaihna' kan tih thin leh 'hnam hmangaihna' kan tih thin bi a ni a. He tawng hi Politics tawng a ni chuang lo va, Politics hrin chhuah pawh a ni hek lo. Amaherawhchu, Politics aanga mlin ram leh hnam hmangaihna hna tawh thin avang erawh chuan an Jam ri ngun chauh a ni zawk. Ma in Politics a thavvo a neih avang emaw, a iphnambhawih avang emaw a ram leh hnam hmangaih chi a ni lo va. Ram hmangaihtu tak tai erawh chuan Politics hi a ngaituah mai thin a ni zawk. Chu pawl chu, Party-ah a iphnambhawih tihna a ni chuang lo. Hnam hmangaih na hi Party-a ingghat a ni lo va, Party hi hnam hmangaihna-a ingghat zawk tur a ni. Hnam hmangaihna-a Party a ingghah loh chuan, chu Party chu 'Party suak' a ni ang.

Chuti ang bawkin Kristianna hi Pathian ingghahna a ni lo va, Kristianna dik tak chu Pathian-a ingghat a ni. Pathian ingghat mi chuan Kohhran a ngaituah tel thin a, Kohhran ngaituah ringawt chu Pathian ngaituahna a ni hek lo. Pathian chu Kohhranah a ingghat lo va, Kohhran hi Pathian-ah a ingghat zawk tur a ni. Pathian ingghat lo Kohhran chu 'Kohhran suak' a ni. Tin, Kristianna dik tak chu, Kohhran pek a ni lo va, Kohhran (Denomination) hrin pawh a ni hek lo. Chuti ang bawkin hnam hmangaihna tak tak chu Party pek leh hrin a ni lo va. Party chu hnam hmangaihna bunlawkah chauh a hmang zawk thin. Chuti ang bawkin Pathian thutak zawma rilru chuan Kohhran chu, chhek lawka buzem ang lekah a hmang thin. Party at-chihna hi hnam hmangaihna a ni lo angin, Kohhran atchih pawh chu Kristianna dik a ni a hek lo. Hnam 'hmangaihna dik tak leh Kristianna dik tak chuan, Party emaw, Kohhran bil emaw rawngbawina a ngaituah hmang tawh ngai lo va, theih pawh a theih ngai hek lo. A pahh hien kai dan sang tak, ingghahna thuhmun, rawngbawl dan erawh chu hmang daih si a ni.

Hotang hian dan sawi fiah leh zual ta the: Mahti in hmun lo ram chu mi tin a tiche theitu laka ta humbali kan tum thin a. Tin, kan

tuaihnumin a thatna tur kan ngaihtuah ang hian, khwvel leilung pawh hi Pathian min pek, a neitua dah, hotuber tura siam kan nih a hnu-ah, a chhiat a that thuah kan mawbphurhna a ni ta lo thei lo va. Chu chu keini Kristiante mawbphurhna a nih si chuan, kan rin Pathian avang chauh pawhin ram leh hnam hmangaih chu kan bat a nih chu. Mahse hnam hmangaihna chu keini Kristiante chuan kan Kristianna atanga thlira kan hmuh fiah a nih vanga Kristian lote chu chiang ta lo an ni chuang bik hauh lo. Ram hmangaihna hi Kristianna atang chauh a chiang a ni lo va, kan thurinbu (Bible) hian min lo hrilh chian tawh em avanga hmu hma bik deuh tur leh chiang bik deuh tura ngaih kan ni. Chuti chung pawha la chiang lo kan nih fo chuan, kan Kristianna pawh a la chiang kak lo deuh ang tih pawh a hlauhawm thei.

Israela fate chuan an ram chu an biak Pathian pek a nih an hre chiang em em a. Chu an ram Pathian pek chu a leilung a hausak leh hausak loh lam an ngaihtuah lo va. An hnam tlem leh tam emaw, an chak leh chak loh lam emaw an ngaihtuah lo va. An chanvo tura Pathian pek a nihna chauh ngaihtuahin, an ram leh hnam chu an thlir tawp mai a. A chhunga awm zawng zawng chu 'kan ta' an ti a. Mi ram ropui tak tak leh hausaw zawk pawh an awt chuang lo va, nuam lah an ti bawh hek lo. Sala an tan lai pawhin an ngai ngawih ngawih a, an rama Pathian an fakna bla chenin mi ramah chuan sa thei niin an inhre lo hial a. An sal tanna Balulon lui kamah te chuan, an ram ngai chu tingtang fahran pawh tum zai rel peih lovin an thu a nih kha. An ram an luah lehna tur a nih dawn phawt chuan an sum leh pai zawng zawng pawh chan an hnial lo va, an hun khawhral lah pawh an ti hek lo. An in leh lo an hlan ngam a, anmahni mimal hamthatna um ahnehin an nunna ber pawh an dahkham zawk thin. An ram an luah leh hma pawhin, an ram theihnghilh ringawt ai pawhin an kut dinglam chan an thlang a, an briatreng loh ai chuan tawng thei lo piangsual nih pawh thlan nahawm zawkah an ngai hial a nih kha. Chu chu a ni, ram leh hnam hmangaihna tak tak chu.

Chuvangin, keini Kristiante rilru-ah chuan, kan Pathian min pek kan

ram hi buap zo lo va, kan Kristianna kan kalpui vaib chuan, 'Sa-khua-in a ngek a hlawh' tih Mizo upa thufing chu kan nihna dik tak a ni ngei ang. Kristian kbingbai, Pathian min pek sa pawh hmangaih lo, kan chenna tura ram min buatsaihsak pawh ngaihsanna chang hre lo Kristian pangking tak kan ni ngei ang le. Ringtute chu Chanchin Tha hril tura tirh kan ni a. Chu Chanchin Tha chuan leilung leh a chhunga chengte hnena Pathian min siam chhan thu hril leh a ram min pek humhath tur kan nih hi kan theih fo thin. Thilsiam zawng zawng hnena Chanchin Tha hriltu tur kan nih si chuan, ram emaw, hnam emaw chu kan hmaih ngam dawn em ni? Krista chhandamna hi Thlarau lam thil chauh a ngaihna hi, Krista zirtirna him tawka 'ngaihna avanga zirtirna kan dawng kumkhua dawn a nih chuan, a va han vanduaithlak dawn em? Krista chu kan thlarau chhandam turin a lo kal ngei a. Mahse amah ngeiin a sawi angin, a tirtu a Pa duhzawng chu a leilung siam leh a chhunga chengte chunga thuneitu tura mibringte a siam chhan anga a neitu nihna an chan theih reng hi a ni si a. Chhandamna chauh hi Krista zirtirna ni-a pawmtu chuan, Krista zirtirna a pawm kim lo a ni ang.

Judate chuan Pathian kaihhruaina chu tisa thil leh leilung luahna chungchangah an thluk a. Chuvang chuan Messia lo kal tur pawh an ram thawvenna lam tur chauha thlirin an lo hmuak a. Mahse Krista a lo kal meuh chuan Thlarau chhandamna chu ram chhanchhuah lam ai chuan a tum bulpui zawk arawn nib takah si chuan, an theih ta angin, Kristiante pawh hian, Krista chu Thlarau chhandamtuah chauh kan puh pumhlum a nih chuan kan theih ve tho ang. Kristiante chuan Krista rilru, a Pa duhzawng ti tura lo kal a nih a angin, a lo kal chhanah kan chhui lut tur a ni. Pathian hian, ringtute chu Kohhran pawl (denomination) angin a ko lo va, hnam pawh chu Party angin a ko hek lo. Amah hmangaihtu apiangte chhandamtu a ni ang. Party ni lo va a hnam siam hmangaihtu apiang chu, an hnam nihna angin a tung ding zawk thin. Krista thil tum chu Kohhran pawl rilru zim takah a leng lo va. Amaherawhchu, Kristian nihna angin eng pawlah emaw

chuan mihring danin a tel (identify) chauh zawk thin angin, hnam hmangaihoa rilru pu mi chu, Party bil thlarau zimte (feeling), ar kho khuh ang mai a khaw hawi zau thei lo leh ram leh hnam thlir pha lo va inphum pilna laka chhuakin, Party chung lamah Party-a awmte huap phak bak thlenga rawngbawl turin hnam pum chu ang khata enin hnam tan a thawk thin.

BESY MELODY Magazine 1981-82-a chhuak.

—OXO- ✻ -OXO—

28. FAM TA LO CHU

(Thangphunga leh Rohrenga chu inkhawmchhak-kawm-thlang an ni thin a. Hun rei fe an inthenawm hnu-in, a kawmchhak zawk Rohrenga chu a pem ta a. An inthenawm lai chuan an inkawm ngeihin 'Kawmchhakpa, Kawmthlangpa' ti-a inko mai thin leh a chhuo a zana inlen tawn reng reng an ni a. Rohrenga pem hnu kum sawm laiah chuan, a kawm thlangpa Thangphunga chu Rohrenga te khua-ah chuan a va zin a. Khawlaia nula tuichawi hnenah chuan—)

THANGPHUNGA : Chemte, khawi i hi nge Rohrenga in?

NULA : Tu Rohrenga maw? Sakbi awk thei Rohrenga zawk nge i tih a, Pem-Rohrenga?

THANGPHUNGA : (*A han ngaihtuah leh hlek a, a kawmchhakpa chuan sakhi a awk theiha a hriat loh avang leh pem thar zawk ni-a a rin avangin...*) Pem-Rohrenga (*a han ti ngawt a.*)

NULA : Thlerpuiah hian chho zel la, dinglamah pum a lo awm ang a. Pum chhakah chuan peng a lo awm ang a. Chumi-ah chuan phei la. râp-in a lo awm ang a, chuta tanga chhiar chuan in li-na a ni ang.

THANGPHUNGA : Chemte, a nih aw, ka lawm e, ka bo bil tawh lo'ng e.

(Thangphungan Rohrenga in a thlen chuan, Rohrenga chuan paikawng a lo tah mek a, a kawmthlangpa Thangphunga a hmu phut mai chu .)

ROHRENGA : Aw ! Kawmthlangpa lah ni reng mai ka ti ! Engti tiha heng lam lamrawn thleng ta che nge i nih ? Khawng chibai han inbuk hial teh ang. Pawihai a awm ta chu a ni lo maw ?

THANGPHUNGA : Zengmah pawidang awm lo ve. Kan inhmuh lohna nikhua a lo rei ta a. Chu-achhapah khawsakna sul a lam a tamin vah harh pabin ka lo zin khawthawng mai mai a nia. Lo, zin ve tak lemah si chuan, phurhhlan ilo leh vawkte te pawh kan lam pah a ni zel ang chu ka ti. Kawmchhakpa, hei in chhungkua chu in that lai a nia maw ?

ROHRENGA : Tawng thu chhe lo, tunlai chu kan pang dam ve lai tak a ni. Tlem lai khan kan nu a thei lo deuh reng a. Mahse tunah zawng ani pawh a thei ve leh ta. Lambnatah vawchaw a va la ve ta a nih kha. Nangni lam zawk, in chhungkua in theih tlan lai a ni em ?

THANGPHUNGA : Keini pawh tawng-khawlo ni suh se, kan kum that kum tak a ni ve. Hritlang hnaptui fahran phej hi zawng mihring kan nih chhungin sawi thu cheng lo. Khum beta kan tluk loh phawt hi chuan ding chung na ngang hi a ni a, a zia-awm. Nikum zet erawh kha chu kan chhiat chhuah kum a chhuak a, na leh na hlirin kan inkahpupchaw zut mai a. Khua a var lovin kan kum lo teh asin.

ROHRENGA : A nih tak chu maw le ! A nih tun ei laiah hian hawp in thar em ? In khawtlang eng nge in an ?

THANGPHUNGA : Khawi lam riangvai-ah. Sawi leh sawi hnu, a vah lain 'kan thiampuipa rulin chuk' tih ang maiin kan tlangval a han inherh phawt a. Nikum khua lah kha khati kha a ni a. Ruahtui tlak hma kum tak mai a lo ni nen, ni bluiah lo kan hal

hman ta si lo. Ni tharah mah chuan ni thum lek sa-ah kan rawh ve ta ringawt mai a. Sanghar ar rawh ang lakin, a vate fuk chu sawi loh, a chung pawh a hawl fai zo hek lo. Ka khawb chhuak zo ta lo va. Buh chi tlak loh kum tak mai a lo ni nen, tin thum chauhan phum thei a. Thlawh hunah kan monuin nau no a han pawm zui ta. Kan nula, thlawhhma kan lak kepe kan tih lah chu, tum loh takin kan hralh lo thei si lo nen. An tul lutuk hlo thloin an riak a, ram riah an ngeih leh si lo chu sikserhin a pumthluk zui ta bawk si a. A! nikum zet chu, 'Chhechhunga' kan ni ringawt mai.

Kan chhungte hlawm lah kan ti-hah na rawh. A khata khata inpuih zawhzai sen ni hek lo le. Pawhchhiat dawn lam hnaihah kaichhan kan la ta ringawt mai a. Ene emaw ti ti chuan kan dah ve thei ta tawka. A chu a chu thu dang, buh hri tha lo, kumthu bawhin a dum zul mai a. A hmin han thavia ni hek lo, a arngeng nen, a sisawp a sisawpin kan beng liam ta mai mai a. A ram haw zawngin phur diat phur swmnga emaw tur chu an chlawhchhampui ta a nih kha. Nangni zawk hi ei in nei em?

ROHRENGA : Eng ang bik suh ei. Thlawhhma lak uar lo khua kan nih ahnu-hmanah kan ram thehin zir hek lo. Ram hi kan ei da tawh reng reng bawk nen. Thlawhbaw tulno kan khawng a, ramchang leh tlema upa deuhthe chu ni se, a enga pawh ni tur. Kan ram bawh enin han intodelhzia kan ni lo ve. Keini tak hi chu a zia-awm pawl kan ni ve mai ang chu, buh thar manna khawp zawng kan thar ve a. A khawtlang thu-ah chuan, han inthei sem ta diah ila, hlo thlawh chhung ei pawh kan thar lo vang.

THANGPHUNGA : A nih leh, in naute kha inmualvawm hrangin an awm ve hlawm tawh chek ang a maw? Tunah hian engti khaw-sa nge in nih?

ROIHRENGA : Awm ve tawh e. Mahse kan upa ber kha chu khit lai Bahzar veng-ah khian 'Ka inding ve e,' a ti a. An chharg-chhiat berh lai takin a nupui fanaute a thihsan hlah mai a. A fate an la te si a, an nu ho chuan an khawsa ve naw naw a. A nupui chuan a fate chu a tulpuidawn ni maw kantia, kan theih ang tawk tawkin k'n peizawn tlang a. A nupui chu hmeichhe hna zal mi tak mai a lo ni hlah a. A fa tē ber pawh tunah chuan a fehsan theih ve tawh a, a upa ber chu tunah chuan se en rual zet a ni ve tawh e.

Tin, kha kan pem laia kan upa ber dawttu, thingtang kuai rual vel a nih laia pem kan nih kha. Ani kha chuan pasal a han nei ve a. Mahse an inhamtawng lo a ni ber ang chu, sum-chhuah a ngen fo mai a, kan chhuabsak ta nge nge a. Thisen pal hman lo-in an inthen hlah a. Kum khat emaw kan han kawleh a. Rei a len leh hma-in rawn duh der ve tawk an awm a, kan kaltir ve leh ta mai. Tunah chuan fa p wh an nei ve leh ta.

Tin, chumi nau leh chu, kha, lai pitarin ka pa sakei kah chawia a sak 'Kaphranga' kha a ni a. Kumin thal khan nupui kan lamsak ve a. Fa an la nei ri h lo va, an nupa-in an feh ve leh ta nih kha. Chumi nau leh chu nula kan kawleh a. Ani pawh remchanga kal mai thei chu a ni tawh. Mahse zu duh mauh ri h lo va. Kan phu loh tak tak pawh inleng a hmu asin maw le. Mahse zu duh ri h hauh lo va ! Chuti tē mai chu kan khawsa chu a ni a. Mahse ka sawi tawh ang khan, kan rute pa ho loh kan hnenah an cheng chawt hlawm a. Annin min tichhangchhe deuh e, tih thu lo-ah chuan, keini chhung khawsa ngawt chu kan hulhar tawh khawp. Nangni zawk kha, in naute kha an invawm darh ve tawh hlawm ang maw?

THANGPHUNGA : Tunah chuan keini pawh ek vuak pherh ang kan ni ta ! Kha, kan upa ber kha chu in awm laia vai lem chang

kha a ni a. A nupui fanaute nen an awmna lamah an khawsa a. Tunah chuan belthum a kaj ve ta a. Fa pathum a nei a, an awmna hmun pawh khawi nge maw an tih kha le, an vai khaw ram hming hi ka hrereng ve thei thin lo. Kha mi nau kha nupui neiin in-hrang a chang ve a. Kha, kan kawthmai Kung-bawnga in hmunah khan an awm a. Chumi nau leh chu, in tlangval Kaphranga nena inruai chiah an nih kha. Kha mi kha a nia nikuma kan bralh e ka tih chu. Kan remtih chiah hma-in an lo laklawk ve rawh si a, han remti lo ngawt dawn ila, a chan chhe zawk tur kan ni dawn si a, kan kaltir ve ta mai. Midang chu kan la awmpui hlawm a. Famo kan nei a, fa pakhat an nei a. Kan tê ber chuan ram a la tang lo deuh.

ROHRENGA : A nih tak chu. Zu thawkawm khawp che u. Keini zawng kan tute pa nei lo hian min ticahangchhe em a lawm maw le !

THANGPHUNGA : A ni ve bawk ang chu, pi leh pu neih manah, an lo fahrah tâk si-ah chuan in mawh chu a ni ve miao si hek le.

ROHRENGA : A nih leh sialte kha in la vulh tluangtlum ta zel em?

THANGPHUNGA : A hming chauhin kan la vulh. Tunah tak hi chuan a pui no hruai lai leh a la kan nei a. Tin, a pa 'khuang kan ruai' tih ang hi kan nei bawk a. A dang chu kan tiriral zo tawh. Upa-in ranpui leh ran tê vulh kawp chu a hmuangil lo zawk a awm duh e, an tih chu ka lamrel khawp mai. Kokar a tawh fo mai a, a chang leh sapui kutah a thi bawk si nen. Chuvangin, tlem laia kan upa ber vailem chang chu a nupui fanaute nen an lo chuang chhuak a. inhmuh a khâtin chungkaw kima inhmuh manah kan sechal chu kan talh a. Ram daia ring rawh leh zan ktat thila sarep chang thei mai ngang hi a ni a, kan ui phal ta lo mai.

Tin, a pui pakhat chu kan ei nei lovin kumin vahsan lak tirh

khan tambarah kan dek ral baw k a. Ngawi teh, Kawmchhakpa, ranpui vulh pawh an khap dawn emaw ni, kan la tihral zawh vek mai awm hi maw.

ROHRENGA : Chuti ni se, a nih kumin lam te, khawi lai ram kha nge in neih hlawm le?

THANGPHUNG : Keini tak chuan, kha i la hria ang a. Lal pitar thih kuma kan thirideng lo hlui kha a pumin kan hlawm a. Kha mi bakah khan ram lam kawr kha kapin, a lu lamah therhlo hmun atan ngawpui khawng zet tawh kha tlem ka tuk belh a. A mawng lamah muat hlawm inzingzum buh-hak muat kha tlem ka hlep tel a. In lamah cawh chuan thirideng lo ri hlui zelah hlai chhovin ar-lei han su-in ka invalh a.

Kumin zawng khua-in a zir a, kan hal fuh deuh baw k a, tunah le, buh mitmei a la lang chiah rih lo va. Tuna a lan dan maiah chuan a khawtlang thu-ah pawh, zuvaten zah a ngaih a, ruahtui lamin a zir baw k chuan, khual kai lo va khawtlang into-delh thei awm hmel zawngin kan lang e. Mahse buh hi zawng a seng a hun hma loh hi zawngin tichhe thei apui a tam a. Khua-in min rengdim thiam teh phawt se la le.

ROHRENGA : A nih khawtlang rorelna lamah te khan i la inrawlh peih em?

THANGPHUNGA : Peih loh theih pawh ni nghal lo chuan. Ka phangial chung pawhin min pêm buh bel leh chawt si thin a. Zawhte upata upa, hotu tawng tur leh mi biang han be tur lahin mi an namsch zel baw k si nen. Ka pha zo ngang lo va, ka han ni ve leh ngawt thin a. Mahse Kawmchhakpa, tunhma ang chuan ka phusa peih ta lo. Siali khaw mawiah ka tang ve mai mai chauh a ni. Upa tha thum lam kan lo ni ta a, tunah chuan a serh thianah ka ti ve mai mai a ni. A thuhrimah keini ang rual tan zawng rorel thiam a harsa ta. Thangthar duh dan pawh kan

pha ta lo ve. Mi an awm loh aleiah 'lal a bovah hleimualrang a lal' tih angin kan han ni ve leh rawih thin a. Ka peihpui ta lo ve.

(Chutia an titi lai tak chuan Rohrenga nupui Thanghmuai leipui kal chu vawk chaw tur phurin a lo hawng a. An thenawmpa Thangphunga a hmuñ veleh ..)

THANGHNUAII : Aw, aw, âw! Tu pa roh chu, Dawla pa zu ni roh reng a!

(A phur chu an pan a chawi thlaksak a, a hnam chu tuum hun hmun hnaih ber bana sakhi ki-a a ban pah chuan...) Khawnge, i han inchibai teh ang. Engti zai ziaa heng lam lama i hmei te kan lo hmuh tak khiah chu?

THANGPHUNGA : Inchibai tuk e maw. Dəm e, kan that ve lai tak a ni e. Thangdawla nu pawh tunlai chu a nulat ve lai tak asin. Kha chen lo inkawmchhak kawmthlang ve lem si kha, inhmuh te pawh a chakawm leh tawh a. Chhuanlam siamin ka lo zin khawtbawng ve mai mai tak tak a ni. Vawkchaw i va han duhthawh ve, vawk vulh lai eng ang nge i neih?

THANGHNUAII : Sawi tlak ka vulh lo, a pui ka vulh a. Hmanni khan no a theh a, pariat a bring a. Tunah chuan chaw an la ban lo deuh. Chu bak chu puahtu sum nga che che hi a ni leh maj. Dawla nu zawk, ani kha vawk a vulh thei a?

THANGPHUNGA : Ani pawh vawkpa a mal vulh a, tunah chuan sum ruk tualleng tih ngam zet hi a ni a. Ani rau rauah a vulh len ve chhun a ni awm e. Chu chu a lam maw le, kan rona a rei tawh si a. Hmeh hlum maj kan duh tawh a, a thlaktu vawkte kan nei si lo. Khawtualah lei tur a awm si lo va, vawkte zawn chhuanlam siamin ka lo zin ve rawih a. I vawkte chu lak hun tawh se awlsam mai tur.

THANGHNUAI : Teh tak e. Mahse vawkte zawng a awm ang, khaw-
laiah ka hmuh diah diah hlawn kha.

ROIIRENGA : Thanghnuai, ar eng ang i ge i neih? Hei, Kawmthlang-
pa lo zin ve chhuna ar pawh a hlawn lohvin kan zin ve hmu-
min lo talh duh nang lei!

THANGHNUAI : Talh tuk e, ani meuh meuh lo zin chu arpa chhiar-
khuan ngah kan talh lohvin.

THANGPHUNGA : Ar kan hlawn zo ngut ang maw? (*Chutih lai
tuk chuan an tupa a lo lut a, archhiarkhuan thu an sawi lai a rawn
hre hman a.*) "Ka pi, ar i talh dawn chuan ka arpa kha chu
talh hauh suh," (*a rawn ti a.*) Talh lah lo ve a, Mama, lo kal
teh, hei hi maw in tupa chu? A kimtlang ka hmuhin i tupa a
ni tih ka hre mai. Nangmahni lam a khaw a ni hi, a nu loh-
te ka hre hlei law, a pel reng a hraw mai. A pa naupan lai
hlauh kha zu nia!

(ZAN MUT A LO HUN A)

ROHRENGA : (*An nula hmenah*) Siambawh, i pa hi mutna han stam-
sak ta che. Ani kal bah, bawh zal pawh a duh ang e. Puan-
kawpte kha han khawn khawm la, i puan-thulkhungte kha.

THANGPHUNGA : Chung a tul lo vang, khua a vawt lo, nanga zan
khat emaw te chu, a vawh deuh tak leh tap kan kuan anga a ni
mai.

(MUT HMUNAH CHUAN AN TITI ZUI ZEL A)

ROHRENGA : Kawmthlangpa, i lum ngut meuh ang maw?

THANGPHUNGA : Lum teh meuh ang, mi ngaituath suh u. Ngawi
teh, Kawmchhakpa, hmanlai han sawi hi chuan lung hlui hi a leng
thin e, ti rawh. Kan khua chu i rawn ngai ve viau thin lo maw?

ROHRENGA : E, ngawi teh, sawi thu cheng lo lei! Kan pem

kum te phei kha chuan lo kir leh tak hi ka nâp a. Mahni pian leh murna hi zawng ngaih tih a reh dawn lo ve. Ka nu leh pa lu lumna hmuna ka lu a lum lo tur mawlh hi a sin ka ngaihngam loh chu ni. A mual leh tlang te, a kawr zai leh a ram chengker lai ber thleng hian ka rilruin a chhui a chhui thin a. Sawntlungêl leh bahra khur chenin a awmna rilruin a la hmui chuang si lo va. Heng lai ram zawng rilru-in a nêl tak tak thei lo.

THANGPHUNGA : A ni mawlh ang. Mi alaja mi ram dai ngam mi kha i ni si a. Ka rilru chang pawh hian ka ti lo, Thangdawla nu nena kan sawi chhuah nikhua chang pawh hian, 'Kawmchhak-pa chu le, a han pêm ta poh chu a ni a. Nurm a ti ngut ang emaw chu le. A lung zawng a len ve châng a awm phawt ang,' kan ti fo thin che asin. Mahse, hei, tunah zawng i lo cheng ve rei leh ta a. Eng chen nge in awm ve leh tak chu le?

ROHRENGA : A rei ve leh dawn tawh mai. Pang a dam hi zawngin kum khat hi rei mawlh hek lo. Tunah chuan kum sawm pakhat a ni tawh lawm ni chu le, a ni tawh ang. Tun vahsan lak hi a kum sawm pakhatna a nih chu. Kan inhmulo rei ngar ngar hle maw? Kan inhmulo tawh dawn lo liêl emaw ka ti a. Mahse Pathian zarah 'Fam ta lo chu tawn leh ni awm na ngai' an lo tih angin, thi ta lo chu hei, kan inhmulo ve leh ta mai zawng a nih hi!

THANGPHUNGA : A nie ti rawh, a dam hi han hauh phawt mai ila.
(AN NGAWI TA VANG VANG A, MUTHILH ZAI AN REL TA A.)

(Class VIII zir thin.)

29. NGAITHLATUTE LO HRIAT DAN

Zaimite hriat tur pawimawh zual eng emaw zat chu Radio-ah leh chanchhlabu (Magazine) lamah te hre zawkten an sawin an ziaik tawh thih a. Chuti ang thih chu keini ang rual ziaik ve chi a nih loh ahnuhmanah ziaik tur pawh kan hre na hek lo. Amaherawhchu, an zai lo ngaithlatu lamin kan zaimite rawl kan lo man dan erawh hi chu eng emaw chen kan sawi ve thei ang chu. A dik emaw, dik lo emaw ka lo man dan tlangpui ka han ziaik ve teh ang.

A hmasabera ka sawi duh chu : Midang aw pek dan (style) lak hi ngaih a nuam lem lo tih ka sawi duh. A mawi ve hle-in an thiam ve fu pawh a ni ta ve ang Mahse 've' a ni tawhin a dawttu bak hauh phak a nei tawh lo ve a. Chuvangin, hlutna leh ropuna a tlachbam in a satu khan le-loh a hlawh thei hial a, chin loh a tan a tha. A dawt lehah chuan - Sak mawi tum vang emaw, mahni-a tihdan brang (style) neih ve tum vang emaw-a mi hla thluk siam sa, a phuahtu thluk siam pela thluk kikawi leb a kawh chhuak pela thluk hi a intih vanvathlak hle in a ngaithlatu bengah a ri thei. A satu hlutna a paih hniam a, a phuahtu pawh a tawh phak bawh. Hei hi kan zaimite rawlin ngaithlatute min deh dan chi khat a ni. Tin, a phuahtu phuah ang phur chhuak zo lo va hla an sak hian a phuahtu sadai a thiat phak tih hriat a tul loh. Eng hla pawh ni se, a satu rawl a chhiat leh a that chu thu dang, a phuahtu tum tilang zo chi-a sak thiam hi lo ngaithlatu tan a hah-damthlak ngawt bawh mai.

Hla nem lam sa chi siin mahni rawl mil zawng ngaihtuah bak sak lo va a sin sang chi an han tepui ve chiam mai hi chu, ngaithlatute thin a tirim rum rum thei hial mai. A nih loh a leh, Solfa thluka sa thang leh kahnem lam thiam meuh lovin hla nem leh thluk khamphei chi an han sa chang ngil ut mai hi chuan lunglen a hnawt tiau duh kher mai. Solfa thluk ro khawng thuh mai chauh sa chi tan chuan ter chhin loh law law a thain ka hria. Chuvangin, mahni rawl mil zawng hla thian thiam hi mahni hlutna insiamna bul a nih bakah hmasawna kawkawng a ting bawh. Tin, kawng dang leh chu : A phuahtu tum ang phur chhuak zawnga sak thiam hi a ni. Hla phur leh tho at chi sak dul

hnuk mai te, hla khamphai leh khawhar lam chi sak nun bru mai te chu a pawl a ni. He tia sak hian a phuahtu pawl a khawih phakin a satu thleng pawhin a in sak leloh phah hial theiin kan lo ngaithla thin.

Tin, zaimite rawl atanga a lo ngaithlatuten kan lo ngaithlak atanga kan lo zeldin theih chu : An hmel hmu pha hauh si lo hian an rawl atang ringawtin 'chapo rawl' a lang thei hi a ni. Zai leh hla sa mai mah ni se, tin, a hla thute chu thu pha leh hla thuhnuairawh tak pawh ni se, a satu rawlah khan chapo rawlin 'part' a pe tel tlatin a hriat theih a. A satu rilru leh mihring chuan belhchian a dawl fu pawh a ni ang. Mahse rawl atanga chapo rawl lang lo zawng tura sak chu a mawi zawk ang. Chapona tling lo mah se, chapo anga ngaih theih ngawt pawh hian atua-te pawh hi min hliah sam em ein mai. Aw le, ka sawi duh leh pakhat chu — Mahni Mizo hla ngei si, Sap awphawia sak mawh hi a mawi lo mai. Mizo hla chu Mizo rawla sak a mawi ber kum-khuain ka ring. Sapin Mizo hla an sa chu ni se thu dang. Chu pawh chu ni se, a fai lo thei ang bera sak chu a la mawi zawk ang. Chuti-a-lo va, Mizo hla dik tak si han sap awphawi puam vel hian Mizo hnam pum hi a mualpho phak thin niin ka lo ngaithla.

Aw le, ka sawi hnuhnung ber chu, eng hla pawh ni se, rilru leh tih-tak-zeta sak hi a ni. Pathian fakna hla lam a ni emaw, Love Song leh kan Mizo hmanlai hla leh eng lam hawi tla pawh ni se, a satu-in lungleng tak leh tih tak ze'a a rawl that ang ang a sak hian a lo ngaithlatute thinlung chu a hmin ber mai. Chuvangin, lungleng tak leh duh takin i hla sak apiang sa la, keinin tui takin kan lo ngaithla thin dawn nia. A phuahtu tum mitthlaa hmu uar uar thei khawpa lungleng leh tih tak zeta in sa hi mawi kan ti ber e.

*ZORAM AWITU, First Magazine of
Mizo Zaimi Inzawmkhawm, Mizoram. 1983.*

30. TLAWM MAKAH VANZEMA A THI

(Mikawh sakawhin pasalha a puang zar)

July ni 19-a Tlangnuam nula Thinchbingi te pafa Serluia thi chu Mizo panggal rilru-ah chuan thi naran mai a ni lo. A pa chu thi lova ruangin an chhan hman hram hram a. Mahse a fanu theirawl duhawm tak crawh chu tuma bawisawm lohvin a liam ta. Mahse a ruang hmuh a la nih mian ei loh avangin Tlangnuam tlangvalho chu a ni la la chuan a hria apling an liam ngah zel a. Kei pawh a tuk ni 20 (July, 1983) ni chuan kan V/C President Pu Lalthanzauva nen kan thawk chhuak ve ta a. Tlangnuam dalah chuan an V/C hovin zarhliap hnuaiah an lo thu khawm laih a. Zan zu riak tawh lo haw an awm reng lalin tlangval thenkhatte crawh chui an liam reng bawk a.

Nula leh tlangval ham hmem tawhzia an ngaihtuahin kan hotute chuan ei leh berah harhatna an tawh an hian a. Chavang chuan nulate phe chu lo haw gib mai tur leh ei tur awm thei ang ang. Serlui Micro-Hydel Project shawktute bukfai chhak khaw pawh a tul anga ei mai zel tura tlangvalho zu ho khawm turin kan upate thu angin kei leh Tlangnuam V/C Member Pu Zakunga leh Pu Ngura chu kan kal ve ta a. Mahse kawng lakah chuan, a zawngtu zinga ni Tlangnuam tlangval Rongchinglova chu Lichenga a vanduai thu thientu zuatko kan tawh leh ta a. Chu avang chuan keini pathum chu kan kir leh hih a. Ro hian rei deuh pawh tul dawna kan hriat avangin kan upate nen chuan beng sakin kan ngaihtuah a. Tawngkhawlo ni hial suh se la, vanduai zel pawh thei awm thei a nih avangin tiema phanchang zawk deuhon an ho chu a tul ta deuh deuhin kan hria a. Tichuan, Tlangnuam V/C Member Pu Zakunga leh an V/C Secretary Pu Rala te nen chuan rashpoi-vanawn hnuaiah kan laoi chhuak ve ta a.

Chawng dar hnih vei a ni a, ruah lah chu a sur reng mai si a. Kawng tlan chuan nula leh tlangval haw lam chu huh pial ang hlim hlim hian kan tawh phaman zuh ngai a. An haw zo ta deuh a ni ang e tih mai tur hian an kawi zawih zawih reng mai a. A hmun kan zuk

thlen nak chuan le, khawi lam haw zawh te chu hnai lo. Mizo tlangval hlang bluk mai dwai tam lo hmel za tam rual chu an lo la phu lui lui mai a. Tlangval Ronghinglova tlakna li, tui khawthla chhumpui kara tlangval tuithiam che vel hmel ka han hmu leh, phu li-ah ngei chuan Tv. Ronghinglova chu a chesual tih ka han hmuh chuan, ka rilruah, "Tlawm makah Vanzema a thi a, mikawlb sakawlin pasaltha a prang zar" tib Mizo upate thufing dikzia chu a rawn lang uai uai a. A luidung tluan mai chuan tlangval tlawmngai sawm tam rual chu an phu lui lui a. Chung tlangvalte chuan hlawh an phut lo va, ropuina leh thiamna lah an zawng na hek lo.

Mizo nula leh tlangval vanduai ruang chu hnamin a bo pil a phal lo a ni. Vanduai chhungkuate hmakhua atan a ni mai lo va, a zawngtute hamthat nan lah a ni hek lo. Mizote hi khawvelah hnam anga kan awm ve chhung chuan, he kan pi leh pute thurochhiah leh hnam rohlu, ziaak leh thupeka awm si lo, pianphung lairila ziaak ngheh tlawmngaihna atanga hnam tun din lehna hna hi Tlangnuam khaw bat bik a ni lo va, Aizawl khawpui mawhpurhna bik lah a ni hek lo. Mizo hnathlak Duhlian tawng hmang tawh zingah chuan nunna hian a bat-in a ba a, a hun sen leh a man sawi hlek lovin, zamual liam lova ding reng a nihzia chu he Serlui kamah hian par a rawn chhuang leh ta, a va han ropui tak an !

Ni 20 zan pawh chuan Mizo tlangval sawm tam rual chu Serlui kam khawhawng leh chhndiak zingah thian chhan thik ngamin, nangtha chu sawi leh mang chhia pawh mang hman lovin tam lakth an mu leh ta. Chuan zan chuan Khatla veng tlangval 80 rual zet chu zanglat dar hain veng a sigite ralam hawin chhangphut ip thum kan hman sa akin an lo thlang leh ta rap mai a. Chungte chuan eng nge beisi an neih? A tut khua a lo var a, leilung lan tih atangia veng dang tlangvalhe chu labrit sen leh khawpin an lo thlang japthaman zut reng a. Serlui dang tluan mai chuan khawpui tlangval sang chhuang rual chu kan phu ta lui lui mai a. A ghente chu Officer an ni a, a then Pastor, thenkhat lah zirlei leh Office Babu an ni jawk a. Mahse Mizo

tlawmgalhna chuan nihna a thlir lo va rethei leh hausa, mi lian leh mi te a sawi hek lo. Mizo kan nih theuh zawkna chuan ang khatin ro min reisek a. Nihna leh in leh lovin awmzia a nei pha tawh lo va, lehkhä thlamna leh zirsanna lamin kori a tu tawh hek lo.

Amaherawhchu, Mizo zinga ziaak lob dan hmanga ro min rel saktu upatna erawh chuan kan zingah aw a neiin thupui hlapui a nei mai a ni. Tanpui ngalin duhsakna an dawng a, mi chak loyin khawngaih an hlawh mai bawh a. Tlawmgaihna-in rorelna a pumhmawm a, chakna leh remhriatna chu hmanrua-ah a hmang thung a. Damchbung khawsak ngaihtuahna dah pha-in Mizo nun chauh chu 'lalber' a ni.

Ni. Thanchhingi leh Tv. Ronghinglova ropui nan a ni lo, an ropui lohna tur lah a ni bran bek lo. Khawvel mi zawng zawngin an mamawh, an neih ve ngai loh avanga a hlutna an hriat phak loh khawpa hlu. Mizo chauhkan kan neih bik chu, lawmna ni chuan chuti tak chuan a mamawh lo va, ralmuang leiah leh vanneihna huangah chuti fakauvin a tul hek lo. He Mizote chanvo ropui bik hi vanduaia ni-ah amah leh amah a rawn inep aih chhuak a. A hun takah tu phut luih lohvin thih jih lohvin a rawn pen chhuak thin. He Mizote ropui salna hi Krista ropui biksa pen han suih zawm nghet chiah phej ila chuan, mi-hringte damlai nun hi kan nei kimin damlai pialral kan siam ugei ang.

A ni thumai chawhna lam chuan Tv. Ronghinglova ruang chu a tlawmna-ah chuan Pu Mawia (Khatia) chuan a chhar ta a. Buatsaihtu indaihtakten hawpui theih a buatsaih hnu-in Rev. Rokhuma a tawng-tai a, hangval za rual velin mawi takin an in lam an panpui ta a. **Mabes Ni:** Thanchhingi ruang-hmuh a la nih ve loh avangin an zawng ta a, Tv. Ronghinglova vanduaia chuan Mizo tawngval a cho riau nile an briag ai ang chu. Aizawi veng tin phalaite chu sawi loh, Sairang tawhthimote thlang thlangin an lo kal a. Tanhril lam lahin an ram sawn Tlawng tawh kamah 'tak dah' changin an lo mitmei tlawar bawh nen. **Aw...** be kan Mizo ana tak hi chu mahni hmasial thin tan chuan a va han tawh tak em t

Ni 22 leh ni 23, Ni. Thanchhingi ruang an chhar ni thleng pheichuan Serlui kam chu Mizo tlangvalin an ngap, khat tlat tawh a. Hettiang vanduinana rapthlak han tawh nikbua meuh hi chuan, Mizo tlangval an hram hraihi mai ka ti. Putar kum 80 dawn lai tawh te pawh an lo tlangval leh ta, lu-a kelsam par bak tawhte pawh. Tlawmngaihna chuan chhak takin a sawm chhuak a. Serlui lipuih meuh pawh an chungu pialtlep tlak thak thak mai. An chak tawh tawh lohna laiah tlawmngaihna chuan chakna 'petrol' a rawn thun khat leh a. Ni danga an zuam tawh loh leilungah chuan thih leh dam thialin an rawn liam leh ta a ni, a va han mawiin a va han ropui tak em!

Tunah meuh zawng zaleng an kim ta. Ni. Thanchhingi vandui ni atang khan ni nga lai a liam dawn ta mai. Mizo tlangval rilru beidawng duh lo thilungah chuan, Tv. Ronghinglova vanduinana chuan khawihli hnai hun lo ang maiin a tur ut ut tawh si a. A luidung tuan chuan Chinrang pawh thisawn se kan hmu ang e ti-a mawiin an khawrh ngun ta a. Tha chu tha ngang ngang, ni 23-ah zawng lui mawng lamah Maubaw val-upa Pu P.C. Lawmthanga leh a thianten an chhar ta hlahu mai. A ruang chu Maubaw lam atanga hawpuiin kawngtluanin mipui chbiarsenlohin an lo hmuak a. Ruahpui van-awn hnuaiha nula leh tlangval chu huh zawr hnepin Tlangnuam thlanmualah chumi zan la la dar 8-ah chuan an vui liam ta nghal a.

Ni. Thanchhingi vandui chungchangah hian Mizo zepui a lang chhuak a. Upaten, 'Tlawm makah Vanzema a thi' a an tih ang leh 'Tampui mitthiin unau laina a kai chhuak a, mikawih sakawhbin pasaltha a puang zar' an tih thin chu a dik ngawt mai. Kan nula leh tlangvalte hian kan duh thu an sam lohna laite chu awm bawh thin mah sela, a vawr tawpaw meuh zawng an la lai awm lo ve. Duh thawh avangin sit chhang zawng an awm ang, mahse chu zawng thahnemngaih vang a ni tih hris-in a chhana lak lo thiam se la. Hmanlai te angin mi tlawmngaithe chawimawi leh duhsakna chhe te mah siam a nih tawh loh hnu pawha heti taka an la fakawm hi zawng, Vanapa pawh kha lo tho leh-in hmu ve se zawng, "Keini kha chuan lai upate chawimawina dawn

duhin mahni tanghai atan kan intihsiak thin a. Nangni erawh chuan hnam hmakhua thlirin, mahni sanah ni lovin, thang lo kal zel tura tan in run in pe'a ni," min tihna chang a hre ngein ka ring.

Aw le, kan hnam nun mawi tak kan tlawmgaihna hian mual a la liam lo va. Hmanlai ang erawh chuan a hmanna hun a tam ta lo deuh mai a ni zawk e. Simeikhu chu khawvel hunpui lo inher danglam tur leh lai lo piang tur an awma a rawn inlar thin ang hian, he kan tlawmgaihna pawh hi amah cho chi a rawn inher chhuah tik apiangah sal lovin a rawn inlar a, a hun takah Sawrkar Budget phak bakah a man chhjar sen rual loh chu a rawn leihbaw thin a ni.

ZIRNA ENG, September 1983

31. MITA HMTU

(Eye Witness)

Akbara Court-ah chuan roreltu fimg tak pakhat Birbala hi a awm a, an tia lawm. Akbara chuan, "Birbal, dawt leh thutak inkar hlat zawng hi eng chen nge?" tlin a zawt thut mai a. Ani Birbala chuan rang tak hian, "Zung li beng (bawk) chiah a ni, ka pu" a ti thui a. Akbara chuan, "Engtin nge zung li beng a ni tih i hriat?" a tia. Birbala chuan, "Mita kan hmuh hi thutak chu a ni a, beng a kan hriat hi dawt a ni thung a. Mit leh beng inkar hi zung li beng (bawk) chiah a ni," a ti e, an ti. Birbala chhanna chu a dik fu ta ve ang. Mahse mita hmtu chan hi chan duhawm tak a ni lo thung erawh hi chunn, thudik hrepu nih hi a tichakawm lo zo vek thin zawng a ni e.

Haw-mi tak a ni ta—Pa pakhat daivak chuan luite dung hi a zawh chho a. Chu lai chakal chu a vak chhuak chiam mai a, a man a man chho ta mai a. Nakinah chuan chu luihnar kin tui chim chinah chuan tute chaw hian mi pakhat an lo that thar suah mai a. A ngawng chhuan thakin an sat a. Chumi thi bua tuin a bruai thi thang rim hriak chakal vak chhuak a man chu ni lekin. A chakal man sa pawh

chu a thinhrik leh ta si a, a chhuah leh ta vek a. Chu a thil hmuh chu a tih a ni hauh lo na a mita hmutu a ni tlat, Police-in an man phah ta a, a tuar loh tur a tuar ta a ni. Chhuah phe; zawng an chhuah leh ngei mai, mahse mita hmutu a ni miao a lawm.

Nu pakhat pawh hien khaw nawm loh ni deuh hian dai bul maiah thing a phur a. Ruah a lo sur ta, tawm hul tumin a kiang puk chu a han bel dawn a. Chu pukah chuan a thenawm hnai tak ve ve mi nu leh mi pa an lo laklawh lai tak chu a phawk ta chiah mai a. A hmutu hrilhhai tawng ngaihna bre mai lo chuan, "Khati khan in ti thin a ni maw?" a ti ngawt a. Anni lah chuan, pip e, pup e, an ti hlei law. Chuta tang chiah chuan a phawktunu leh chumite inkar chu a nuam lo ta hle a. Thenawm khawveng tha, inbe thiam mi tak an nih nak a lain, a hmutu chuan engmah sawi lovin zep bo hlen ta mah se, a ruk tak chuan a nuam ta chuang lo. Tuma hriatpui loh in thenawm tha nih bo chuang si lovin a nuam lo tlat a ni. Mita hmutu a ni tlat a ni.

Nula pakhat pawh kamding neinung tak inah chhawmdawlin a awm a. Kum hnih kum thum lai a khawsak hnu-ah tum khat chu a pi chu a fate phai lama lehkha zira awmte hruai haw turin a zin bo a. Nula chu a pu nen chauh chuan in an ngak dun a. Ni khat chu Office chawlh a ni a, Chumi ni chuan nula chuan Bazar paka Cinema en turin a pu chuan pawis a pe a. Mahse a Cinema enpui turte nen an inbloh tak avangin en lovin a haw leh ta mai a. In a thlen chuan a pu-in nula a tawmpui lai chu a phawk ta tlat mai a Mahse a phawktu zawk chuan a pu thiltih chu a hre hauh lo va. Mahse a pu zawk chuan an awmpui nula chu engkim hmu-in a ring a ni ang, reilote-ah chuan, "Hei, i pi lehkha ka hmu a. 'Kan naute karawn hawn dawn si a, kan hautak dawn em a mi awmpui hleithei kan ni dawn tawh lo ve, ani (nula) kha cheng zanga lo pe la min lo chhuahsan mai rawh se.' arawn ti a. Chuvangin, naktuka chhuak turin insiam la, min lo chhuahsan rih dawn nia." a ti ta thut a. An fate awm kim lai kha chen lo awmpuitu si, tuna taka a chhuah tir ta mai

chu, mita hmutu niin a ring tlat atin a ni.

Tum khat pawh an nau, naupang te chuan hre lovin a pa lehkhā chu an awmpui tlangval a pe a. Anin a'n chhiar nāk chuan, Contractor pakhat nen sum thua an inremsiam dan, thawh loh hlawh a hmuh leh tur leh a hmuh tawh thin dan ziahna a lo ni si a. Tangka tam tham thila an inzawm ruk dan lehkhā pawimawh tak a lo ni si a. Chu lehkhā chu hmanhmawh thila Contractor ziak, a amah tak a awm si loh avanga an nau hnena a pek, anin an awmpui tlangval a pek leh tak mai si. Chu tlangval lah chuan a ta emaw ti-a, en hlei lova a hawn tak mai a ni a. Chu lehkhā chu an awmpui tlangvalin a pu a pek leh atanga rei vak lovah chuan, chu tlangval, Fourth Grade hna thawk meka chuan 'Transfer Order' a hmu ta mai a. A hmu ang chu, mita hmutu a ni miau a.

Chuti ang tak chuan mita hmutute hian fak aijn an leihnawn phah thin a. Ngaihnat leh duhsak hlawh aijn mi malmak hlawhin an vah-vaih phah chawk thin a nih hi. Ni, khawvelah hian thudik chu fakjin mah se, a neitu chu a leihnawngin a vakvai thin. Miin min hre lo se kan tih kan nibna dik tak mita min hmutu chu tunge ngaina ngai le. Kan nibna dik tak min hmutu chu kan lawm ngai lo va, kan hmel ang chihha thia la thiam lah thilalatu thiamah kan chhal ngai bawh hek lo. Mita hmutu chuan a thil hmuh avangin vavaih leh kawl bun thleng pawha a hlawh chang chu awm thinin, mi ngainat leh duhsak dawn loh phah chāng awm thin mah se, zahawm erawh chu a hlawh ru thin a. Mi hmuat lah a hlawh chuang hek lo. A thil hmuh chuan a taksa chu tuartir mah se, a kristna erawh chu lungpui angin a nghet a, a hmuaba te thintungah pawh a chuei lovin a hmutu chu a mit leh mai mai tawh ngai lo. Mita hmutu a ni miau a lawm. Chuti ang bawkin Pathian thutak hmutute thleng hian an leihnawng thin. "I chhandamna mi tin hmuaba i siam kha, ka mitin a hmu ta e," (—Sumeona, Luka 2:30—31) ti theitu ringta hmasate pawh khaan mita an hmuh chu an lo martar phah thin a nih kha.

32. KHAWVELA MI HNAWSAK BER

Mahni khawzawla Pathian zara damtea awm lai hi zawngin mi hrang tu han ngaih em em bik hi an awm chuang lova. Mahni khawbu han pel hlek ila, vengte hmel a nih tawh phawt hi chuan a tua-te pawh mai hian mi an hip nghal var thin a. Tlema lam hla leh deuh Mizo-ram pelh hlawt Silchar ang lekah pawh khuan vengte chu sawi loh, hmelhriat nazah zawng pawh hi kan ngaina zo vek tawh mai thin a. Tin, a aia hla leh tawhah phei chuan a Mizo hnahtlak ngainatin kan ngaina zo tawh a. Awmna inkar hlat tak atang pawhin kan inpan tawn vawr vawr tawh thin. Mizo chu sawi loh, India Hmar-chhak tlangmi hmel hrim hrim pawh hian khawhar an hnem vek tawhin, Mizorama lo awm ve tawh CRP ngawt pawh hi zui zui kan nap tawh thin a ni.

Hei hi a chhan chu 'mahni' (self) hian min thunun em em avanga a ni. Heti ang taka mahni hnam ngaihnatna thinlung hi hnam tinah a awm a, Pathian minpek pawh a ni a. Chu avang chuan politics atan a pawh mawhin, heti ang thinlungpu lo tan phei chuan politics hi a tina tin chi a ni lo. Hnam tun dinna lungphum leh khawvela hnam an nih anga khawvel hriata an lo dinchhuah theihna bul pawh a ni. Mahse be rilru 'mahni' hnam hma chauh lak bikna hian hram dang a hnar sa nghal thin avang erawh chuan, hnam leh hnam karah intualvuakna leh indona pawh a hring tawh thin a, a la hring leh zel dawn bawh a. Mahse chu an indo nachhan 'mahni' hnam thinlung putna chu hnamte lungphum chu a ni si. He hnam humhimtu thinlung kulhbing sang hi, Mizote tan pawh hian a pawimawhin hman thiam ngai ber pawh a ni. 'Mahni' hnam intih bikna hian hnamte chu tung ding thin mah se, hnam hrang hrangte nen indona a paw chhuak si thin tih i hria ang u. Mahni hnam bmasawna duhin Scientist-te chuan thil ropui tak tak an siam chhuah lajin, mahni hnam bmasawna duhin Politician-te chuan indona an puang thung a. Scientist-te kutchhuak zawng zawngin a chhiat phah leh si thin.

He hnam lungphum hmanraw thaber hi Setana pawhin a hmanraw tha berah arawn hman ve leh chiah a. Hnam pum huapa kan ta tur chu tu politician emaw chuan, 'mahni' ta bil (ownself) atan a hman

theih nan, a thinlungah 'mahni' invulhna suai a chawh thawhsak a. Mahni invulh duhna thinlung duham tak chuan hnam pum thlimin a hma a sial a. Tam zo sa lovin hnam pum ta tur chu, chu Politician chuan, dawngrawl taka khua hmu lovin a pamhamtir ta thin a ni. A tawpah phei chuan hnam phatsantu 'traitor' hial lo niin, mahni ram atanga tlanchhiat emaw, mahni hnampuite ngei kuta khajhlum thlengin an chungah a thlen phah thei. Khawvel politics atanga an hming nuai bova awm tate chu mi vannei tak an ni zawk. Thenkhatte phei chuan, kumkhua-in an hming chu a chhe zawnga sawi rik an hlawh phah thin.

He jawng sipel panga chauh 'mahni' tih hi a ni khawvela mi hnawksak ber chu ni. Setana pawhin mihring hmazawna an en ran atan he 'mahni' hi 'target' atan a hmang a. Mihring damchhunga an kawng zawh theuhah hian an hma-ah a tar kim vek a ni. Thu leh hla ziahtu-in a thu ziaht Chanchinbua lo chhuak pawh, tu ziaht mah a chhiar hma-in a thu ziaht ngei chu a hriat chian ber ni tawh mah se, a chhiar leh rib hmaloh chuan midang ziaht a chhiar tui ngai lo. Miin thiante nena thla an lak pawhin ama thla a zawng hmasaber a, a hmuh phawt loh phei chuan thiante thla a en ngun hmasa ngai hek lo. A lan ve loh phei chuan a tan thlalak hlu lo tak a niin a lei pawh a lei tui ve ngai lo. Mahni ingaisang thintu e ti lo chuan, ka hmel ang chihah thlalatu chu thla la thiamah ka chhal ngai lo va, dik taka ka chanchin sawitu lah ka laina-ah ka chhal ngai hek lo. Ka lan mawi duh vanga, 'mi a, misual' ka intih lain mi min tih chu ka lawm leh si lo va. Kawmthlang tlangval a kawm chinah kan tlangval chuan zu in a ching thin a. Mahse kawmthlangte chuan, 'kawmchhak tlangval a kawm chinah an tlangvalin zu in a ching,' an ti ve si. Chuati a nih chuan kan vai hian 'khawvela mi hnawksak ber' awm khawm kan ni phawt mai le.

Thenawmpa nena kan in hmun 'compound' buai reh thei lo te, thubuai hla buasia lai in kai khawpa kan inkhin bur bur nachhan te, manmi sipai leh sum tam senga lung-in an siam nachhan, tala leh chabi, in-hauhna leh insualna mai pawh ni lo, a hnam a hnam, a ram a rama

indona thleng leh mup mup thin chen bian 'mahni' theuh vang mai a lo ni e. Pathian Thuhriltu kawng tihlawktu, Pastorte meuh pawh demawma siam thintu leh Kohhran Upa tam berte pawhin an harsat nachhan hi, thenawmpa vang a ni lo ve. Mizoram Sorkara kan ram hruiatu leh roreltute avang lah a ni hek lo. 'Mahni' hi kan indah hmasakber thin vang a ni ngei ang Sap pawhin '1st. Person' an tih nachhan hi ni. Chhungkaw bawh darhtu, nupa inthenna thlentu leh khua leh khua, ram leh ram thlenga thubuai (crime) siamtu hi, tumah dang mawhchhiat suh aw. Chuvangin, he khawvela kan awm chhung zawnga kan thanmawhbawk ni kumkhua tur leh kan ropui tur anga min ropuitir thei lo va min hnuk thla leh thintu hi tu dang an ni lo ve. 'Mahni' bian mahni lalthutthleng atangin 'no confident motion' kan lo in-move thin lek a lo ni e. Chu avang chuan, keini ringtute chuan he KHAWVELA MI HNAWKSABER hi kan ngama kan hneh theih nan 'mahni' innhneh tawh Krista chauh hi kan innhenna tur kan ralthuam awmchhun a nib hria-in zahngaihna lalthutthleng chu i hnaih ang u. 'Mahni' innhnehtu chu khawpui latu ai chuan a ropui zawk si a.

(THALAI KAWMTU, December 1983.

T. K. P. Rahsiveng, Lunglei.)

33. KUM 39 LAI A KAL TA

Kum 1945 March ni 12 kha ni ta zetin ka hria. Chawlhni a ni a. Kan Chokidar (Gurkhali) fapa Rama kan tih mai thin Ramlal Jaisi nen Sialuk Bangla-ah Sande Sikul inkhawm laiin kan awm dun a. Chutih lai hun chu Indopui Pahniha vawrtawp dawn lam kha a ni a. 'Tangrual' (Allied) an tih British, America leh French inkawpho chuan German leh Japan an do rawn a, a hnu deuhah Russia pawhin a rawn zawm a nih kha. Japan dovin Tangrual thlawhna kha Mizoram chung-ah an thlawk hum hum chamchi reng thin a. Chumi ni a thlawhna Bomb thlak chi Japan run hawng khawchhak lam atanga lo haw chhuk chu keini thin dun chuan Sialsuk Bangla darthlalang lian tawk tak mai chuan kan lo en dun a. Kan rin ai daihin darthlalang en chu an lo ngai pawimawh chu lo niin. Thlawhna pakua ngawt mai chu Sial-suk khaw chung zawnah chuan an kual thuau thuau mai a.

Ka thinpa Rama lah chu a u sipai Uniform hian sipai ang chiah malin a induang zarh lebnghal a. Bangla chung zawnah hniam tak maiah chuan mi chian tum tihhriat takin an rawn kual a. A kawngka-ah chuan Sap sipai kawr-uk ha bi an ding a, darthlalang bial te tak te hian min rawn phet ve zauh zauh thin a. Keini darthlalang chu le a lian si a. A chhung eng uar uarin kan chhun reng mai a. Thlawhna pariat chuan min thlawh liamsan mai a, pakhat erawh chu a beidawng har bik a. Hniam em em maiah hian a rawn kualin Far kung phe lawp lawp khawpa hniamah hian a rawn kual thin a. Thlawk liam dawna kan hriat veleh kan en zui leh thin. Nakinah chuan a beidawng ta deuh nge ni, kan chung zawnah chuan rawn thlawkin thil engemaw- ni hi a rawn thlak a. Bangla chung tak chu a rawn deng a, tuidawn-ah a tang a kan hawh thla a.

Chu an thil rawn thlak chu, tawnzau chhia petrol rim nam tak hian an fun a. Chu chu lebkha thema pencils ziak leh Woodbine sikret bawm hnih bi a ni. Keini lah chuan intitheh em em in sikret chu kan zu a. Lebkha thema ziak erawh chu kan chhjar thiam loh avangin kan Doctor Thuama (May He Soul Rest in Peace) kan chhiartir a. Ani chuan, "In awmna hi kan chhinchhiah e, Intelligence hnenah kan

Report ang," tihna a nih hi, a ti a. A tuk tuk leh Thawhlejni chuan min man turin Aizawl atangin Police pahnih leh ASI Laltluanga (Dahrawk Tluanga RIP) chu Bangla kar bawh kanin kutkawl nen an lo thleng ta mai a. Kei chu naupang ngang ka la nih avangin tun min hre lova. Ka thianpa Rama erawh chu a thlaphang ngei mai.

ASI sawi dan chuan, "Niminpiah Chawlhni tlai dar li khan kan Bawrhsapin Message a hmu a, Delhi atanga lo kal a ni a. Chu Message chuan, 'Kan ral bei haw lam Aizawl atanga mel 40-a hla, khua atanga 'furlong khat' vela hla Bangla tha tak atangin sipai pakhat leh a thui-hruai hian darthlalang mel singkhat en thein min en a. Kan biak leh min chhang thei si lo. Sipai mangang an nih kan ring. Darthlalanga min en leh thin avangin rei tak kan kual a. Tumhmun ban thei lo thelhin Petrol pawh kan tlakchham phah a ni,' an rawn ti a ni," a ti. Kan thlawhna en kual avang chuan keini lah chu le kan uanpui vang-in a zepa zep rual lohin kan lo tlangthang hman tawh si a. Mahse kei zawng ka sawi tawh ang khan naupangchhia mai ngang ka la nih avangin min man ve ta lo va. Ka thianpa Rama erawh chu kawlbun-in Aizawl lamah an hruai phei ta a. Mahse ani pawh chutih laia Bawrhsap McDonald-an a lo hmuhin a at vang mai tih a hria a, a hau hrepa a rawn chhuah ve leh ta mai bawh a. Ka thianpa Rama chu tunah hian DSP niin Assam Armed Police-ah Pension tep tawhin a la tang ta.

A ni tak a, ka thianpa lah chu sipai emaw tih mai turin a u sipai Uniform-in a induang zarh mai si a. Vansang atang chuan sipai emaw tih loh rual a ni lo. ASI sawi ang chuan an rawn hre dik hle mai. Siatsuk lah chu Aizawl atangin mel sawmli chia a ni a. Bangla lah khua atangin 'furlong' khat chia vel a lo ni nen. 'Kan biak leh min chhang thei si lo' an tih chu, a ni tak a, darthlalang bial te tak te chuan min phet ve lap lap thin tak a. Mahse keini lah chuan min fiam satliabah kan ngai mai bawh si a, a at theih char char ngei mai. Indo lai kha zawngin Mizoram khawthlang lam atang khuan khaw-chhak lam pan khian thlawhna sawm tam rual hi an thlawk hum hum

reng mai thin kha a ni a. Tin, Japan lam thlawhna ni se, a za rual rualin khawthlang lam suasam turin van sang tak maiah khian van khar dangda diar hian an rawn thlawk thla ve bawk thin nen. Mizo-ram dung leh vangah ni se, Sap sipai rual hi khuangruang pem tur ang mai hian an sen thuau thuau chamchi bawk nen. Mahse tunah zawng kum 39 lai a ni leh ta.

(CO-OPFRATIVE TLANGAU, June 1984.)

34. S I K H

Mizote rilruah chuan 'Sikh' tih hi ram buai atang phei kha chuan a lar hle awm e. Tun Punjab a lo buai ve leh tak chinah phei hi chuan khawvel chanchin benglut ber pakhat a ni ta. A hming ringawt hi chu bre lar fu tawh mahila, an chanchin bulfuk taka kao la hriat loh avangin tlem sawi tum ila. Mizo chuan Sikh hi chhipa sam zial an nih avangin 'Vai Pawl' kan ti a. Kristian Thuhrltu hmingthang tak 'India Paula' an tih mai thin 'Sadhu Sundar Singh' pawh kha he Sikh hnam bawk hi a ni. Thisen lama an hnam tak chu : Arya thlah, Hindu leh Mosolman sakhua atanga Guru Nanaka sakhaw hmuh chhuah thar 'Sikh' an tih tak zuitu an ni a, 'Sikh' tih chu 'Zirtir' tihna a ni. Sakhua chu hnamin a kal ta mai a ni.

Tunah hian India ramah Sikh-ho hi maktaduai sawm zet (India ramah mi cheng 2%) an awm a. An chenna bial ber chu Punjab State-a District 11-a District nga-ah an bit bik a. Chungte chu : Amritsar, Jullundur, Patiala, Ludhiana leh Hoshiarpur-ah te a ni. Punjabi (tawng) hmang an ni a. An ramah hian buh leh bal a mir em avangin India huh-zem ber a ni. Sikh hi sipai hnam an nih avangin India sipai chi thum, Army, Navy & Air Force-ah hian nihna sang pui pui chelh an tam em em a. General hmingthang tak tak Lt. Gen. J. S. Aurora PVSM te, Lt. Gen. T. S. Oberoi te, Lt. Gen. S. S. Brar bakah pawh General tam tak an la awm. Tun Punjab buai sipai Commander pakhat Lt. Gen. Ranjit Singh Dayal pawh kha Sikh hnam bawk a ni.

India ram thlawhna hotu ber Air Chief Marshal kai hmasaber Arjun Singh DFO leh tuna tang lai Air Chief Marshal Dilbagh Singh te bakah pawh 'Marshal' kai phak leh Navy lamah ni se 'Admiral' kai phak an kat nuk mai a ni.

India sipai huaisen tangkapui sangber PVC hmu hmasaber pawh Sikh sipai L/Nk. Karam Singh a ni nghe nghe. Ram forelna lamah ni se, India President Gyani Zail Singh (tuna mi) bakah Central Cabinet Minister—Sardar Baldev Singh, Swaran Singh, G.S.Dhillon, Prakash Singh Badal leh Buta Singh bakah mi pawimawh tak tak an la tama sawi sen a ni lo vang. India Film Star hmingthang Neetu Singh pawh Sikh nula baw a ni. Criket thiam hming'ghng Bishen Singh Bedi te, inchai chak Dara Singh leh Asian Golf Champion Vikramjit Singh te, Tennis thiam, Davis Cup chuhna—ah pawh lar Jasjit Singh te hi Sikh an ni. India ram chang lo khawvela lehkhabu ziaaktu hmingthang, 'Illustrated Weekly of India' Editor pawh lo ni tawh Khushwant Singh phei chuan a lehkhabu ziek 'Train of Pakistan' tih a ziahah USA chuan 'Literary Award' an pe a Punjab State pawhin 'Robe of Honour' chawimawina sang an pe baw a. India Sawrkar pawhin a 'Journalism' a that avang ringawtin 'Padma Bhusan' chawimawina ropui chu kum 1974 khan an pe leh a ni. Amah hi Indian Foreign Service bang, Cambridge University Inner Temple zir chhuak, 'Bar' tling leh Lahore High Court Advocate lo ni tawh thin a ni.

Sikh sakhaw hmuchhuaktu Nanaka chu kum 1469 khan tuna Pakistan ram ni ta Sherikhupur biala 'Nanakey' khuua piang a nih avangin a hmingah 'Nanak Chand' an sa a. Lehkha zir aia sakhaw lam lunglen tlat mi a nih avangin a naupan lai atang rengin an zirlai (text) ai chuan Hindu leh Mosolman sakhaw bu chhiar a tui zawk avangin a rilru chu sakhaw lamah a kal tlat a. A lo puitlin hnu—ah pawh chung sakhaw pahnihte zirtirna lak kawpa pawl pakhata luanir a tum ta a. A thih pawhin a ruang chu Mosolman hovin phum turin an chuh a, Hindu hovin hal ral an tum baw a, an inchuh hial a ni. Chu avang chuan an hla chang pakhatah pawh :

*'Guru Nanaka chu mithianghlimte Lalpa,
Hindu Hruattu. Mosolmante LU'*

an ti hial reng a ni. Ram a fang zau hle a, chhak lamah Assam a thleng a, chhim lamah Ceylon (Sri Lanka), thlang lamah Arabia ram Mecca leh Medina a thleng bawk a. Nupui fanau a nei a, a fapa pahnih leh a nupui chu Kartarpur-ah a dah a. Amah zuitu a zirtirte (Disciples) chu Sanskrit fawnga 'Shishya' an tih atangin Punjabi-in 'SIKH' an ti ta a, chu chu 'ZIRTIR' (Disciple) tihna a nih chu.

Nanaka chu kum 1539 AD-a a thih hnu-in a zirtir zinga mi 'Angad' chuan Guru hmingpu-in a thlak a. Ani chuan an hotupa zirtirna chu la khawmin a ziaa a, chu a ziaa fawng chu 'Hotupa Tawng' tjin 'GURMUKHI' an ti ta a ni. Angada chuan Nanaka zirtirna inzirtir lebna hmun a buatsaih a. Sikh-ho inpumkhatna turin theihtawp a chhuah a. A thih hnu a aiawh turin Amar Das (1479-1574) a ruat a. Amar Das chuan a tupa Ram Das (1534-1581) chu 4th. Guru turin a ruat leh a. Ani hian Amritsar-ah Temple lungphum a phum a. A thih hnu-in amah thlaktu a fapa 5th. Guru Arjun Singh (1563-1606) chuan hmun thianghlimah a rawn puangin vawin thleng hian an hmun thianghlim ber a ni ta zel a ni. Guru Arjun hi Guru Nanaka zirtirna la khawma a bu-a chhuahtu a ni a. Chu an sakhaw lehkhahu chu 'GRANTH SAHIB' an ti a, an ngai ropui em em a ni.

Guru Arjun hi Mughal lal Emperor Jehangiran a sakhaw zirtirna avangin a ngai thei ta lo va. Lahore-a a Governor chu a mantir a, chhuanlam tling lo tak behchhanin a thib thlengin a nghaisaktir ta a. Guru Arjun hi Granth Sahib ziaaktu a nih bakah Sikh Martyr hmasaber a nih tak avangin an ngai ropui em em a. A thih hnu chuan a fapa Hargovind chu 6th. Guru niin a ai a awa a. Heta fang hian S'kh sakhua, sakhaw zaidam leh nuntlang zirtir thin sakhua chu sipai anga cheibawl a nih takna chu ni. Chuta fang chuan Sikh reng reng chu sipai ang an ni ta a. 10th. Guru thlengin sipai hnam angin an inzirtir chho ta zel a ni. 9th. Guru, Guru Tegh Bahadur pawh Mughal Emperor-in Delhi-ah a lu a tansak a. A thih hma chuan lehkhah thema

ziak, a nghawnga a lo phuar beh rûk, “Ka lu chu ka pe e, ka thuruk erawh chu ka pe lo,” tih chu a chhjar chhuah hnuin a lu an tan ta a. A thih hnu chuan a fapa 10th. Guru Gobind Singh chuan a thlak a.

Guru 10-na phei hi chuan Sikh zirtirna chu sipai inzirtirna ang meuhin a zirtir ta a. A pa thih hnuah kum kaw mi lek niin a pa ai awhin Guru chan a chang a. Mahse sipai General angin a khawsa thung a ni. An sakhaw zirtirna pakhat pawh :— “Chawngzawng chu mupui ngam turin zirtir la, mi pakhatin sipai za têt a hneh thei tih zirtir rawh,” tih hi a ni. Guru Gobind Singh—a chuan kum 1699 April (Baisakh ni 1) khan Anandpur hmunah Sikh mipui a ko khawm a. An zinga panga Hindu leh Mosolman atanga lo tel vete chu ‘Punj Piyaras’ (Five Beloved) vuahin, Sikh sakhaw tana dotu sual kai lo mihring ‘Khalsa’ (Pure) ni turih baptisma a chantir a.

Chung mi pangate chu tui-thlum ‘amrit’ a intir theuh a, chu ta tang chuan an hming tawpah ‘singh’ (sakeibaknei) tih hi a telhsak theuh baw a. Chuta tang chuan Sikh mipa hmingah ‘Singh’ tih hi an telh ta ziah a ni. Chungte chuan thutiam panga a sipel bula ‘K’ tel theuh (Five-Ks) te chung a rinawm turin chhia an chham leh a. Chung ‘K’ chu: Sam leh hmul ‘Kesh’ meh hauh loh. Luchhip samziala samkhuih ‘Kangha’ tawn reng. Banrek dinglama thir ngun ‘Kara’ bun reng. Kekawr ‘Kutchha’ pahnih hak reng leh englai pawha ngunhnam (sabre) ‘Kirpan’ pai reng te chu a ni. Chung Khalsa—te chuan thil dang chi li zawm ngei ngei tur an la nei leh a. Chung chu : Hmul meh hauh loh kha a ni leh phawt a. Chutah Juda leh Mosolman anga sa reh hlum sa ei hauh loh leh wawi khat chiah kutthlaka thi nghal sa chauh ei te, zuk leh hmuam lam chin loh leh zu in hauh loh te a ni. Heng Khalsa thutiam reng reng hi bawchhiat thiag loya ngaiin Sikh—ho chuan an zawm ta vek a ni. Chu chu an ‘Khalsa’ tih chu a ni.

Khalsa baptisma an chan zawh hian mipui chuan, “Wuh Guruji ka Khalsa Wuh Guruji ki Fateh” an tirual dual dual a. Chu chu— ‘Khalsa chu Pathian thlan, Pathian hnehna’ tihna a ni. Khalsa chu an hnam pum nun sipai nuna kaihruaitu bul a lo ni ta a ni. An sakhaw hmunpui pawh Amritsar a ni hlen ta zel a. An sakhaw leh—

khabu thianghlim 'Granth Sahib' pawh Amritsar-a an biak-in 'Gurudwara' chhungah an dah a. Gurudwara hi 'Guru Kawngka' (Gateway of Guru) tihna a ni. Amritsar Gurudwara chu Sikh lal Ranjit Singh-a khan rangkachaka cheimawi thattirin 'Golden Temple' hming a lo put phah ta bawk a ni.

Guru Gobind Singh-a chuan Temple pali, thianghlim bik chhinchhiah a nei a. Chungte chu — 'Lalthutthleng Thianghlim' 'Takht' an tih inhunna Gurudwara a ni a. A pianna hmun Patna leh Ambala bakah a ropui ber 'Tawp Ni Nei Lo Lalthutthleng' "AKAL TAKHT" inhunna Amritsar Golden Temple leh Deccan-a Hyderabad khuua Nandeb-ah a ni. Sikh ho chu an Gurudwara-a an lnh dawn chuan an pheikhawk an hlip a, hmeichhe hovin puan lu an khum a. Pheikhawk an hlih nachhan pawh mithianghlim kal hmasate kea vaivut tla kha an rah bawlhhlawh an hlahv vang a ni. Chung vaivut thianghlim chu kal pah chuan an kuta chulin an chalah an chulh zel a. Granth Sahib awmna an thlen tikah a bula dingin an thilpek puana tuam chu an dah a. Zah takin thingthi-in lehkhahu chu chibai an buk zawhah Granth hnung dinglamah mipa an ding a, hmeichhia veilamah.

Sikh-ho hian nulat tlangval chhinchbiahna (puberty) an taksaa a lo lan chuan 'pahul' an tih Baptisma an chang thin a. A chang turte chu mipui hma-ah dingin 'amrit' an tih tui-thlum leh 'khanda' an tih khandaih hriam tawn nen, Khalsa rinna thu 'Jaap Sahib' hla thu hmangin chhia an chham a. He chhechhamna thu hi ring takin an chhiar a, anni baptisma changte chu remti tih entir nan Granth Sahib hma-ah an lu an bu a. Chumi hnu-ah tui-thlum 'amrit' chuan an hmai an phih pahin, 'Sri Wuh Guruji Ka Khalsa, Sri Wuh Guruji Ki Fateh,' tiin an chham a. Pahul an zawh hi chuan Amritsar Golden Temple Akal Takht thleng pawhin an lut ve thiang tawh a. Sikh Dan chhungmi, dan anga nupui pasal pawh nei ve thiang an lo ni tawh thin.

Nupui pasal inneih hi Sikh-ho chuan hlimna sang ber 'Anand Karaj' an ti a. Mo chu sakawr chunga chuangin a nula thianten a nasal in

lamah an hruai a. A pasal farnu emaw, a nula thian vekte emaw chuan an lo chiau-auvin a kea dawm chungin in chhungah an luhpui a. Zariah tui takin an buatsaih a. Inneihna chu a tuk khawvar hma ngeia zawh a nih avangin a tuk zing takah inneihna serh sang nei turin mipa in lam atang chuan Gurudwara panin zai chungin kawng an zawh ta mup mup thin a ni. An inneih dawn zing tak atangin zaimite chuan zing pathian bia na hla 'Asa Diwar' an sa tukpum a. Innei turte chu Gurudwara-ah Granth Sahib hma-ah an hruai a. Chhechhamna an neih hma-in puithiamin fuhna thu a sawi phawt a. Chutah Granth bu-a inneihna hla a chhiar leh hnu chuan hmeichhia zawk chu mipa hnunga dingin mipa puan baha chelh chungin Granth Sahib chu vawli an kal hual a. Chumi hnu chuan nupa an lo ni ta a ni.

Sikh-ho hming sak dan chu - Mipa an nih chuan 'Singh' an telh ziah a. Hmeichhia an nih leh 'Kaur' an telh thung a. Kaur tih bi Guru Gobin Singh-a ho, Rajput leh Gurkha indo miten hming atana an lo ruat ve reng a ni. Tin, khaw khatah mipa inang lo awm se, an ngaihpawh loh nan an thil chin thin angin an hming pawh a thleithlak theih nan an puitlin hnu-ah pawh an sawi hrang thin a. An hming chu Pritam Singh ve ve lo ni se, pakhat chuan tarmit vuah thin se, pakhat chu dulkiar tak lo ni ta ang bawk se, tarmit vuah thin zawk chu 'Pritam Singh Ainki' an ti ang a, a dulkiar zawk chu 'Pritam Singh Dhiddal' an ti ve mai ang. Keinin 'Mawi Tarmita' 'Arro-Khuanga' te kan ti ang hian. Tin, an chenna khaw hming chawia hming sak pawh an ching ve hle a. An khaw hming chu 'Kairon' a nih chuan, 'Dilip Singh Kairon' te an ti ve mai a, keinin 'Huaituliana' te Zotlang-thanga' te kan tih ang deuh hi a ni. Tin, hming chapo taka sak pawh an ching bawk. 'Sakeibaknei Simla tichhetu tur' ti anga an phuah chuan 'Simla Tor Singh' te an ti ve leh mai bawk ang.

Sikh-ho hian hming bula Pi/Pu kan dah thin ang hi, mipa hming bulah chuan 'Sardar' an dah a, hmeichhia chu 'sardarni' an dah thung a. Hnam hnuaibnung zawk an nih chuan mipa chu 'Bhaiji' emaw 'Bhaisahib' emaw an ti a. Hmeichhia erawh chu 'Bibiji' emaw Bhainji'

emaw an dah thin. Sikh chu Hindu ang bawka an thiha inhal thin an ni. Mahse mitem erawh chu an biak-inah an dah ve ngai lo. Mit-thi vui dan an sakhaw zirtirna lam aṭangin engmah an nei lo va. An sawngbawl dan erawh chu — An bual fai a, an chei a, an sakhaw bua an duh lai chāng chhiarin an chham hnan a. Chutah an halna hmun turah a thia fapa emaw, an laina hnai mipa tuin emaw a dep kaj a. An vāp erawh chu a theih hram chuan Beas luih emaw, Kiratpur luih emaw paih an duh bik deuh thin. An thih champhaphak 'Sradhs' an tih chu an serh ngei thung thin a ni.

HRIATZAUNA, Kulikawn K. T. P. Magazine.

Vol. - I. 1984.

—xfj fjx -o- xfi fjx—

35. ENG KAN TIH ANG

Khang hun lai kha chuan Mizoram hi kan khawsak a la inchen them themin tumah nei bik leh sang bik lua pawh kan la awm rih lo a. A nei deuh pawh mahni kurkawih thlawh chhuah sa ringa an sum kawh ang ang pawh thûl mawnga u tûr vawn mai mai an ni rih a. Pa neinung leh tlangchhuak fanu fapate incheina leh keini michhe dai kil kara lo khawsa ve mai mai thinte inchei dan nen pawh a lem chuang vak rih lo. Thiamna lamah leh zirna lamah ni se, a tuate mah chu han inchhuanga han induh bik vak tur chuang pawh kan awm na hek lo. Kan vajin kawla ni chhuak chhiarin thlawhhma kawng kan zawh tlang theuh a. Kan tuk zan ei rel thin lah maian leh anṭam inkar thlakín tuk zan kan inhnangfak tlang theuh bawh si a. A tuate mah lem chuang lova chutia suar kbata kan tlat za dial dial avang chu a ni ang, keini ang rual pawhin tu kan awh tak bik pawh ka bre lo.

Mahse hun a lo kal zel a, khawvel hmasawna chuan zawi zawiin ṭhan a la hret hret a. Kei erawh chuan chuti anga lem chuang lova khawvel hi hmang za kumkhua tur emaw ka intih lai chuan, khawvel nun

insiam chuan min lo nghak ve chuang si lo. Nula in leh feh kawngah te kei ber emaw inti-a ka nuih thler mai mai hlan chuan min lehpel zel bawk a. Ka hnu um thin nia ka hriat thenkhatte lah chuan minrawn tlar phak ta lah bo lo Mahse kei zawngin khawvel hmasawn dan umpha ve turin ke pen ve ta ngai ti hek lo i, a ngai te-in kum lo thar leh thin pawh chu ka heti kumkhua dawn emaw tin ka hmang liam ve zel a. Mahni hlim hlima hlim chungin thi ta bik lo chuan khawvel hi ka hmang ve ta zel a.

Nakina khua ka han hawi zau nak chuan le! Val hi, Kya karenga? Ka lo khawtlai lutuk ta. Miten khawvel par sum lawra khawbu pawh luah lum hman lo leka mawng pawh hung hman lo va rual an el laia ka lo uphuk lungmuan dan ka hmuhin phengphehlep khua a tlai zo ta si. Miten thiamna zawnga Val khaw ril theng thlenga harsa chung chung a finna pur an chawh lai te chuan, kei ve chu le, feh kawngah ral leh lam va-uk hram chhawnin luipui tlakah ka kuk tak ruih ruih a. Thenawm tlangval, keimah ang leka thiamna nei bik lo mawlmang ve tak taka ka ngaih te takngial pawhin Kashmir vur ram an ti, India ram chhim kil thleng thlengin an fang a. An zir tlemna lang miah lovin mi ngaihsan hlawhin an lo haw leh a. Kan phu loh leh cho phak loh nula tha tha chu anrawn thing ta zet zet mai si a. Tun hma kha chena ka nula mit latu, ka theih san ber lai pawha khek uar uar chunga tuikhura ka pawm kan vu vu theih chauh te kha ka lo khawtlaipei ve mai mai chu ni lekin. Mahse chu chuan hmasawna a hrii mawlh si lo.

Thenawm nau, mei laa ka tirh mai mai thinte lah chuan B.A., M.A. anrawn zovin, thenkhat lahin sipaiah eng da'r da'r te emaw bakah Captain an ti, Major chenin anrawn bel chhuak ta bawk si nen. Thenkhatte lah chu Sawrkar thar sum fuan ruh tumin chhungkua kua-in Aizawlah an intawh lut bawk a. Kei lah chu le, an nula duhthlanna hnukhawi bingbawlawl te te chu lo khawtlaipei ve-in bremhmuna kal phabna pawh ni se lai lo hrimin ka lo ramchang pawm ve ta mai mai a. 'Mi a fin a tlai' tih zawng zawng neih zovin, ka han thanharh ve

meuh chuan kum sawmli ral ka lo kai hman der tawh mai a. Lehkha zir leh hnahnawh leh dawn ila, kei pachang tarsen tawhin 'Bi-a-ba' atang em chuan B.A. kan inchhiar kai zawh ka ring tawh si lo. 'Khawnge sipai lamah' ti ila, CRP-ah pawh min duh tawh awm bawk si lo. Kan bekah kel sam a tovin kan lu te pawh sakei ek ang main a hmuar uar tawh bawk si a. Upat hnua tihawm chi ber sumdawn lah chu sum bawk neih hmasak loh chuan 'Kaba?' a ni ringawt bawk si a. Kawng dang a awm thei ta lo, 'Thu a tawp e, Lumam.' Cheng sawm neih lai kan ngai rum rum tawh mai si a.

Tar alama chhangchhepa-in thlawbaw ram bua kan han khawng zet chu nupni fanau kan innun zo lo vang tih a hlauhawm ngei e. Mizopa thlawhhma lak dan atang ringawt hi chuan kan inthlo Millionaire har dawn zawng a nih hi. Kan V/C te lahin GR an ti, eng RR emaw ni, a dil theih zawng zawng min dilpui loh aram pawh a awm tawh lo, a pek lah min pe na rawh, mahse a zozai seng si lo. Mi kamthuah ruala kamthuah tur neih loh chang lah awm bawk. Thin thaw a veng lo ngei mai. Ka tihhgaibna hre lovin Aizawlah lut ve chawr mai Ha, ka thengawmpa ka thian ve der thin fapa kha eng Officer-ah emaw ni a awm ve a. A zarah Fawr Ret (4th Grade) tih ang reng te min lo ngajhtuah theih chuan, Officer kawngka biang nghenga thu-in an dar hmeh rik lo sakuh ser nghah ve rawt mai ila, a bahdamthlak in a zia-zang deuh mahna ka ti thul. Mahse keini ang rual tan tunlai chhan-ah Fawr Rer fahran pawh chu vana rah ang nai a ni si a. Chuti ang hna hmu thei turin tumah ka lawm zo bawk si lo.

Natnate lah chuan min hel chuang si lo va. Hel a hnehin a bawrh-sawm sawm kan nita tlang hrileng mai mai pawh chekah chekah kan thihpui thawthang zel bik a. Ei neih loh leh thlawhhma tul mangan lai leh nu ber rai hram a han inruah thawm nen, damlai hrembmun reng reng chu a ni e. Kei, a pa ber lah chu manilomaha awm nem nak a lain, ka thawh luatah ka rim tawng chu ka han na ve leh bawk si thin nen. Aw....., khua a va han var lo tak em! Heng thilahnian inchhbirin awmzia a nei phak tawh lo va, inchhbir theih lah a ni hek lo.

Lung loha lak lah chu mahni inhremna mai a ni baw si. Ka nu leh ka pa mawh pawh a ni bik ngawt lo. Anni chu mawl teh mah se, chutih laia tu nu leh pa mah chu an chuti lua bik lo. Lehkha zir tura min fuih ngawih ngawih lai khan ka lo duh lo va. Thian sual dangte nen he-heu mai mai chu thlangin ka hun tha ka lo khawhral ta zawk si a. Tih emah chuan tuna kan IAS Officer lian leh kan kâmding hote pawh hi an nu leh pa an chuti lua bik hlei nem. Ka nu leh pa ang lek an ni ve tho asin. He thilah kher kher hi zawng keima zir loh leh keimah thiam loh vek a ni e. Tuman mawh an phur lo.

Ka hun that lai zawng khan, kan khua bak kha khawvel dang awm lo ang hrimin ka khaw hawi a lo zim a. Ka rilru zawng zawng chu kan khaw chhungah chauh ka lo bilh a. Ar kho khuh ang maiin khaw dang hawi lo lekin, nu leh pa fuihna leh zilhna zawm duh si lo, mahni'n rilru nei si lovin ka tal mai mai atin a ni e. Eng kan tih ang? Mihring nun min hrut rual thintu 'thihna' hi chauh thu ba rawh ah inhnem nan hmang mai mai tawh ila, chu lo chu mi ka an ve theih-na kawng dang a awm ta lo ve. Amaherawhctu, hei hi hmuhchhuah ka neih chu a ni. I hma-ah zirna hun a rawn inhawng a nih chuan zir hram hram rawh, i tan a ni. Tin, zirna lamah i kal ta lo zo a nih p-whin kawng dangah i tan kawng a inkhar chuang lo. Nangmaha i tuina ber kawng thlang fuh chat phawt la, chu kawngah chiah chuan i that lai hun ngei khan chu kawng chu tihtak zetin zawh rawh. I hma-ah hlawhtlinna chu a lo kal mai ang. Pathian malsawmna hi thawktu chungah a thleng si thin a.

36. TAWNGKAM THA-IN SIAL A MAN

Mizo hnam nunah jawngkam tha leh tha lovin lei a rel em em a. Lei chhe chawina tling tur leh thubuai hla-buaja lak khawp thilah pawh thu thluk dan (diplomacy) a zirin lei a kuaiin a kuai lo thei chauh pawh ni lovin, inhmelmak kumkhuana leh inthian hlenna thlengin a hrii kawp thei a ni. Hmanlaiin lal in rahna khawp tur humsual dai thulah pawh miin tlawm leh mak nei hauh lo va thupha a chawi ngat chuan, dan sadai thiata an pawl intawhsakra thuchhia chu thu leh awm lovin an ingga'dam thei thin a. Sial (sepui) chawina tling thuchhia an ingga'dam theih thin avangin, 'jawngkam tha-in sial a man' an ti ta a ni. Hmanlaja an lei inchawitir thin sang ber chu 'sepui chaw' a nih avanga he jawngkam hi heti ang khera hmang ta pawh an ni.

Mizote hian jawngkam phungthlu tak a, lampui chang khata intawh nikhua pawha an iib'ak thin avangin, chu chuan an inkarah inhmel-hriatna te, inzahna te leh in-unauna te a thlen thin avangin, a rul tawka inchhan ang chi hi an dub rgal lo. Biakna rul tawka chhang thin to chu misual ni lo mah se, nelawm lo leh phungthlu lo, mi ngathawm lo leh induhah an chhâl a. Tun thlengin chu chu Mizo rilru-ah a la lian em em a. Office a len nikhua chang a, kan thil zawh rul tawk chiah min lo chhang chu a lawmawm lo hle-ah kan la ngai theuh mai. Entirna han siam ta ila : "Hei hi chumi Office chu a ni em?" ti-a kan zawh a, "Ni e," ti ringawta min chhang leh, "Eng nge i dub, eng nge i mamawh tak?" lo ti seuh seuh thin Office chu, "Ni e," ti rinawta min chhang ai chuan a lawmawm dan a zahawmin a thlamuanawm hlei ngawt mai. Chu chu Mizo rilru a ni si a.

Tin, khawlaia hmelhriat leh thian hmuh nikhua changa inbiak sein tur a awm lem loh pawha, "Khaw i lamah nge?" han intih ngawt pawh hi, a chhan lehna chu, "He lamah hian," ti ngawt pawhin min chhang mah se, chu chuan kan inkarah inunauna a siam a, innelna leh hman-gaihna thlengin a thlen thei. He jawngkam ngat phei hi chuan haw lam leh kal lam a zawt nghal a, a chhan dan azirin a kal lam emaw, a haw lam emaw a hriat theih nghal a. Chu chuan an in leh an veng

awmna kan hriat loh hmelhriat si kha an awmna veng chenin a ti-chiang thei a, a tihchian loh pawhin a 'lam pang' tal a tifiiah thei a ni. Heng hi jawngkam tha sial man. phungthlukna jawngkam mawitak, kan hnam ro, Mizo bnahtlakte chin zel tlak a ni.

Tin, kan zin veivahna kawnga hmelhriat loh khual khawmi ve bawkemaw tawh leh hmuh nikhua chang a, "Khawi khua nge in nih?" ti-a kan han inzawt thin te pawh hi, a hman zuina a tam kher lo thei e. Mahse phungthlukna leh bengvarna mawitak a ni a. A chhangtu pawhin. "Chumi khua" tih mai aia "Nangni" a han tilet khan that leh that kan inlawmin kan inkarah in-unauna a tuh thin. Chuti ang chu a ni, pi leh pu pawhin, 'Lampui chang khata intawh nikhua pawhin inbiak chhiat ngai a ni lo ve,' an tihna chu ni. Tunge la inmamawha la inpui theitu tur hriat lawk a nih loh avang leh, nakin lawkah in-pem tawnin thenawm khawveng khat kan la ni thei tih inhre rengin heti ang thufing mawitak hi an lo nei a. Chung thil chen chuan 'jawngkam tha sial man' a ni thei vek ta a ni.

Nichina kan sawi tawh ang khan, a rul tawka inchhan hi an chin ngai loh kumkhua a nih avangin, pi leh pu te chuan buh leh bal neih leh neih loh thu, "Kumin ei laiah eng nge in an? Hawp khawp in thar em?" ti-a an inzawh pawhin, "Nei," tiin emaw, "Nei lo," ti ngawt emaw-a an chhan chuan, a zawttu tan a lungawi loh thlak em em tawh thin a. Chu zawhna chiah 'nei e' tih leh 'nei lo ve' tih chbanna chuan Exam-ra chu ni se 'Full Marks' a hmu ang. Mahse Mizo danah erawh chuan Mark bial '0' a ni tlat. A zawttu zah lohna leh Mizo nunphung atanga tehin bnam nun hre lo mihringah an ngai a, zawh leh tlakah an chhiar ngai tawh lo. An sawi lehna-ah pawh dik tak chuan an 'dem' vjau ang.

Chuti ang zawhna chu hetiang hian an chang kim dap thin. Ei an neih loh chuan. 'Kumin kan chhungkaw chhiat a chhuak a, lo en lalin kan ngal chak ber a bawksawp miao a. Mi hnuvajiah mi vah bakah kan

tlu ve ta mai mai a. Mahni retbeih zep nâk emaw, kan buh ei neih loh kum a lo ni nen! A haf a lo hun a, kumin kan khua lah kha i hriat angin ruahtui ngah kum tak' maf a'lo ni a. Ni hluia hai theih lovin ni thrah mah chuan ni thum lek sa-ah kan rawh ve ta ngawt a, kang thei hek lo, sanghar ar rawhna ang main a chung pawh a hawl kim si lo. Eng emaw ti ti-in hrai hmun emaw zet chauh chu kan khawh fai ve hram a. Chuteh bub tuh latin kan monu-in nau no a han pawm zul leh ta si nen. Kei lah chu upat nen ka lo thuah tawh baw a, tha reng reng ka nei tawh si lo.

"Chutih' nâk-a lai chûen bnuhhram thlawh lain 'kan thiampui pa rulin chuk' tih ang maiio kan tlangval ngalchak berin phal sikserh a lak feh a, thlawbhma kawng zawh thei reng reng lovin a naute-a theih lohnan leh ta si. Kan nula-in tlangval chak tha a han pei sasaw tch a. Pawhchiatâh zawng theisawm khawvengte zarah kan dah ve thei ta jawk a. Kan thlawh nu-hah tât em avang chuân a nih tur angin buh kung a isphur' shhuk zo ta lo'val. Chu bakâh' ruahtui tlak hma a-
vang kha savang ruahtui a'ha' hma loh si nen. A himin chûa' net, eng emaw ti tin a sisawp a sisawpin sawmsarih emaw chu an hlawh-
chûampui ta' a nih kha. Rabbi a tleu laklawh tawh hi zawngin 'nakkum chû' tlin pan lak tuh ve bawk thin mahla 'pachhe kum tiam' tih zawng' zawng kan neih zo va, a ngai bawk kan ni leh thin," tlin an chhangkaw dthmion thil tlin danin a zir' ang zelin an sawi tui tam duah thin a. Chû chû chhanna' fâtkimi a ni tat si.

Chuti ang chu Mizote inbiak dan leh inkawm dan jawngkam kalphang chû a ni. Jawngkam maw leh jawngkam thia-in lain a an sam a: Hmct-
ma alin lain an duhawm zawk a. Thesawm khawveng an ngai pawl-
maw em avangin, 'thesawm do alin khaw sarib do a thu zawk' ti
khawpin an ngai pawimawh a. An bunah ngat pher chuan -- The-
sawmte chu a thum a alei za, antel inawma sa-un chingal indil tawn,
chhatai thatai an ni, a chhangka' hma an lo ni bawk neh. Thiam
inphatting alin mahni thiam loh inphatting in inferna a siam tui an
ha chhang em an a. Thawt' hawt' a'veng' chut leh khaw khât

inkhin an hreh em em avangin, a tra-te pawh chuan mi pawh an khawih palh thulhah pawh. kumkhuaa inhmuh hmai mawka a nih dawna ai choan, palai tirin emaw, a chang leh a thu a thu-in mahni ngei emaw kalin thupha an chaw a. Miin thupha an chaw tawh chuan, hreh rilru tak chung pawhin an thinur an beng hniamin an lo ngaidam hram hram thin Chu chu a ni, 'tawngkam tha-in sial a man' an tih phahna chu ni. Chutianga miin thiam lo inti a thupha a chaw hnu a lo ngaidam duh loh ngat chuan, a thiam chungah, thiam lo zawkah khawtlangin an ngaih leh thung thin avangin, vang-tlang thiam loh nih ai chuan, hmang tha taka ngaidamtu nih chu an duh zawk.

He Mizo hoam nun phungthlu tak hi bansan lovin, tunlai hunah hian mi tinin chhawm nung zel ila chuan, tunlai khawvel hmasawna nen han hrual fip tlat mai ila. Mizo nih a va han nuam lehzuah dawn em! Tunlaiah zawng mahni thiam inchantuna-in kan khat a. Chu a-
~~pawisa thilad leh~~ ^{Compound} ~~Politics~~ ^{inchuh} ~~chenin~~ ^{thu-ah,} ~~ram~~ ^{pawisa thilad leh} ~~hmangaih~~ ^{ram} ~~tura inpe~~ ^{mipujin} ~~theuh theuh-~~ ^{an} ~~te inkarah~~ ^{tuar} ~~inhmelmakna~~ ^{phah a,} ~~a chhuak a.~~ ^{Mizo} ~~Ram~~ ^{hoam} ~~mipujin~~ ^{nun} ~~an tuar~~ ^{tundin} ~~phah a,~~ ^{tumte} ~~Mizo~~ ^{inkarah} ~~inngelh~~ ^{Mizo} ~~lohna a~~ ^{inngelh} ~~chhuah~~ ^{lohna} ~~phah ta~~ ^a ~~zaw hial~~ ^{chhuah} ~~em ni le.~~ ^{phah ta} ~~Kristianna~~ ^{zaw hial} ~~atangin~~ ^{em ni le.} ~~HMANGAIHNA~~ ^{Kristianna} ~~kan~~ ^{atangin} ~~inzirtle~~ ^{kan} ~~tam~~ ^{inzirtle} ~~tawh tawh~~ ^{tam} ~~na a,~~ ^{tawh tawh} ~~hmangaihna~~ ^{na a,} ~~a dai~~ ^{hmangaihna} ~~tial tial~~ ^{a dai} ~~thung si~~ ^{tial tial} ~~zawng~~ ^{thung si} ~~a nih~~ ^{zawng} ~~bi.~~ ^{a nih} ~~Hmangaihna~~ ^{bi.} ~~mak tak~~ ^{Hmangaihna} ~~chu a~~ ^{mak tak} ~~lo ni e~~ ^{chu a} ~~lo ni e~~ ^{lo ni e}

Annual Magazine 1984.
Modern English School,
Bara Bazar : AIZAWL.

37. KA THUTNA BUS SEAT-AH KHAN....

Lunglei atanga Aizawl pana ka haw dawn tuk chuan, Lunglei Bus Station-ah zing dar ruk hma hretin ka inkhai thleng ve hlawn a. Ka Seat chan chu thian tha zarah a nuam lam, lut leh chhuak pal vel phak loh tukverh bul leh a hma lam pawl takah a ni a. Thenkhat chuan an thut hmun an lo luah tawh a, thenkhatte lahin an ticket atang chuan Seat nambar chiang tawh lo tak chu an en mil lawr dan dan bawk a. Kei chuan zawng busi lovin ka Seat chu ka luah nghai mai a. Ka kiangah chuan kawngluana ka thutpui tur, nula nge a nih nuthlawi, a nih loh a leh pawlmai nei em ni zawk pawh ka hie lo, chu hmeichhia nen chuan kan thu dun bawk a. Kumkhuaa la inhmu ngai lo kan nih avangin inbiak zai pawh rei ta lem lo chuan kan thu ngawi dun reng a. Hmeichhe intuai fai tak, kum 25 ruai vel, lu buk arb laih mai leh kut ke tin pawh la sen thah mai hi a ni a.

Bus kai a lo hun a, Aizawl pan tur a pumpa, Saiha lam zin tur ang hrimin kan chhikin tlan ta vur vur a. Chanmari kan thleng a, Lunglei kan pei zel a. Theliat tlaklam kham chu zel phelin Hrangchakawn kan thleng ta a. Chuta tang zawngin khawchhak lam hawin kan tawh chho ta duai duai a. Zobawk kan thlen chinah zawng kan chuanna Bus chuan hmar lam a kawh ding ta ngut a. Zobawk sipaijin min lo tihdina uluk vak lo va min en vel thuak thuak hnu chuan kai kan siam leh ta a. Kan chuanna Bus chu MST Bus, upa lam deuh tawh tak, Mizoram Bus zin kawng na na na chu chu tlan zing tawh tak hmel a pu a. Tin, a khaltpa lahin Aizawl-Lunglei kawngpui na na na chu a hre hnehin kawngkam thing ding leh kawr kan tur leh kawng kawi chenin a hriat hmel tawh khawp mai bawk a. Kawng kawi apianga hriat dang lo tlan a awm leh awm loh melha a han thle kawi ha ha thin te leh a. tumphit (horn) a han tum ri ziah thin te chuan keini hriat-in-ho chu min tingaih tha hual hual thei nia.

Zobawk kan tlan peih hlawn atang chuan ka chuannpui thenkhat chu na mutha ta hlawn a. Thenkhat lah titi sawin an thutpui ne

an phun bai bai hlawm a. Thenkhat chu zawi tea hla sa-in an zai baw a Mahse keini pahnih thu dun zet erawh chuan eng kan ti ve lo. Ingheng chhak vak si lo, ingheng lo thei si lo chuan kan thu ngawi dun ngawt ngawt ringawt mai a ni. Kan hma lama nuthlawi emaw ni thu-in tlangtlak tum fahran leh intinelawm hurha Driver meizial a han tankaisak leh nungchang sang tak nei bik lo tih hriat taka a han nui thler vel thin melh leh zarh thin mai lo chu thenkhat chuan tih tur dang pawh kan nei lo. Chutia Zobawk atanga kan tlan chhuah leh hnu-ah chuan, kan Driver motor han dek vel chu ka en reng a. Chutib lai chuan ka rilru-ah he thil hi lo lutin ka ngaihtuah zui ta zel a. Tin, chu Bus zim te chhunga chumi tuma mi sawmthum lek thu pawh kan mi zia a inan loh turzia atangin chu ka thutna 'Seat'-ah ngei pawh mi inang lo sa inang lo pui puiin mawng kan lo nghah tam tawh turzia te nen ka ngaihtuah ta zel a

Chu ka thutna Bus Seat-a ni tina haw lam leh kal lam thu thin chu an inthak zela, chung mite chu eng ang mi nge an nih hlawm ang tih ngawt mak chu ka ngaihtuah ta a. Miding thutna zawng ka ngaihtuah chang lo. Tin, Seat sawmthum chuang zeta thu ni tin thin turte pawh ka dawn seng lo. Keima thutna chauba thu ve tawh mihring mi zia leh dinhmun tur chauh dawn chuan khaw dang hawi lo lekin ka dawn kawngluah ta mai a. Chumi tuma ka thutpuinu nen pawh chuan la inhre ngai hauh lo, innel hman lova Aizawl lut dun tur chu kan han ni phawt a. Tin, nakin zela la thu turte pawh ka ngaihtuah phak hek lo. Mahse lo luah ve tawh thinte lamah erawh chuan ka rilru khath dingin, dik maw dik lo maw, ka zeldin chho ta chiam a. Chu kan thut dunna Seat-ah chuan ni dangahte chuan thian inkawmngaih em em te pawh an lo thu dun tawh thin ang Tin, nupa inhmangaih em em te pawhin an lo luah dun tawh mahna. Nula leh tlangval inngaizawng tak emaw, keimahni ang bawka la inhre ngai reng reng loten emaw pawh an lo luah tawh mahna.

Thenkhat chu hmeittha tak te pawh an ni ang, thenkhat lah zai tiham tak leh rimawi ngaina fahran te pawh an ni mahna. Tin, Pastor emaw, thuhritu (Evangelist) emaw, sumdawng emaw, a nih loh a leh Smugg-

ler inthup laina kana kal tum ang a langte pawhin an lo luah tawh mahna. Thenkhat chu Officer emaw, kamding leh Contractor emaw te pawh an ni fahmiang. A changin zirlai kal vejin an luah tawh ang a, a chang leh infiam mi haw lam kal lam pawhin thut hmun an lo rem tawh ta ve ang. Chung hna sa hrang hrang thawktute lah chu mi ze inang lo pui pui - Thenkhat mi sakhaw mi tak tak an nih laia a then ni chhuak lam leh tla lam pawh hmu mumal lo va rui nileng thin te, thenkhat pawisak aram pawh nei lo, zu leh ja, nulat tlangvalna lama inhmang tak tak te pawhin an luah tawh ta ve ang e. A thene erawh chu, zu hmun sa hmun lam ti lem chuang si lo, mi huamhauh leh duham zet, mahni tan a that dawn phawt chuan zah pah pawh nei lova thuhnuairawh fu chung si-a mi sei hlei pawh thlak tum ran mi pawh an ni ang.

A thene erawh chu - Mi bum hlum pawh pawisa lo, dawta mi bum mi bum kual mai, kil tin kil tanga an lei batna te hmu ngam lo va thiam kawr zur zur reng thin. A ohanchin la hre ngai lo hnena awih-awm fahana inawli thiam si, hmel ona miewal hmel pu bauh si lo leh khawwa thei awm fu-a a rinawm takka inchei naih zuar si te pawh an ni thei e. Thenkhatte erawh chu lehkhia thiam si, nungchang mawi tak, hawihhawm taka thenruai chiau-au mi, mi inngaitlawm leh zuk leh hmuam pawh ti ngai lo, ngaihdan chu ngaihdana sawi ngam, rin dan pawh rin dan a nih anga sawi thin, mi chhiatni thatni-a hmakhelh hman leh khawpa bengvar te pawh an ni ang. Thenkhatte erawh chu, thetethe si, mahni tafak zat zat mi, chapo ve fu lawi si, eng emaw fia taka fang ve lawi fu si te pawh niin ka ring. A then sawng mi fiamtha dah leh phawt zet mai, tu huatthu mah sawi hlei thei lo khawpa zhin hnena an thlak, thenkhat chuan an sawi ang sawi ve se, lei kual khawp zur, mahna an a nih avanga an ngaihdam tak mai mai chi ngihring te pawhin an lo luah ve pawh a ni ang e. Thenkhatte erawh chu mahni in chhung khur phu loha induang naih zuar mai, namasa awm taka teng vei belh chian daw si lo, awmaw leh ei zui tum ve si, awm dah si, mahna hekchham avanga mahni takka hlei phakri ta mai mai te pawh an ni ang. Tin, khawtiang thia mi tangkai leh khual

chbawntu, puipun nikhua changa a kul atai a tang thin leh khawtlang inthlana bang thei lo te an ni thei e.

Chung mi ze inang lo tak tak te chu — A then kâmding awm hmun sawn tur phûr taka kal an nih laiin hrech taka kal an awm bawh ang a. A then mahni in chhuahsan rei tur lungleng tak emaw, a nih loh a leh an in an chhuahsan rei tawh avanga mahni in chhung lum pana phur taka kal pawh an ni mai thei. A thene erawh chu, damlo mangang damdawi in lam pan rilru hah tak an nih laiin, a then damdawi in atanga dam taka chhuak, in chhung khur den hlan nghakhlei tak te pawh an ni ang. Thenkhat chu bmanhmawh taka tum hmun thlen thuai thuai châk tak an nih laiin a then thlen nghakhlei lo fahrana kal te pawh chu an ni thei e. Thenkhat motor chuang thei hauh lo, pen thum leka luak bawrh bawrh zel mai. chu ka Seat tukverh ngei ngei pawh chu lo luak khum chiam chiam tawh thin an nih laiin, thenkhat motor chuan hleka zai phet tum mi an ni thung ang a. A then erawh chu muthlu kawng tluan an ni mai thei, ti-a ka ngaihtuah lai chuan, kei pawh chu ka mutchhuak chuan minrawn zem ve ta chiai chiai a. Ka ban harh chuan Hnabthiaj Hotel kawtah kan lo ding reng tawh a. Tukthuan ei turin ka chhuk ve ta a.

Teachers' Training Institute, Chaltlang, Aizawl.
ANNUAL MAGAZINE, 1984.

38. MIZOTE MAWH

Khawvel sawrkar ropui leh ram nei zau ber te, ram changkang (developed country) leh ram intodelh ber te dinchhuahna bul chu, a ram chhunga cheng mipuite-a innghat a ni a. Pawn lam leh chhung lam atanga tiehhe theitu laka hnam humbimna pawh a ram chhung mipuite mawhpurhna bawh a ni. Indopui pahnhna huna Japan an tlawm khan, relthum leh sipai an tlachham ta thut a ni lo va. Tin, ei tur leh silhfen an nei ta lo a ni bek lo. Hiroshima leh Nagasaki-a Atom Bomb a tlak atang khan a ram mipui thinlungah an huaisenna a chuain an thinlung a zam ta tlai mai a. Chu avang zawk chuan, 'tlawma thupuan' au chhuahpui a tul ta mai a ni zawk. Tin, mawhpurhna-ah rau rau chuan ram mawhpurhna bi a hautak bera a rit ber bawh thin. Chuvangin, ram tana mawhpurhna chu eng nge a nih hre kar chunga mahniin mahni kova an inngah chawp loh chuan a tlo ngai lo, a puitlin hmam kawng lakah ram leh hnam an tluk chbiat-pui chawh thin a ni.

~~Kaw Bible kan chuan~~ Khabehna Kawan kanga Isua Krista kraws putpui tura ram lam atanga lo kai Kurini kua 'Simona' an man chawp kha, Bible min hrilh angin Isua Krista kraws putpuitu awmchhun niin a lang a. Mahse Apostol tumah rengin Simona fakna ri an chbakchhuak leh ta reng reng lo. He thilah hian a chhan ni-a rin theih chu -- Simona khan Isua Krista a hmangaih leh lainat avanga a kraws kha putpui a ni lo va. Rom sawrkar phut luh 'kuli' hna a chunga a tlak vang chauha putpui a nih vang ni mai awmin a lang. Isua Krista erawh chuan a mawh chu a hre Chiang em em a, amahin ama kovah ngathin a phur a. Chuvang chuan fakna bla pawhin : --

*"Na wal lungngaihlak a kalpui,
Ama tana inbelin,"*

a ti a nih kha. Chuti ang chu a nih avang chuan, ram leh hnam mawh bi bel tutha phurh chi a ni lo va, mahni janghma sia) nana lak chi jah a ni bek lo. Ram mawh latu chuan a ram leh hnam hmasawn-na (development) sia a hma lak hmasak tur a awm a. Chu chu Chiang

taka hria-in fimkhur takin a veng him tur a ni. Chung thil chu :—

- (1) A ram (territory) a veng him reng tur a ni.
- (2) A hnam sakhuaa humhim tur a ni.
- (3) A hnam ãawng a humhim (preserve) bawk tur a ni.
- (4) Hnam knawsak kalphung (culture & tradition) a hloh tur a ni lo.

Heng thil palite hi hnam nunna lungphum (Survival of National Foundation) a nih avangin hnam hnarkaitu chuan a ngaiythah thian hauh lohthe a ni.

(1) RAM (Territory) : Mizote hian ram chin kan nei a. Chu kan ram chenna ramri min hualtu chu kan zauh theih lo a nih pawhin ram ðhenawmtan an rawn zauh nan sah thlak tum rana ramri kham sawn an tum pawhin chumi ven him tlat chu Mizote mawh a ni. Sawrkar ðian zawkte chuan an ram zauh tumin an ram ðhenawm nekin indona hial an chawk chhuak thin a. An nek ram te lah thib thaa ðangin thisen far chhiarsenloh sengin an lo ðang ve bawk ðhin. Tin, a indo lo zawng a, sawrkar fing zawk an nih hre rana sumdawna thila chalhdelh (dominate) emaw, an ðawng leh an sakhuaa pawlh dal zawng a thiam taka an duhthlanna ngeia hneh dan emaw zawngin thiam takin zawi zawia chiah dal hret hretin an awp bet bawk thin. Chu chu tunlaia ralthuam lek lova an inhnehna hmanraw ðhaber pawh a ni nghe nghe a ni. Chumi hriatthiam chu Mizote mawh a ni.

(2) SAKHUA : Sakhua hi hnam leh hnam thliartu, mihring nun thun theitu pawimawh ber a ni a. Chu sakhuaa chuan hnam inchei dan te, Culture leh khawtlang nun (Society) thlenga a siam avangin hnam chu a nun reng theih nan mahni sakhua ðheuh humhalh tlat chu hnam mipuite mawhpurhna a ni. Sakhaw sadai ðhiata hnam inpumkhatna tichhe zawng a chi thehtu an awm ðhin a. Chung chu ram pawn lam leh a chhung lam aþang pawhin a lo kal ve ve ðhin. India zalenna chuan sakhaw bik awm lohna ram (secularism) zau takin a hawng a. Sakhaw pawl hrang hrang lah a dawm thiam na rawh bawk. Mahse chu zalenna chuan kan sakhuaa palhuang, pawn lam thlenga zalenna hrui chai chat a, chin tawk neih lohna ramah min bruai ðhin avangin,

mahni sakhuana (Kristianna) tichhetu nih inhre hauh lovin kan sakhaw chhiatna a thlen thei tih i hria ang u. Kristianna chu hnam rilru tel lo chuan a pawnlang a. Mi zawng zawng tana Pathian min chhan-damna chu changchawin hnam hmelma thlengin sakhuana hian a lawi lut tel thin. Hei hi hnam ralna hmawr a ni fo mai. Mahni sakhaw tana rawngbawl emaw kan intih lajin hnam ralna kawng satt u a nih theih hlaub a ni.

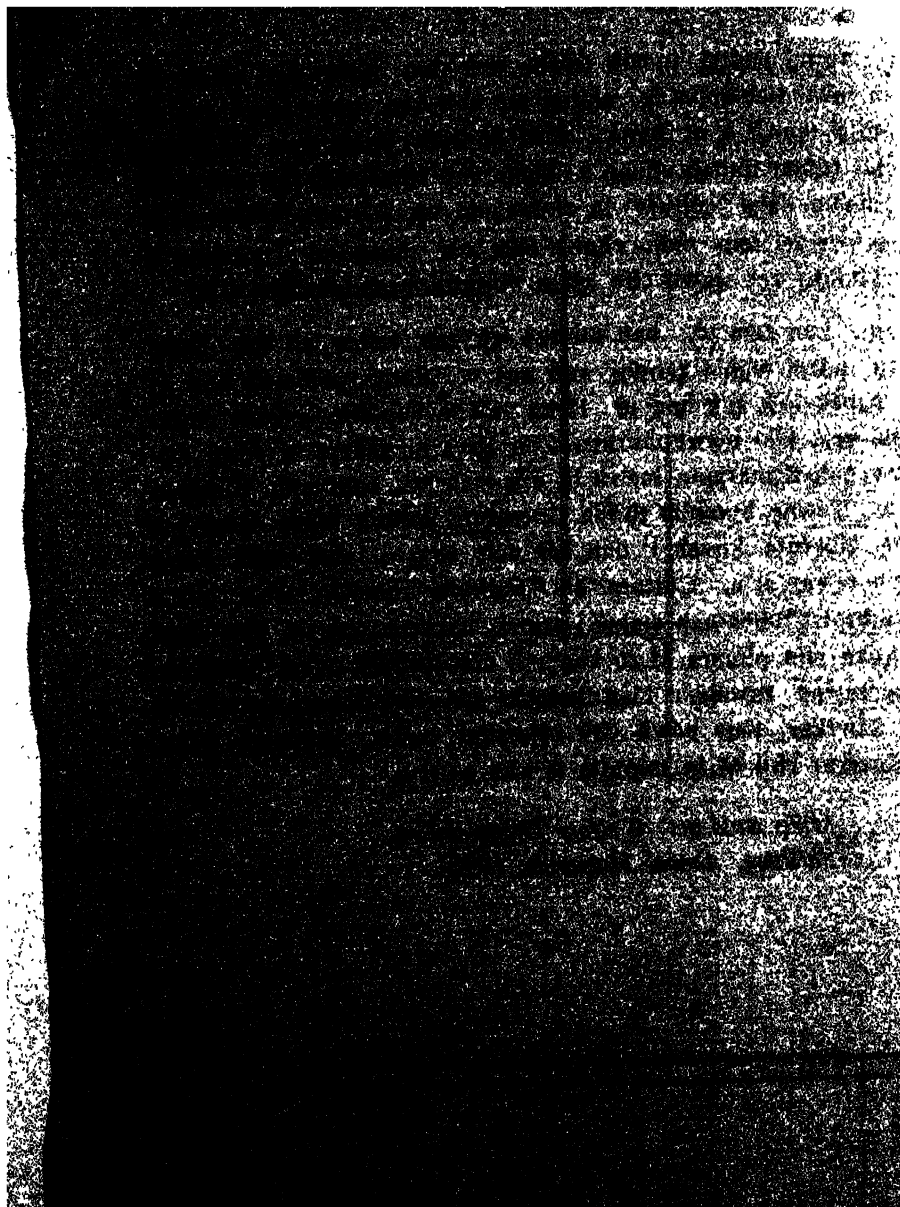
(3) HNAM TAWNG : Tawng hian sakhuana ang bawkin 'culture' a keng tel sam em em a. Ham dang tawng thiam vau chuan an tawng thiam te hnam sakhu leh culture pawh a seng lut sam em em thin a. He thilab hian India ram hruaitute leh an mithiamte an entawntlak ngawt mai, Sap ai maha an tawng thiam zawkte ni hlawn mah se, Sap Culture leh an sakhuana chu an hnam leh anmahni mimalah an la lut duh chuang reng reng lo. An in chhung khur tawng hiala hman tawh an tam. Tin, ni tina an silhsen inbel chena 'Western fashion' hman chawt pawh an tam. Mahse an chel hnawih an bang chuang lo va, an 'sari' leh 'dhoti' tahna hmun 'mill' a lian deuh deuh tho zawng a nih hi. Entawntlak an va ni em! Chuvangin, keini pawh hian eng hnam tawng pawh lo thiam ve ta mah ila, chung an tawng kan thiamte hnam sakhu leh 'culture' chu kan hnam leh keimahni mimalah takngial pawh hian i seng lut chuang suh ang u.

(4) CULTURE & TRADITION : 'Ham' ni ve si 'zia' nei lova hnam dang khawsak kalphung zia kal hnam chu 'hnam bo' an ni tawh a, mimal an nih leh 'mi bo' an ni tawh tihna a ni. Tu hnam pawh hian mahni hnam khawsak dan kalphung kan nei theuh a. Chu tak chu, India Sawrkar pawhin mi vawn him (preserve)-pui a tum pawh a ni reng a. Chu kan hnam 'zia' chu hnam dangin min hmuh phata 'hnam dang' kan nih an hriat ran theihna ber hmuh theih langsar hmasaben pawh a ni. Chu chu — kan silhsen inbel chi leh bel dan te, zalen taka mi tin inkhawm thin hnam kan nihna te, chhiatni thatni a theibik nei lova kan inphungbawm tian dial dialna te, hnam tha bik len hnam chhia (caste system) nei lova inten hauh lova hlui khat kil

thei hnam, nurui pasala inneih pawlh vek thin hnam kan nihna hi thlah hauh lova tichangkaig chung zel si-a kan vawn him reng hi Mizo mipuite mawh a ni bawk. Kan pi pute lo tih dan (Practical System) chu tunlai hunah chuan a hman vek thei tawh loh mai theih e. Mahse hnam dang 'culture' la chuang lo va, a 'tunlai' zawk si leh hnam hmasawn zel rem chho chung zela kan changtlun (promote & improve) chhohtir zel erawh chu Mizo mipulte mawhphurhna a ni.

Chuvangin, kan ram te, kan sakhua leh kan tawng leh kan hnam zepui hi tu lakah mah i zahpui suh ang u. Ram venhimna hna hi Sawrkar i papek hek suh ang u. Heng thil hi mipuiin Sawrkar kaiza veng chung zela kan mawhphurhna kan kova innghat a ni si a. Sakhuaana kawngah Kohhranin mawh la bik mah se, kan vaiin Kohhran kan ni si a. Tawng humhim thilah Literature Society hrang brang leh kan lehkhazaktute kovah i dah hek suh ang u, kan vaiin Mizo tawngin kan tawng si a. Culture leh Tradition humhalh thilah YMA emaw, Cultural Club kutah emaw i papek hek suh ang u, kan vaiin chu nun chuan min phuara Mzo kan nih min tinuamtu a ni tlang vek si a. Heng zawng zawngah hian Sawrkar mawhphurhna a ni vek lo ve. Tin, Sawrkar bera pawh chu keimahni bawk, keimahni siam, Mizoram Sawrkar chu Mizo mipuite hi kan ni si a.

*Mizo Students' Welfare Organisation,
Shillong. Annual Magazine, 1984.*

MIZORAM STATE LIBRARY

Acc No _____

Acc by _____

Class by *Ms* _____

Date by _____

Subscribed by _____

Transcribed by _____

Location No _____

JAMES DOKHUMA : Sialsuk khuaah kum 1932 June ni 15 khan a piang a. A pian chhuahin thlin a piang a. Hlamzuih phum dana bellam chhunga an khung hmas an buai lain a rawn thaw chhuak leh ta a. A naupan lai ohuan naupang luhlul leh a tum tawh thuih duh lo mi a ni. Lehkha a zir mual lo. An khua-ah Middle Anglo Vernacular (M.A.V.) School-ah pawl nga thleng chauh a zir hnuin sipaiah a tang a. Sipai sipai zirtirtu a ni. A ban hnu-a Sorkar hna hrang hrang a thawh leh hnuin kum 1966-a Politics avanga Mizoram a lo buai khan man a ni a.

Jail-a a ten lain lehkhahu pathum *Thla Hleing Zan, Khawhar In leh Rhuwmin* tih a ziak a. Lehkhabu 30 leh Essay 500 vel a ziak tawhin a lehkhahu thenkhat leh a Essay ziak leh a hlahril (poem) phuah thenkhat pawh College leh School-ah an zir. Seminar Paper tam tak a ziak tawh a. A lehkhah ziak that avanga chawimawina a dawn tawhte chu :- (1) *Mizo Academy Award 1984*. (2) *Padma Shri 1985*. (3) *Best Writer Award 1984, 1986, 1988 & 1991*.

Mizo jawng a thiam em em a, jawng dang pawh jawng chi thum lai a thiam a. Mizo jawng a thiam avangin kum 1992 January ni 24 khan *Father of Mizo Lexicography* pek a ni a. Ramsa leh nungchate leka a agilaeih avangin 1995 March ni 15 khan *Friend of Animals* gibaa hming ropui tak pek a ni baw. A chay 'in ziaktute ziak dan chuan - James Dokhuma hi 'Poet' (Hla phuah thiam), 'Essayist' (Thu ziak thiam) 'Orator' (Thu sawi thiam), 'Novelist' (Thawnthu phuah thiam) leh 'Debator' (Inhahial thiam) tijn an ziak.

Tunah hian 'Lok Adalat' (Mipuite Court)-ah 'Permanent Conciliator'a ni a. 'Honorary Wildlife Warden' (Aizawl Dist.) a ni baw a. Administrative Training Institute-ah 'Guest Faculty'a nih baw baw bakah Sorkar nena inzawm Board leh Committee hrang hrangah nihna pakun a la nei baw.